

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ASHÂB-I KEHF HİKÂYESİNİN YENİ BİR
VERSİYONU
(İNCELEME-METİN)**

Yüksek Lisans Tezi

Esmâ UÇAR

Danışman

Doç. Dr. Özkan DAŞDEMİR

Erzincan 2020

TEZ BİLDİRİMİ

“Ashâb-ı Kehf Hikâyesinin Yeni Bir Versiyonu (İnceleme-Metin)” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Esmâ UÇAR

ASHÂB-I KEHF HİKÂYESİNİN YENİ BİR VERSİYONU

(İNCELEME-METİN)

EsmâUÇAR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2020

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özkan DAŞDEMİR

ÖZET

Üzerinde birçok çalışma yapılan Ashab-ı Kehf hikâyesi barındırdığı dini motifler sebebiyle İslamiyet'in kabûlüyle birlikte Türk dünyasında da gereken ilgiyi görmüştür. Ashab-ı Kehf hikâyeleri incelendiğinde, çoğunlukla Yemliha ve arkadaşlarının, tanrılığını ilan eden Dakyanus'tan kaçmalarının aktarıldığı görülmektedir. Lakin yapılan bu çalışmada olayın başlangıcı Dakyanus'un padişah olmadan önceki hayatı hakkında bilgi vermesi gerekçesiyle birçok çalışmadan ayrılır. Kapsamlı içeriği ve bütüncül olay örgüsü, üç farklı varyantı aynı düzlemde inceleme fırsatı sunmuştur.

Anahtar kelimeler: Ashabı Kehf, Dakyanus, Hikâye, Tanrılık İddiası

**A NEW VERSION OF ASHABI KEHF STORY
(RESEARCH-TEXT)**

Esmâ UÇAR

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

M.A. Thesis, October 2020

Thesis Supervisor: Doç. Dr. Özkan DAŞDEMİR

ABSTRACT

The story of the Ashab-i Kahf (the Companions of Kahf) , on which many studies have been conducted, has received the necessary attention in the Turkish world along with the acceptance of Islam due to the religious motives it contains. When the stories of the Companions of Kahf are examined, it is seen that mostly the escape of Yemliha and his friends from the Dakyanus, who declared his deity, is conveyed. However; in this study, the beginning of the event is separated from many studies in that Dakyanus provides information about his life before he became a sultan. Its comprehensive content and holistic plot provided the opportunity to examine three different types in the same context.

Keywords: Ashab-i Kahf, Dakyanus, Story, Deity claim

ÖN SÖZ

Ashab-ı Kehf, Rabbine sığınan yedi insan ve bir de köpeğin ibret verici öyküsüdür. Bu hikâyenin çokça varyantı bulunmaktadır. Bu çalışmada Ashâb-ı Kehf hikâyelerinden incelemesini yaptığımız üç varyantı Latin Alfabesi'ne aktarılırken dönemin ses özellikleri göz önünde bulundurularak metne sadık kalınmış ve metnin içeriğiyle uyuşmayan bazı kelimeleri, yazarın yanlış yazdığını ya da yazmayı unuttuğunu varsayarak düzeltme ve ekleme yoluna gidilmiştir. Yine bu doğrultuda ayetler, numaraları ve sure adlarıyla birlikte dipnotta belirtilmiştir. Ayetlerin meali için Diyanet'in yayımladığı *Kur'an-ı Kerim Meali* kullanılmıştır. Metinde yapılan düzeltmeler açıklamaları ile dipnotta verilmiştir. Yazmada olmayan ve olmaması durumunda metnin anlamında eksiklik oluşturan ek ve kelimeler günümüz Türkçesine aktarılırken köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

Metin merkezli yapılan inceleme sonucunda kapsamlı olan olay örgüsünü detaylandırarak önce motif sıralaması ve sonrasında karakteristik motifleri açıklanarak örnekler verilmiştir. Bu incelemenin üç farklı varyantı kapsamalı yapılan çalışmanın içeriğini zenginleştirmiştir. Sade bir dille yazılan eserler oldukça açık ve anlaşılır bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. İnceleme sonucunda olay örgüsünün hepsinde hemen hemen aynı olduğunu görmek mümkündür. Bazı detaylarda farklılıklar görülmüştür ki bunlara da “Karşılaştırma” bölümünde yer verilmiştir.

Sonuç olarak yapılan bu çalışmada, Ashab-ı Kehf Hikâyesi'nin üç farklı varyantı aynı anda değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Metin üzerinde yapılan motif çalışması hem metni anlamayı kolaylaştırmış hem de motiflere verilen örnekler içeriği zenginleştirmiştir.

Çalışmada emeği geçen başta danışman hocam Doç. Dr. Özkan DAŞDEMİR olmak üzere desteğini ve inancını esirgemeyen Doç. Dr. Bülent ŞİĞVA'ya teşekkürü borç bilirim. Yazma serüvenimde en yakın takipçilerim olan aile bireylerime de ayrıca teşekkür ederim.

Esma UÇAR
Ekim 2020, ERZİNCAN

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi	1
B. Hikâyenin Kaynağı ve Yayılması.....	4
C. Hikâyenin Yazıya Geçirilmesi	6

BİRİNCİ BÖLÜM

ASHAB-I KEHF KISSASI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

A. Tefsirler ve Kısas-ı Enbiyalar	10
B. Mesneviler	11
C. Yazma Nüshalar	12
D. Modern Yazım Örnekleri (Roman-Hikâye)	14
E. Bilimsel Çalışmalar	15
1. Kitaplar	15
2. Tezler.....	17
3. Makale ve Bildiriler.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELERİN MOTİF SIRASI

A. Hikâyet-i Dakyânus.....	30
B. Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânus	37
C. Kıssa-ı Ashâb-ı Kehf Beyân.....	43
D. Karşılaştırma	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYENİN KARAKTERİSTİK MOTİFLERİ

A. Çoban	49
B. Kader-Şans	51

C. Bilge Kişi.....	51
D. Kehanet.....	54
E. Yemin-Ant	55
F. İblis	56
G. Tanrılık İddiası	57
H. Yardımcı Hayvan	58
İ. Mağara	60
J. Uzun Uyku.....	64
K. Ölüm.....	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

A. Hikāyet-i Dakyānūs.....	67
B. Hikāyet-i Ashāb-ı Kehf ve Takyānūs	102
C. Kıssa-ı Ashāb-ı Kehf Beyān.....	128
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA.....	138
SÖZLÜK.....	143

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Türkçe sözlükte “*ders çıkarılması gereken anlatı, olay*”¹ olarak ifade edilen “kıssa” kelimesi dilimize Arapça’dan geçmiştir. Bu kavram Türk dilinde daha çok hikâye, öykü, masal gibi anlamları çağrıştırmakta ve genel olarak bu anlamlarda kullanılmaktadır. Ancak dini bir terim olarak “kıssa”; yalan ve hayalin karışmasının mümkün olmadığı, unutulmuş, tarihin derinliklerinde kaybolmuş ya da bazı noktalarının insan hafızasında varlığını devam ettirdiği olayların, dinleyicilere veya okuyuculara yeniden canlandırarak şekilde anlatılmasını ifade etmektedir.² Bu açıdan *Kur’an-ı Kerim*’de ifade edilen kıssalar, Türk dilindeki hikâye, masal, roman gibi bir anlatı değildir. Çünkü bu anlatı türleri gerçek olaylara dayandırılmadan da anlatılabilmektedir. Kur’anî kıssaların ise, özellikle İslam coğrafyasında, içerisinde geçmişte gerçekleşmeyen bir hadisenin yer almadığına, hayali herhangi bir unsurun karışmadığı haber ve olaylar zinciri olduğuna inanılmaktadır.³

Ashab-ı Kehf, Hristiyan menşeli bir hadise olmakla birlikte, İslam kültüründe daha çok bilinen ve canlılığını koruyan bir kıssadır. Bunda şüphesiz, *Kur’an-ı Kerim*’de söz konusu topluluktan bahseden bir surenin olması etkilidir. *Kur’an-ı Kerim*’in 18. sûresi olan Kehf sûresinin 9 ila 26. ayetlerinde bu kıssa anlatılmaktadır. Bu bağlamda Arap, Fars ve Türk kültürlerinde İslamiyet’in tesiriyle başta dinî eserler olmak üzere, taşınmış olduğu mesaj ve imgelerle edebî birçok metinde kullanılan anlatılardan biri olmuştur.⁴ Türk edebiyatında, başta divan edebiyatı olmak üzere hem manzum hem de mensur olarak Ashab-ı Kehf konulu çeşitli eserlerin vücuda getirildiği görülmektedir. Klasik Türk edebiyatında doğrudan Ashab-ı Kehf

¹ TDK, “Kıssa” kelimesi, <https://sozluk.gov.tr/> (23.02.2020)

² İdris Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, Nil Yayınları, İzmir 1994, s. 46.

³ Mehmet Diyadin Dağhan, *Ashab-ı Kehf Kıssası ve Metafizik Boyutu*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 1998, s. 9.

⁴ Mevlüt Erdem ve Ahmet Demir, “Metinsel-Aşkılık Bakımından Ashâb-ı Kehf’in Türk Dili ve Edebiyatına Yansımaları”, *Millî Folklor*, 2019, sayı 121, s.

konusunun işlendiği 8 tane mesnevi bulunmaktadır.⁵ Bunun dışında *Kur'an-ı Kerim*'de anlatılan bir kıssa olması nedeniyle geçmişten günümüze dini muhtevalı birçok esere de konu olmuştur.⁶

Dini bir terim olarak kıssa, her ne kadar içerisine farklı ekleme-çıkarmaların yapılmadığı olayları ifade etmiş olsa da tarihi süreçte bu hadiseler halk arasında anlatılagelmiş, bu durum da farklı varyantların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin en tanınmış Kur'ânî kıssalardan biri olan Yusuf ile Züleyha kıssasının Türkiye'de yazma ve taşbaskı varyantlarının dışında sözlü gelenekte tespit edilmiş 9 farklı varyantı bulunmaktadır.⁷ Bu çalışmanın da ana konusu olan Ashâb-ı Kehf kıssasının gerek ülkemizde gerekse Türk dünyasının değişik yerlerinde anlatılan çeşitli varyantları bulunmaktadır. Bununla birlikte ilgili literatür incelendiğinde ülkemizde kıssanın farklı varyantlarına yönelik bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Kıssanın elimizde bulunan üç varyantı üzerine yapılacak olan bu çalışma, Ashab-ı Kehf konusunda böylesi bir boşluğu doldurmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma kapsamında Ashab-ı Kehf kıssasının anlatıldığı üç farklı varyantın mukayesesi yapılmıştır. İncelemesi yapılacak varyantlardan ilki müellifi belli olmayan ve İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları içerisinde *Kıssa-i Ashab-ı Kehf* adıyla ve 7867/2 arşiv numarasıyla kayıtlı olan varyanttır. İkinci varyant Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 5156 arşiv numarası ile kayıtlı olan *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs* başlıklı eserdir. Kıssanın bu varyantı üzerine Ayşe Yegin tarafından “*Hikayet-i Ashab-ı Kehf ve Takyanus (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*”⁸ adıyla bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Üçüncü varyant ise Ankara Milli Kütüphanesi'nde “MİL YZA 661/3 arşiv numarası ile kayıtlı olan “*Kıssa-ı Ashâb-ı Kehf Beyân*” isimli eserdir. Bu eser üzerinde Doç. Dr. Sami Baybal “*Kıssa-i Ashâb-ı Kehf Beyân*” isimli yazma eser Üzerinden Bazı

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hanife Koncu, *Muhammed Emin Necati-Kıssa-i Ashabü'l Kehf*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 12.

⁶ Ashab-ı Kehf konulu çalışmalar için bak. Koncu, a.g.e., s. 61-64.

⁷ Özkan Daşdemir, *Halk Hikâyesi Olarak Yusuf İle Züleyha*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2012, s. 2

⁸ Ayşe Yegin, *Hikayet-i Ashab-ı Kehf ve Takyanus (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

Mûlahazalar adıyla bir makale yazılmıştır. Daha öncesinde yapılan bu çalışmada eser sadece Latin alfabesine aktarılmış ve hikâye üzerinde yorumlarda bulunulmuştur.

Yapılan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada inceleme üç farklı varyant üzerinden yapılmıştır. Bu üç varyantın motif sıraları verilmiş ve karakteristik motifleri incelenmiştir. Bu tarzda bir inceleme daha önce yapılmamıştır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Ashab-ı Kehf kıssası hem doğu kültüründe hem batı kültüründe birçok bilimsel, edebi ve sanatsal eserin konusu olmuştur. Çalışma kapsamında Ashab-ı Kehf'in konu edildiği ve tespit edebildiğimiz bilimsel, edebi ve sanatsal eserler hakkında da bilgi verilmiştir. Bu doğrultuda eserde belirlenen karakteristik motiflerin diğer edebi eserlerdeki yeri tespit edilerek dikkatlere sunulmuştur.

Arap alfabesi ile kayda alınmış olan bu eser öncelikle Latin alfabesine aktarılmıştır. Hikâyeyi aktarırken dönemin ses özellikleri göz önünde bulundurularak metne sadık kalınmış ve metnin içeriğiyle uyuşmayan bazı kelimelerle ilgili, yazarın yanlış yazdığını ya da yazmayı unuttuğu varsayılarak düzeltme ve ekleme yoluna gidilmiştir.

Latin alfabesine aktarılırken metinde geçen ayetlerin meali için Diyanet'in yayımladığı *Kur'an-ı Kerim Meali* kullanılıp bu ayetler numaraları ve sûre adlarıyla birlikte dipnotta belirtilmiştir. Ayrıca metinde yapılan her türlü düzeltme açıklamaları ile birlikte yine dipnotta ifade edilmiştir. Yazmada olmayan ve olmaması durumunda metnin anlamında eksiklik oluşturan ek ve kelimeler Latin alfabesine aktarılırken köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir. Çeviri esnasında bazı eklerin yazımında farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda okutucu harflerden bazılarının kullanılmadığı ya da aynı ekin farklı okutucu seslerle aktarıldığı görülmüştür. Bu durumda genellikle metindeki kullanım esas alınmakla birlikte, bazı durumlarda tutarlılığı sağlama adına bazı ek ve kelimeler aynı şekilde seslendirilmiştir.

B. Hikâyenin Kaynağı ve Yayılması

Ashab-ı Kehf veya Hristiyan kültüründe bilinen ismiyle “Yedi Uyurlar” hadisesinin tarihi gerçekliği konusunda ve ilk ne zaman, nerede ortaya çıktığı, bu gençlerin kimlikleri, mağaranın bulunduğu yer vb. noktalarda farklı görüşler vardır. Bu bağlamda hadisenin kaynağı ve çıkış noktasının her ne kadar Hz. İsa öncesi Yahudilikle ilişkilendirenler⁹ olsa da yaygın olarak kabul edilen görüş, Hz. İsa’dan sonraki bir dönem olduğu yönündedir.¹⁰ İslam müfessirlerinin önemli bir bölümü de hadiseyi doğrudan Hristiyanlıkla ilişkilendirmektedirler.

Kur’anî kıssaların büyük bir bölümü Yahudi kaynaklarında yer almaktadır. Ancak Ashab-ı Kehf hadisesi bu kaynaklarda yer almayan nadir kıssalar arasındadır. Dolayısıyla ne Kitâb-ı Mukaddes’te ne de diğer Yahudi kutsal metinlerinde doğrudan bu kıssaya rastlanmamaktadır. Ashab-ı Kehf kıssasının Yahudi kaynaklarında yer almama sebebi olarak hadisenin Hz. Musa’dan sonra yaşanması gösterilmektedir. Daha önemsiz hadiseler dahi Tevrat’ta yer alırken böylesi bir hadisenin anlatılmaması bu durumu teyid etmektedir.¹¹ Ancak bu kıssanın özünü oluşturan öldükten sonra dirilişin sembolü olan mağarada uzun süre uyuma ve sonrasında uyanma hadisesine bu kaynaklarda rastlanmaktadır.¹² Bu anlamda uzun uyku motifinin ele alındığı en eski Yahudi kaynağı, MÖ 458’de Yahudilerin Babil’den kaçışları esnasında onlara liderlik eden Ezra ile ilgilidir. Efsaneye göre Ezra tanrı tarafından 100 sene uyutulmuş ve daha sonra diriltiştir.¹³ Yahudilikteki dini

⁹ Bu görüşe Muhammed Esed ve Muhammed Hamîdullah’ın meal-tefsirlerinde rastlanmaktadır. Bu iki İslam âlimi Ashâb-ı Kehf’in bir Yahudi mezhebi olan Essenien mezhebi mensubu olabileceğine dair ortak kanaat sahibidirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Sekme, *Klasik ve Modern Kur’an Yorumlarında Ashâb-ı Kehf Kıssasının Tahlili*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 41-42.

¹⁰ Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin Râzî, *Mefâtiḥü’l-gayb* (b.y.:Darü İhyai’t-Türasi’l-‘Arabi, 1999), 31, s. 442.

¹¹ Ali Afşaroğlu, *Eshab-ı Kehf ve Rakıym*, Hilal Yayınları, İstanbul 2000, s. 196.

¹² İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf” maddesi, *DİA*, C. 3, İstanbul, 1991, s. 465.

¹³ Özlem Sert, *Hristiyan ve İslam Kültürlerinde Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) İnancı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001, s. 28. Sert, bu hâdisenin Kur’an’da da geçtiğini ifade etmektedir. Söz konusu yer muhtemelen Bakara suresi 259. ayettir. Bu ayete göre yıkılmış haldeki bir şehri gören bir kişi “Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir?!” diye taaccüp etmiş, Allah Teâlâ da ölümünden sonraki dirilişi ispat etmek üzere bu kimseyi öldürüp yüz sene sonra diriltmiştir. Müfessirlerin çoğuna göre bu kişi

metinlerden biri olan Talmud'da da Hohi ha-Me'aggel isimli kişinin 70 sene, Abimelek'in de 66 sene uyudukları ve sonrasında uyandıkları anlatılmaktadır.¹⁴ Benzer bir hadise Hint destanlarında da görülmektedir. Bir Hint destanı olan ve aynı zamanda kutsal bir kitap olarak kabul edilen Mahabbarata'da peşlerinde bir köpek olan yedi kişinin hem mevcut krallığa hem de dünyaya yüz çevirdikleri anlatılmaktadır.¹⁵

Yahudi kaynaklarının aksine kısaca "Efes'in Yedi Uyurları" adıyla doğrudan Hristiyan kaynaklarında yer almaktadır. Dolayısıyla hadisenin asli kaynağı Hristiyanlıktır. Gençlerin ne zaman mağaraya girdikleri ve uyumaya başladıkları konusunda net bir bilgi olmamakla birlikte, tanınmaları ve zamanla halk arasında anlatılan bir efsaneye dönüşmelerinin ilk çıkış noktası Hristiyanlığın yeni yayılmaya başladığı dönemlerdir. Ashab-ı Kehf hadisesi imparator II. Theodosius'un hükümdarlığı döneminde Efes'e yakın bir mağarada hiç bozulmamış cesetlerin bulunması ile başlamıştır.¹⁶ "Yedi Uyurlar"ın bu imparator döneminde bir mağaraya sığındıklarına inanılır. Net olmamakla birlikte kaynaklarda bu tarihin MS. 250 olduğu ifade edilmektedir. Mağarada ne kadar kaldıkları konusunda da kesin bir bilgi bulunmamaktadır. 158 ya da 197 yıl kadar uykuda kaldıkları ifade edildiğinden uyandıkları tarih konusunda da ihtilaflar vardır. Buna karşın hadisedeki fırıncının imparatorun Theodosius olduğunu söylemesi nedeniyle uyandıkları tarihin Grek kaynaklarına göre 448-449 olması muhtemeldir.¹⁷

Alparslan'a göre hadise Hz. İsa'nın tevhid mücadelesine bağlı olarak Miladi I. yüzyılın sonlarına doğru havariler döneminde yaşanmıştır. Yahudiler arasında tutunamayan havariler, Hz. İsa'nın emri ile farklı bölgelere hicret ederler. Bunlardan biri halkı tamamen putperest olan kuzeyde bir şehirde tevhidi anlatır. Ashab-ı Kehf

İsrailoğullarına gönderilen bir peygamberdir. Eremya b. Hilıyâ, Üzeyr b. Şerhiyâ yahut Hezekiel olduğuna dair farklı görüşler vardır. bkz. Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1994, s. 42.

¹⁴ Ignazio Guidi, "Seven Sleepers" maddesi, *Encyclopaedia of Religion and Ethics (ERE)*, Cilt XI, Edinburg, 1981, s. 429-430.

¹⁵ Ersöz, a.g.m., s. 465.

¹⁶ Ersöz, a.g.m., s. 465. .

¹⁷ François Jourdan, *La Tradition des Sept Dormants*, Paris 1983. s. 49.

ona inanan ve tevhidi kabul eden bir grup gencin yaşadığı bir hadisedir. Dolayısıyla Hz. İsa'dan hemen sonra yaşanmış olması gerekmektedir.¹⁸

Ashab-ı Kehf kıssası bilindiği şekliyle İslamiyet öncesi kaynaklar içerisinde yalnızca Hristiyanlık metinlerinde bulunmaktadır. Yunan Mitolojisi, Hinduizm ve Yahudilik gibi İslam öncesi diğer dinlere özgü kutsal metinlerde, destan veya efsanelerde bu kıssaya doğrudan rastlanmamaktadır. Bu metinlerde sadece uzun uyku motifi olarak nitelendirebileceğimiz bir veya birkaç kişinin farklı sebeplerle uzun süre uyuyup uyanmasından ibaret olan bazı hâdiselere rastlanmaktadır. Ancak bu hadiselerin hiçbirisi Ashab-ı Kehf'in başından geçen olaylarla örtüşmemektedir.¹⁹

Ashab-ı Kehf, İslamiyet öncesi kaynaklarda yalnızca Hristiyanlık kaynaklarındabulunmaktadır. Ancak Hristiyan kaynaklarında yer verilen bu olay kutsal kitapları olanİncil'de geçmemektedir. Diğer kültürlerde de bu olayın sadece uzun uyku uyanların etrafında işlenmiş olduğu görülmektedir.²⁰

C. Hikâyenin Yazıya Geçirilmesi

Ashab-ı Kehf kıssasının yazılı olarak anlatıldığı, bilinen ilk tarihi kaynak Suruçlu Yakub (MS. 452-521) olarak bilinen Süryani edebiyatının önemli yazarlarından birine ait olan bir ilahi kitabıdır. 230 ilahi-vaazın yer aldığı eserde bu ilahi-vaazlardan biri “yedi uyurlar”a ayrılmıştır.²¹ Kıssanın Hristiyan kaynaklarındaki bu ilk versiyonu Süryanice olarak kaleme alınmıştır. Günümüzde Londra'daki British Museum'da sergilenen VI. yüzyılın sonlarına ait bu metin en eski düz yazı metin olarak kabul edilmektedir.²² Bu ilk anlatıktan sonra hadise azizlerin-rahiplerin anlatımları ile de birlikte tanınır hale gelmiş ve zamanla birçok dile çevrilmiştir. Böylelikle hem doğu hem de batı kültürlerinde yayılmış ve bilinen bir hadise haline gelmiştir.

¹⁸ Yaşar Alparslan, *Eshab-ı Kehf Vukuu, Şuyuu*, Ukde Yayınları, Ankara 2010, s. 7-10.

¹⁹ Sekme, a.g.e., s. 19.

²⁰ Sekme, a.g.e., s. 20.

²¹ Edward Gibbon, *Declineand Fall of the Roman Empire*, Londra: 1788'den aktaran Sekme a.g.e., s. 15.

²² Guidi, a.g.m., s. 428.

Araştırmacılar bu ilahi kitabında geçen kişi isimlerinin daha çok Yunanca kökenli olması nedeniyle hadisenin Yunanca bir kaynaktan aktarıldığını da belirtmektedirler.²³ Sümer'e göre Ashab-ı Kehf kıssası, Kehf suresi nazil olmadan önce de Mekkeli müşrikler tarafından bilinmektedir. Ona göre Mekkeli müşrikler bu hadiseyi Süryanilerden öğrenmişlerdir.²⁴

Konuyla ilgili kaynakların büyük çoğunluğunda hadisenin yer aldığı ilk kaynak olarak Suruçlu Yakup'un ilahileri gösterilse de farklı görüşte olanlar da vardır. Aras'ın ifade ettiğine göre "Yedi Uyurlar" hikâyesinin tarihsel olarak muhtemel çıkışı Etienne d'Ephese'e dayandırılmaktadır.²⁵ Konuyla ilgili en eski el yazması nüsha "Codex Vaticanus" adıyla 7'nci yüzyıla ait olup Vatikan'dadır. Söz konusu kaynağa göre hadisenin dayandırıldığı rivayet zinciri şu şekildedir:²⁶

“ Etienne d'Ephese (448)
Jacques de Saroug (452-521) (Süryanice olduğu ifade ediliyor)
Pseudo Zacharie (569) (Grekçe ve Süryanice kaynaklardan faydalanmıştır.)
Jean d'Ephese (507-586) (558 yılında Efes Rahibidir.)
Gregoire de Tours (530-594)”

Hristiyan kaynaklarında yer alan bu bilgilere göre Ashab-ı Kehf ile ilgili en eski kaynak Tours'lu Gregoire'ın 587 yılında kaleme aldığı notlardır.²⁷ Söz konusu bu notlar daha sonraları birçok defa Grekçe ve Latinceye çevrilmiş ve Batı toplumlarında tanınmıştır. Hristiyan inancındaki kutsallığı çerçevesinde “Yedi Uyurlar”la ilgili daha fazla bilgi edinmek adına özellikle 18. ve 19 yüzyılda yoğun araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların bir sonucu olarak 1923-1937 yılları

²³ Hiclâl Demir, “Modern Zamanlarda Bir Ashâb-ı Kehf Yorumu: Ayışığı Sofrası”, *Turkish Studies*, C. 8, S. 1, s. 1231.

²⁴ Faruk Sümer, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989, s. 23.

²⁵ Bu noktada Ahmet Aras konuyla ilgili kendisine kaynak göstererek yardımcı olan Pierre Mazue'ye ve İstanbul Latin Katolik Kilisesinden Fr. Aloys'a teşekkür etmektedir.

²⁶ Ahmet Aras, “Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 6, Temmuz 2008, s. 91.

²⁷ Jourdan, a.g.e.,s. 40

arasında Efes'te yapılan arkeolojik kazılar sonrasında Franz Miltner “Yedi Uyurlar”la ilgili yeni bilgilere ulaşmış ve E. Honigman ise 1953 yılında bu çalışmaları tamamlamıştır.²⁸

²⁸ Jourdan, a.g.e., s. 41-42.

BİRİNCİ BÖLÜM

ASHAB-I KEHF KISSASI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Ashab-ı Kehf kıssası hem İslam dünyası hem de Hristiyan merkezli Batı dünyası için önemli metinler arası kaynaklardan biridir. İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türk kültüründe de özellikle dini eserlerde sıklıkla kullanılan hadiselerden biri olmuştur. Bunda şüphesiz *Kur'an-ı Kerim*'de doğrudan bu hadiseden bahsedilmesinin önemli bir etkisi vardır. Hadise *Kur'an-ı Kerim*'de bahsedildiği için İslam kültüründe “kıssa” olarak nitelendirilmektedir. Hristiyan dünyasında ise olay daha çok “efsane” olarak nitelendirilmekte, mağarada uykuya dalan kişiler ise kutsal kabul edilip “aziz” olarak nitelendirilmektedir.²⁹

Kur'an-ı Kerim'de Kehf suresinde anlatılan kıssanın ayrıntılarına yer verilmeyişi ve İslamiyet öncesi Yahudi, Hristiyan ve Süryani kültürlerinde sözlü kültür aracılığıyla nesilden nesile aktarılışı kıssanın halk kültüründe çeşitlenmesine neden olmuştur. Hem farklı dinlerde önemli bir hadise olarak anlatılması hem de halk kültüründe birçok farklı varyantının ortaya çıkması, üzerinde çalışmalar yapılan bir hadise olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Ashab-ı Kehf kıssası gerek Doğu kültüründe gerekse Batı kültüründe edebi, ilmi ve dini birçok çalışmanın konusu olmuştur.

Kıssa doğrudan Kehf suresinde anlatıldığı için dini metinler olan tefsirler ile kısas-ı enbiyalar ve İslam tarihi kitaplarında yer aldığı gibi klasik Türk edebiyatının manzum-mensur yazmalarında, halk arasında anlatılageldiği için taş baskı veya matbu halk kitaplarında ele alınmıştır. Ayrıca günümüzdeki edebi ve bilimsel alandaki gelişmelere paralel olarak akademik anlamdaki tez, makale, bildiri ve kitap gibi bilimsel araştırmalara ve modern yazım örnekleri olarak ifade edilen çeşitli roman ve hikâyelere konu olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de geçmişten günümüze Ashab-ı Kehf kıssasını konu alan bu çalışmalara değinilecektir. Yaptığımız araştırmalarda tespit

²⁹ Elmas Karakaş, “Modern Türk Romanında Ashâb-ı Kehf”, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Volume 6, Issue 4, 2018, s. 101.

edebildiğimiz Ashab-ı Kehf konulu eserler “Tefsirler”, “Kısas-ı Enbiyalar”, “Manzum-Mensur Yazmalar”, “Taş Baskı Halk Kitapları”, “Modern Yazım Örnekleri (roman-hikâye)” ve “Bilimsel Araştırmalar” (Tezler, Kitaplar, Makale ve Bildiriler) başlıkları altında ifade edilecektir.

A. Tefsirler ve Kısas-ı Enbiyalar

Ashab-ı Kehf kıssası *Kuran-ı Kerim*’in on sekizinci suresi olan ‘Kehf Suresi’nde anlatılmaktadır. Bu surenin 9 ila 26. ayetleri arasında bu kıssaya yer verilmiştir. Doğrudan Kur’an’da anlatılması yönüyle İslam toplumlarında hadisenin geçmiş dönemlerde vuku bulduğuna dair bir inanç vardır. Bu nedenle hadise bir anlamda Kur’an ayetlerinin açıklamaları olan tüm tefsir kitaplarında ele alınmıştır. Ancak söz konusu ayetlerde hadisenin ayrıntılarına yer verilmediğinden ve tefsirler bir anlamda öznel değerlendirmeler olduğundan, tefsircinin olayı ele alışına göre farklı değerlendirmelere tabi tutulabilmektedir. Bu bağlamda tüm tefsir kitaplarında Ashab-ı Kehf kıssası ele alınmıştır.

İslam dünyasında *Kuran-ı Kerim*’de anlatılması yönüyle “kıssa” olarak nitelendirilen Ashab-ı Kehf hadisesi, bu nedenle bir anlamda peygamberler tarihi olarak da ifade edilen bazı “Kısas-ı Enbiya” türü eserlerde de ele alınmıştır. Örneğin; Sa’lebî’nin *Kitâbu ‘Arâ’isi’l-mecâlis fi Kıssasi’l-Enbiyâ* isimli eserinin çevirisi olan bir *Kısas-ı Enbiyâ*’da,³⁰ Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait ve yazarı belli olmayan bir *Kısas-ı Enbiyâ*’da³¹ ve Rabguzî’nin 1310 tarihli *Kısasü’l- Enbiyâ*’sında³² (Ata 1997) *Ashâb-ı Kehf* kıssasına yer verilmiştir.

³⁰ Emine Yılmaz, Nurettin Demir, Murat Küçük, *Kısas-ı Enbiya*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013; Muhammed bin İbrahim Es’ Sa’lebi, “Kasasül’Enbiya”, Mısır, (Tarihsiz), s. 235.

³¹ İsmet Cemiloğlu, *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerine Sentaks İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

³² Aysu Ata (Haz.), Nâsirü’l-dîn bin Burhânü’ddîn Rabgûzî, *Kısasü’l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları)* Türk Dil Kurumu Yayınları, I Giriş-Metin-Tıpkıbasım. Ankara 1997.

B. Mesneviler

Ashab-ı Kehf kıssası doğu ve batı kültüründe yeniden doğuşun, Allah'a gönülden bağlılığın bir sembolü olarak görülmüştür. Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrasında başlayan klasik Türk edebiyatında da bu kıssaya taşıdığı anlam ve semboller yönüyle sıklıkla yer verilmiştir. Gerek dini ilimlerde gerekse ilgili kitaplarda müstakil bir konu olarak ele alınan Ashab-ı Kehf ile ilgili edebiyat alanında geniş bir literatürün olduğu görülmektedir. Bu eserlerin önemli bir bölümü mensur eserlerden oluşurken manzum olarak ele alınan eserlerin sayısı oldukça kısıtlıdır.³³

Klasik Türk edebiyatında bu tür hem dinî muhteviyatı olan hem de halk arasında anlatılan efsanevi hadiseleri anlatmak için genellikle mesnevi nazım şekli kullanılmıştır. Divan şairleri bu hadiseyi doğrudan bir mesnevi konusu olarak anlattıkları gibi çeşitli beyitlerde taşımış olduğu sembollere bağlı olarak bir telmih unsuru olarak da kullanmışlardır.³⁴

Belli bir olay örgüsüne sahip hadiselerin anlatılmasında klasik Türk şiirinde mesnevi nazım şekli kullanılmaktadır. Divan şairleri de doğal olarak belli bir olay örgüsüne sahip olan Ashab-ı Kehf kıssasını anlatmak için mesnevi nazım biçimini kullanmışlardır. Ashab-ı Kehf kıssası üzerine yapılan çalışmalarda tespit edilen Ashab-ı Kehf konulu müstakil mesneviler şunlardır:³⁵

³³ Necdet Şengün, "Fakîri ve Manzum Hikâye-i Ashâb-ı Kehf'i", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, s. 355.

³⁴ Elif Ayan Nizam, "Divan Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak Ashâb-ı Kehf", *TurkishStudies*, Cilt 8, Sayı 13, 2013, s. 483.

³⁵ Hanife Koncu (Haz.), *Kıssa-i Ashabü'l-Kehf*, Muhammed Emin Necatî. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017, s. 12-13; Mesneviler hakkında bilgi için bkz. Ayşe Yegin, *Hikayet-i Ashab-ı Kehf ve Takyanus (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019; Orhan Yavuz-Mevlüt Gülmez, *Manzum İlk Ashâb-ı Kehf Kıssası*, Palet Yay., Konya, 2015; Zeydi Karaca, *Kâtib Kemâlin Kıssa-i Ashâb-ı Kehf Mesnevisi* (metin-inceleme-sözlük-dizin), Niğde Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2014; Hakan Yekbaş, *Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf ve Râşih'in Ashâb-ı Kehf Mesnevisi*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2013; Hanife Koncu, "Bir Ashâb-ı Kehf Kıssası: Hâzâ Kıssa-i Ashâb-ı Kehf", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 10, İstanbul, 2013, s. 275-318; Hanife Koncu, "Ashâb-ı Kehf Metinlerine Bir Bakış ve Yûsuf-ı Meddâh'ın Ashâb-ı Kehf Mesnevisi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, S. 5, İstanbul, 2012, s. 9-57; Abdullah Demirci, *Türk Kültüründe Yedi Uyurlar Kültü ve Edebi Dönüşümleri*, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2006.

- Hikâyeti Ashâbü'l-Kehf ve bihînesta'ın, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, nu. 301/9, yk. 150b-156a.
- Râşih, Vâsf-ı Ashâb-ı Kehf ü Na't-ı Rakîm, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan, nu. 1495,120 yk.³⁶
- Fakîrî, Hikâye-i Ashâb-ı Kehf, Milli Kütüphane, Yz A 2461/8, yk. 152a-168a.
- Kâtib Kemâl, Kıssa-i Ashâb-ı Kehf, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 500,77 yk.
- Yûsuf-ı Meddah, Dâstân-ı Vercihân(?)'ı Fanus Der-Hikâyet-i Tâkyanûs, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, nu. Yz B 28/4, yk. 110a-116a.
- Ahdî, Hâzâ Kıssa-i Ashâbü'l-Kehf, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, nu. 2495-286,17 yk.
- Kıssa-i Ashâb-ı Kehf, Koyunoğlu Müzesi, nu. 13721,34 yk.
- Muhammed Emîn Necâtî, Kıssa-i Ashâbü'l-Kehf, İran Merkez-i İhya-i Miras-ı İslâmî Kütüphanesi, nu. 1151, 33 yk.; Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nu. 3372, 22 yk.
- İslâmî, Mesnevi.³⁷ 15. yüzyılda kaleme alınmış bu mesnevinin ismi bilinmemekle birlikte eserin bir bölümünde Ashab-ı Kehf kıssası anlatılmaktadır.³⁸

C. Yazma Nüshalar

Yazma eserler, geçmişle günümüz arasında bağlantı kuran, tarihin derinliklerinde yaşanan hadiseleri anlamamızı ve yorumlamamızı sağlayan bilimsel ve sanatsal özellikleri olan son derece önemli kaynaklardır.³⁹ Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte yazma eserlerde de büyük bir gelişme olmuştur. Özellikle dini ve

³⁶ Hakan Yekbaş, *Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf ve Râşih'in Vâsf-ı Ashâb-ı Kehf Mesnevisi*, İstanbul: Kitabevi Yayınevi, 2013.

³⁷ Hazırlayanlar: Hasan Yüksel, H. İbrahim Delice, İ. Hakkı Aksoyak, *Eski Anadolu Türkçesi'ne İlişkin Bir Metin İslâmî'nin Mesnevisi*, Sivas, 1996.

³⁸ Nuran Yılmaz, "Klâsik Türk Şiirinde 'Ashâb-ı Kehf': İslâmî'nin Mesnevisi Örneği", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 2006, s. 41.

³⁹ Hüseyin Odabaş, "Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye'de Yazma Eser Kütüphaneciliği", *Bilig*, S. 56, 2011, s. 143.

edebi alanda yazılmış birçok eser geçmişten günümüze bir köprü vazifesi görmektedir.

Ashab-ı Kehf kıssası gerek dini gerek edebi gerekse tarihi açıdan önem arz eden bir hikâyedir. Bu nedenle geçmişten günümüze dek pek çok Osmanlı müellifi Ashab-ı Kehf kıssasını konu alan eserler ortaya koymuştur. Türkiye’de birçok kurum Osmanlı yazma eserler koleksiyonuna sahiptir. Bu koleksiyonlarda yer alan ve Türk dilinde kaleme alınmış Ashab-ı Kehf konulu yazma eserler şunlardır:

- Ali Paşa, *Dâstân-ı Ashâb-ı Kehf*, Mehmed Emîn, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 44/1.
- *Ashâb-ı Kehf*, Bosna Hersek Gazi Hüsrev Ktp., Türkçe Yazmalar, nu. 5574, yk. 20b-28b.
- *Dâstân-ı Ashâb-ı Kehf ve Sırr-ı Gozeşte-i İşân*, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Fonds Des Traductions, no. 69.
- Fakîrî, *Hikâye-i Ashâb-ı Kehf*, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2461/8: 152a-168a, Ankara Millî Kütüphâne.
- *Hikâye-i Ashâb-ı Kehf*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 2683/1
- *Hikâye-i Ashâb-ı Kehf*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 301/9
- *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Mu‘cizât-ı Hazret-i Resûl*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Mustafa Con A 412/VIII, yk. 170b-184a.
- *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs*, Milli Kütüphane, nu. Yz A 5156.
- *Hikâyet-i Dakyânûs*, Exeter Üniversitesi Kütüphanesi, MS 222.
- Hüseyin İbn Osman, *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 5156
- *Kıssa-i Ashâb-ı Kehf*, İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Sloane 7867/2

- *Kıssa-i Ashâb-ı Kehf*, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, 1293/7
- Mehmed Emîn Efendî, *Dâstân-ı Ashâb-ı Kehf*, Ankara Milli Kütüphane, 01 Hk 1000/1
- Mehmed Emîn, *Dâstân-ı Ashâb-ı Kehf*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 44/1
- Mehmed Emîn, *Risâle fî Ashâb-ı Kehf*, Milli Kütüphane, Samsun Vezirköprü İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, nu. 855/2, yk. 85b-106a.
- Mehmed Emîn, *Risâle-i Ashâb-ı Kehf*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, nu. 1198.
- *Menâkıb-ı Ashâb-ı Kehf*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 8016
- *Menâkıb-ı Ashâb-ı Kehf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, nu. 318/3, yk. 332a-337a.
- Mevlânâ Sünnî, *Şerh-i Manzûme-i Esmâ-i Ashâb-ı Kehf*, Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, MS Turk. e. 38/6
- Ömer es-Sâdık (Müstensih), *Kıssa-i Ashâb-ı Kehf*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 661/3
- Tevki'îzâde Halil b. Ali b. Halil (müstensih), *Kıssa-i Ashâb-ı Kehf*, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, m Mecâmi Türkî 6
- Vânî Mehmed b. Bistâm Huşâbî, *Kıssa-i Ashâb-ı Kehf*, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Y-182/2

D. Modern Yazım Örnekleri (Roman-Hikâye)

Ashab-ı Kehf kıssası, Türk edebiyatının Batı edebiyatı ile tanıştığı 1860 sonrasında modern edebiyat ürünleri olan roman ve hikâyelere de konu olmuştur. Modern edebiyat kapsamında konunun ilk işlendiği eser Ömer Seyfettin'in *Ashâb-ı Kehfimiz* adlı romanıdır. Daha sonraki süreçte kaleme alınan hikâye ve romanlar ise daha çok günümüze yakın dönemlerde yazılmıştır. Türk edebiyatında Ashab-ı Kehf konulu modern yazım örnekleri şunlardır:

- İhsan Oktay Anar, *Yedinci Gün*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Eda Bildek, *Mor Rüya-Yedi Uyurlar*, Paradoks Yayınları, İstanbul 2014.
- Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, İstanbul 2001.
- Faruk Duman, *İncir Tarihi*, Can Yayınları, İstanbul 2010.
- Nazlı Eray, *Ayışığı Sofrası*, Postiga Yayınları, İstanbul 2000.
- Murat Gülsoy, *Baba Oğul ve Kutsal Roman*, Can Yayınları, İstanbul 2012.
- Sinan Yağmur, *Hüzün Yanığı 2-Bir Ashâb-ı Kehf Romanı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2017.
- Sertan Karacüce, *İsa'nın Şahitleri: Bitmeyen Gizem Ashab-ı Kehf* (Ed. Yaşar Çelik), Karina Yayınevi, Ankara 2014.
- Ayfer Tunç, *Mağara Arkadaşları*, Can Yayınları, İstanbul.

E. Bilimsel Çalışmalar

Dini bir mahiyet arz etmesi nedeniyle hem batı kültüründe hem de doğu kültüründe önemli bir yeri olan Ashab-ı Kehf kıssası birçok bilimsel araştırmaya da konu olmuştur. Kültürel çerçevedeki önemine bağlı olarak özellikle Türk dili ve edebiyatı alanında *Ashâb-ı Kehf* üzerinde çokça durulmuş ve akademik anlamda birçok inceleme ve tahlil içeren eserler ortaya konulmuştur. Ashab-ı Kehf kıssasının ele alındığı bilimsel çalışmalar, kitaplar, tezler ve makale-bildiriler olarak sınıflandırılmıştır.

1. Kitaplar

- Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf*, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul 1993.
- Ali Afşaroğlu, *Ashab-ı Kehf ve Rakim: Mağara Arkadaşları*, Ağaç Yayınları, İstanbul 2000.
- Bahaadin Sağlam, *İlmi ve Edebi Yönleriyle Kur'an Kıssaları*, Tebliğ Yayınları, 1985.

- Ebul Hasen Ali el Haseni Nedvi, *Din ile Maddecilik Arasında Ezeli Savaş: Kehf Suresinin Düşündürdükleri*, Çev. Hüseyin Küçükcalay, İslami Neşriyat Yayınevi, İstanbul 1975.
- Emine Yılmaz, Nurettin Demir, Murat Küçük, *Kısas-ı Enbiya*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Esad Sezai Sünbülük, *Eshab-ı Kehf ve Zülkameyn Hikâyesi*, Aydınlık Basımevi, İstanbul 1947.
- Faruk Sümer, *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.
- Hakan Yekbaş, *Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf ve Râşih'in Vasef-ı Ashâb-ı Kehf Mesnevisi*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2013.
- Hanife Koncu, *Muhammed Emin Necati-Kıssa-i Ashabü'l Kehf*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017.
- Hayati Vasef Taşyürek, *Yedi Uyurlar Destanı*, Gençlik Basımevi, Elbistan, 1963.
- Hüseyin Aşık, *Ashab-ı Kehf Mağara Arkadaşları*, İstanbul 1981.
- İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Nil Yayınları, İzmir, 1994.
- İsmet Cemiloğlu, *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerine Sentaks İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- M. Şahin Menekşeoğlu, *Kur'an-ı Kerim'e Göre ve Tefsirlere Göre Eshab-ı Kehf*, Tarsus Eshab-ı Kehf Dedeler Köyü Muhtarlığı, Adana, 1992.
- Mustafa Köş, *Fermanlarla Ashab-ı Kehf*, Elbistan, Göçer Ofset, 1965.
- Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010.
- Orhan Yavuz ve Mevlüt Gülmez, *Manzum İlk Ashâb-ı Kehf Kıssası*, Palet Yayınları, Konya, 2015.
- Özer Şenödeyici; Ahmet Yakar, *Yedi Uyurlar: Lafzalî Nuri'nin Ashâb-ı Kehf Manzumesi*, Gece Kitaplığı, Ankara. 2015.

- Özlem Sert, *Umudun Tarihine Yolculuk Yedi Uyurlar Efsanesi*, Phoenix Yayınları, Ankara 2009.
- Rukiye Ulvani, *Kehf Suresinin Düşündürdükleri*, Çev. Mustafa Özcan, Özgü Yayınları, İstanbul 2016.
- Servet Yalçın, *Ashab-ı Kehf ve Zülkameyn Kıssalarının Kur'an-ı Kerim'e Göre Tefsiri*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1989.
- Sinan Yıldız, *Ashab-ı Kehf*, Ailem Yayınları, İstanbul 2004.
- Songül Aydın Yağcıoğlu, *Ashâb-ı Kehf Hikâyesi*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2016.
- Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul 2003.
- Tevfik el-Hakîm, *Ashab-ı Kehf*, Çev. Talat Koçyiğit, Rayihan Yayınları, 1990.
- Yaşar Alparslan, *Eshab-ı Kehf: Vukuu ve Şuyuu*, Serdar Yakar (edt.), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2010.

2. Tezler

- Abdullah Acar, *Bir ictihad Kaynağı Olarak Kur'an Kıssaları*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2005.
- Abdullah Demirci, *Türk Kültüründe Yedi Uyurlar Kültü ve Edebi Dönüşümleri*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2006.
- Ayşe Yegin, *Hikayet-i Ashab-ı Kehf ve Takyanus (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara 2019.
- Bazar Ghafor İbrahim, *Kehf Suresindeki Kıssalardan Alınacak Dersler*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 20174.

- Emine Sekme, *Klasik ve Modern Kur'an Yorumlarında Ashâb-ı Kehf Kıssasının Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2014.
- Halil Vırt, *Sûfîlerin Gözünde Ashâb-ı Kehf*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2017.
- Kemalettin Koç, *Afşin Ashabü'l-Kehf'in Tarihsel Süreci (Ana Kaynaklar ve Arşiv Belgelerine Göre)*, Doktora Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, 2017.
- Mehmet Diyadin Dağhan, *Ashâb-ı Kehf Kıssası ve Metafizik Boyutu*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 1998.
- Mehmet Şirin Yıldırım, *Müslüman Gençlere Bir Rol-Model: Ashâb-ı Kehf*, Yüksek Lisans Tezi, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, 2019.
- Muhammed Taylan, *Kehf Suresinde Anlatılan Kıssaların Tarihi, Edebi ve Dini Açısından Tahlili*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Özlem Sert, *Hristiyan ve İslam Kültürlerinde Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) İnancı*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2001.
- Rahime Çelik, *Kur'an'da Dine Davet Metodu Açısından Ahiret İnancının Yeri ve Ashab-ı Kehf Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2018.
- Rahime Şule Habergetiren, *Kehf Suresinin Eğitim Açısından Tahlil Edilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 2005.
- Süleyman Sertkaya, *Konulu Tefsir Metodu Işığında Kehf Sûresinin Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2009.
- Zeydi Karaca, *Kâtib Kemâl'in Kıssa-i Ashâb-ı Kehf Mesnevisi (Metin-Inceleme-Sözlük-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde, 2014.

3. Makale ve Bildiriler

- J. Wensinck, “Eshabül Kehf maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, 1997.
- Abdulkadir Karakuş, “Ashâb-ı Kehf Gençleri Bağlamında Gençliğin İnancının Yeniden İnşası”, *Bingöl Üniversitesi Uluslararası Sempozyum Modern Çağda Gençliğin Anlam Arayışı* (15-16 Ekim 2018), Bingöl, s. 63-79.
- Abdurrahman Altuntaş, Ashâb-ı Kehf Olayının Psikolojik ve Metafizik Dokusu, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş, 2013, s. 439-458.
- Adem Akıncı, “Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, Ocak-Haziran 2004, s. 42-64.
- Ahmed Ağırakça, “*Ashâbu'l-Kehf*”, Şamil İslam Ansiklopedisi.
- Ahmed S. Bahammam, “İslâmî Bir Perspektiften Uyku”, *Annals Of Thoracic Medicine*, Çev. Faruk Özdemir, C. 6, S. 4, 2011, s. 187-192.
- Ahmet Aras, “Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş, 2013, s. 145-152.
- Ahmet Atilla Şentürk, “Ashâb-ı Kehf”, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, 2016.
- Ahmet Çelik, “Birey ve Toplumun Islahı Açısından Kur’ân Kıssaları”, *AÜİFD*, S. 22, 2004, s. 54-87.
- Ahmet Eyicil, “Afşin Ashab-ı Kehf”, *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2005, s. 269-287.
- Ahmet Eyicil, Belgelerine Göre Afşin Ashabı Kehf, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 185-209
- Ahmet Faruk Sinanoğlu-Zekeriya Çalışkan, “Dini ve Tarihi Bir Bilgi Olarak Eshab-ı Kehf Olayının Afşin ve Yöresinde Toplumsal Boyutları”,

Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu (20-22 Eylül 2012), 2013, s. 299-311.

- Ali Akpınar, “Kur’ân’da Anlatılan Ashab-ı Kehf Kıssasındaki İşârî ve Bilimsel Yorumlar”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 167-184.
- Ali Akpınar, “Kurân’ın İşaret Ettiği Yerlerden Ashabı Kehf’in Yerini Bilmenin İnanç Turizmine Katkı Açısından Önemi”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu* (6-8 Mayıs 2004), C. III, Kahramanmaraş 2005, s. 1159-1176.
- Ali Akpınar, “Tefsirlerde Ashâb-ı Kehf”, *Türk-İslam Kültür ve Medeniyetinde Tarsus*, Bildiri ve Müzakereler, 2010, s. 118-140.
- Ali Değirmenci, “Ashab-ı Kehf Kıssası, Dizisi, Düşündürdükleri”, *Haksöz Dergisi*, S. 118, 2001.
- Ali Namlı, “Tasavvuf Kültüründe Ve Tasavvufi/İşârî Tefsirlerde Ashâb-ı Kehf Kıssası”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 55, Bahar 2013, s. 21-36.
- Ali Osman Ateş, “Ashâb-ı Kehf Kıssası’nın Düşündürdükleri”, *Türk-İslam Kültür ve Medeniyetinde Tarsus*, Bildiri ve Müzakereler, 2010, s. 105-117.
- Ali Sayı, “Kur'an'da Kıssa Kavramı Üzerine”, *DEÜ ilahiyat Fakültesi Dergisi*, S. IX, İzmir 1995.
- Arif Gezer, “Hadis Edebiyatında Ashâb-ı Kehf” *Uluslararası İnanç Turizmi ve Ashâb-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 371-384.
- Ayhan Onur, “Ashab-ı Kehf Tepesinde Bazı Coğrafi Müşahedeler”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1966.
- Bayram Çetin, Çağlar Kıvanç Kaymaz, “İnanç Turizminde Kutsal Mağaralar: Türkiye’deki Ashâb-ı Kehf Mağaraları (İzmir-Mersin-Kahramanmaraş-Diyarbakır)”, *International Conference on Religious*

Tourism and Tolerance, Muhsin Kar (edt.), 9-12 Mayıs 2013, Konya, s. 1173-1189.

- Elif Ayan Nizam, “Divan Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak Ashâb-ı Kehf”, *Turkish Studies*, C. 8, S. 13, 2013, s. 483-499.
- Emine Ersöz, “Tevfik Hakim’in Ehlu Kehf Adlı Tiyatro Eserindeki Felsefi Boyut”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 253-272.
- Fahri Gökcan, “Kur’an-ı Kerim’e Göre Eshab-ı Kehf Kıssası”, Tayyib Okıç Armağanı, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 1978, s. 131-146.
- Fatih Müderrisoğlu, "Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Hanı", *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, Kahramanmaraş Özel Sayısı, S. 10, Ankara 1991.
- Fatma Asiye Şenat, “Gençliğin Değişme/Değiştirme Gücü: Ashab-ı Kehf Örneği”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 505-513.
- Ferudun Koçer, “Afşin Yöresinde Çocuklara Ad Verme Geleneği ve Eshab-ı Kehf”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 153-160.
- Fuzuli Bayat, “Sosyo-Kültürel Bağlamda Eshab-ı Kehf (Nahçevan Eshabi-Kehf Ziyaretgahı Örneği)”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 129-136.
- Gül Güllü, "Mitolojiden Teolojiye Eshabü'l Kehf", *Milli Folklor*, S. 59, 2003, s. 14-21.
- Gülda Çetindağ, “Türk Kültüründe Mağara Motifi”, 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Cilt I, 10-15 Eylül 2007, Ankara, s. 443-455.

- Hakan Yekbaş, “Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 313-327.
- Halil Sercan Koşık, “Ashab-ı Kehf Hakkında Manzum Bir Eser: Yedi Uyurlar - Lafzalı Nuri’nin Ashâb-ı Kehf Manzumesi”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1, Mart 2015, Beşeri Bilimler Sayısı, s. 545-547.
- Hamza Karaoğlu, “Bir Ziyaret Fenomeni Olarak Afşin Eshab-ı Kehf”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 67-79.
- Hanife Koncu, “Ashâb-ı Kehf Metinlerine Bir Bakış ve Yûsuf-ı Meddâh’ın Ashâb-ı Kehf Mesnevîsi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, S. 6, Yaz 2012, s. 9-57.
- Hanife Koncu, “Bir Ashâb-ı Kehf Kıssası: Hâzâ Kıssa-i Ashâbü’l-Kehf”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2013, s. 275-318.
- Hanife Koncu, “Mehmed Emîn’in *Ashâbü’l-Kehf*’e-r-Rakîm Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, S. 2, 2016, s. 87-107.
- Hanifi Özcan, "Maturidi'ye Göre Kur'an'daki Kıssa ve Mesellerin Epistemolojik Amaç ve Önemi", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. IX, İzmir, 1995.
- Harun Şahin, “Mesnevi’de Ashab-ı Kehf Kıssası Ve Tefsiri”, *Harran Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 18, Temmuz-Aralık 2007, s. 215-223.
- Hasan Aktaş, “Klasik Şiirden Modern Türk Şiirine Ashâb-ı Kehf’e Bakış Açısı”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 237-252.
- Hayati Vasfi Taşyürek, "Yedi Uyurlar Destanı", *Cemre Dergisi*, S. 2-3, Afşin Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayın Organı Bahar-Yaz 1995, s. 42-45.

- Hayrunnisa (Çakmakçı) Turan, “Minyatürlere Yansıyan Yüzüyle Mağara Uyurları ve Zamanın Göreceliği”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 407-420.
- Hiclâl Demir, “Modern Zamanlarda Bir Ashâb-ı Kehf Yorumu: Ayıışığı Sofrası”, *Turkish Studies*, C.8, S. 1, 2013, s. 1229- 1237.
- Hossam Abdel Aziz, “Ashâb-ı Kehf Kıssası Üzerine Semantik Bir İnceleme”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 359-369.
- Hüseyin Çelik, “Ashab-ı Kehf Kıssası ve İçerdiği Mesajlar”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 1, 2017, s. 189-217.
- Hüsni Ezber Bodur, “Dini Kıssaların Sosyal Bütünleşmedeki Yeri ve Rolü: Eshab-ı Kehf Örneği”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 57-65.
- İbrahim Erşahin, “Halk Şairi Hayati Vafı Taşyürek ve Yedi Uyurlar Destanı”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 471-488.
- İbrahim Hakkı Konyalı, “Eshab-ı Kehf’in Mumyaları Bulundu”, *Tarih Hazinesi*, S. 3, Aralık 1950, s.139.
- İdris Şengül, "Kur 'an Kıssalarının Tarihi Değeri", *Diyanet İlmi Dergi*, C. XXXII, S. 4, 1996.
- İlyas Gökhan, “Ashabü'l-Kehf'in Tarihsel Süreci”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 79-88.
- İlyas Gökhan, “Ashabü'l-Kehf'in Tarihsel Süreci”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 81-90.

- İsmail Göktürk, “Kahramanmaraş’ın İnanç Turizmi Potansiyeline Sosyolojik Bir Bakış”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 527-533.
- İsmail Muhtaroglu Haviyev, “Nahçıvan’da Eshabü’l Kehf Abidesi ve Halk İnançları”, *Bilig*, S.6, Yaz 1997, s. 139-141.
- İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. III, 1991, s. 465-467.
- İsmet Ersöz, “İsrailiyat ve Eshab-ı Kehf”, *Din Öğretimi Dergisi*, S. 41-42, 1993, s. 62-75.
- M. Akif Özdoğan, “Arapça Kaynaklarda Afşin (Efsûs)-Ashâb-ı Kehf”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 91-99.
- M. Halil Yinanç, “Eshab-ı Kehf”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul 1993.
- Mahmut Öztürk, “Tevhid İnancını Savunan Gençler: Ashab-ı Kehf”, *Peygamberimiz ve Gençlik I. Şanlıurfa Uluslararası Mevlid-i Nebî Sempozyumu*, M. Cüneyt Gökçe, Ömer Sabuncu (edt.), Şanlıurfa, 2018, s. 69-79.
- Mehmet Emin Bars, “Türk Destanlarında Mağara Kültü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 52, Ekim 2017, s. 75-82.
- Mehmet Kaya, "Eshabü'l Kehf (Yediler) ve Önemi" *Cemre Dergisi*, S. 2-3, Afşin Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayın Organı, Afşin 1995, s. 41.
- Mehmet Özkarcı, “Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi’nin Türk Mimarisindeki Yeri ve Önemi”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 15-55.

- Mehmet Özkarcı, “Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi*, Bildiriler, C. II, Konya 2001.
- Melike Gökcan Türkdoğan, "Klasik Türk Edebiyatında Kur'an Kıssalarını Konu Alan Mesneviler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı, C. 3, S. 5, 2010, s. 64-92.
- Metin Yasa, “Eshab-ı Kehf Kıssası ve Benzerleri Işığında Ölüm-Diriliş İlişkisi Üzerine Teolojik ve Varoluşsal Bir Değerlendirme”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 161-166.
- Mevlüt Erdem, “Ashab-ı Kehf'in Türk Dili ve Edebiyatına Yansımaları”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu*, S. Küçükdağlı, S. Yakar (edt.), Kahramanmaraş 2013, s. 393-404.
- Mevlüt Erdem, “Ashâb-ı Kehf'in Türk Dili ve Edebiyatına Yansımaları”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 395-405.
- Mevlüt Erdem, Ahmet Demir, “Metinsel-Aşkîlik Bakımından Ashâb-ı Kehf'in Türk Dili Ve Edebiyatına Yansımaları”, *Millî Folklor*, S. 121, 2019, s. 16-29.
- Mithat Sertoğlu, “Ashab-ı Kehf (MağraYaraanı) Vakıflarına Dair Orijinal Bir Belge”, S. 10, Vakıflar Dergisi, 2006, 129-132.
- Muammer Esen, “Ashab-ı Kehf; İnanmış Birkaç Yiğit Gencin İman ve Tevhid Yolunda İbretlik Öyküsü”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 273-283.
- Musa K. Yılmaz, “Ashab-ı Kehf Kıssasının Tevhid Açısından Değeri”, *Din Öğretimi Dergisi*, S. 28, 1991, s. 3-7.

- Mustafa Aşkar, “Mutasavvıfların Ashâb-ı Kehf Kıssası Hakkındaki Bazı Yorumları”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 27, 2011, s. 169-178.
- Mustafa Sami Baybal, “Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs Adlı Yazma Eserlerin Efsûs Şehriyle İlişisine Dair Bazı Mülâhazalar”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 229-235.
- Mustafa Şentürk, “İsrâilliyât ile Mitoloji Arasında Tarihsel Bakış Açısıyla Gölgeleyen Ashâb-ı Kehf”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 459-470.
- Mustafa Şentürk, “Kur’ân’da Bir Pasif Direniş Öyküsü: Ashâb-ı Kehf”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S. 3, 2013, s. 224-237.
- Naile Süleymanova, “Ashab-ı Kehf Olayı Üzerine Tıpta ve Dinimizde Uyku”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 421-426.
- Necati Demir, “Ashab-ı Kehf’in İzinden Arpasus ve Arabissos’u Afşin’e Dönüştüren Tarihi Süreç”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 101-115.
- Necdet Şengün, “Fakîrî ve Manzum Hikâye-i Ashâb-ı Kehf’i”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2019): 364-392.
- Nergiz Gahramanlı, “Mağara Arkadaşları Öyküsündeki Metinlerarası İlişkiler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 48, s. 68-73.
- Nesib Göyüşov, “Ashab-ı Kehf Kıssası: Tarihsel Gerçeklikten Dini-Epistemolojik ve Psikolojik Kavram”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 285-297.

- Nuran Yılmaz, “Klâsik Türk Şiirinde ‘Ashâb-ı Kehf’: İslâmî’nin Mesnevisi Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S. 1, 2006, s. 35-64.
- Ömer Faruk Harman, "Ashab-ı Kehf, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi I*, İ. Kafi Dönmez (edt.), MÜİFV Yayınları, İstanbul 1997, s. 167-169
- Özdemir İnce, “Ashâb-ı Kehf Uykusu”, *Hürriyet Gösteri*, S.143, 1992, s. 18 - 20
- Özlem Bay Gülveren, “Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Faruk Duman’ın “İncir Tarihi” Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, C. 10, S. 12, 2015, s. 117-136.
- Rahmi Tekin, “Tarihî Belgeler Işığında Ashâb-ı Kehf”, *Türk-İslam Kültür ve Medeniyetinde Tarsus*, Bildiri ve Müzakereler-, 2010, s. 151-170.
- Ramazan Altıntaş, “Gençliğin Rol Modeli: Ashab-ı Kehf”, *Diyanet*, S. 326, 2018, s. 35-37.
- Refet Yinanç, “Eshab-ı Kehf Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S.20, 1988, s. 311-319.
- Refiye Şenesen, “Pagandan Hristiyanlık ve Müslümanlığa Bir İnanç Merkezi: Ashab-ı Kehf ve Günümüzde Tarsus Ashab-ı Kehf’te Hıdırellez Şenlikleri”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/31.php> (25 Mart 2020).
- Sabri Erturhan, “Ashâb-ı Kehf Kıssasının Fikhî Okunuşu”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 329-358.
- Sadettin Paksoy, Mustafa Paksoy, “İnanç Turizminde Eshab-ı Kehf’in Yeri ve Önemi”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 137-143.

- Şuayip Özdemir, Rahime Kavak, “Ashab-ı Kehf Kıssasında İfade Edilen Örnek İnsan Modeli (Eğitim Açısından Yaklaşım)”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 497-504.
- Tahir Kahhar, “Özbek Edebiyatında Eshab-ı Kehf Konusunun İşlenmesi ve Özellikleri”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 385-394.
- Tahsin Özgüç, Mahmut Akok, “Afşin Yakınındaki Eshab-ı Kehf Külliyesi”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi II*, 1958, s. 77-91.
- Uğur Başaran, “Divan Şiirinde Ashab-ı Kehf ve Râşih’in Ashab-ı Kehf Mesnevîsi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.50, Erzurum 2013, s. 343-346.
- Uğur Başaran, “Kültürel Bir Olgu Olarak Eshab-ı Kehf”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 515-525.
- Ülkü Eliuz, Elif Öksüz Güneş, “Ayfer Tunç’un ‘Mağara Arkadaşları’ Öyküsünün Metinlerarası Bağlamda İncelenmesi”. *Turkish Studies*, C. 11, S. 10, 2016, s. 231-242.
- Yaşar Baş, “Afşin’de Eshab-ı Kehf Vakıfları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, s. 287.
- Yıldız Akpolat, “Ölüm İdeolojisi ya da Ölümün Toplumsallaştırılması Olarak Eshab-ı Kehf Miti”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 427-438.
- Yunus Emre Gördük, “Klasik İslami Kaynaklar Işığında, Eshab-ı Kehf’in Yaşadığı Bölgenin Muhtemel Koordinatları”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 117-127.

- Zülfikar Durmuş, “Türkçe Meallerde Ashâb-ı Kehf ile İlgili Yapılan Hatalar”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* (20-22 Eylül 2012), Kahramanmaraş 2013, s. 489-496.

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELERİN MOTİF SIRASI

A. Hikâyet-i Dakyânus

1. Fâris taraflarında İsrail kavminde Dakyanus adında çobanlık yapan, ibadet ehli, zühd ve takva sahibi bir kişi vardır.
2. Bir gün dağda koyunlarını otlattığı esnada koyunlardan birinin ayağı bir deliğe sıkışır.
3. Dakyanus koyunun ayağını kurtarır ancak burada üzerinde dört satırlık bir yazının olduğu bir levha bulur.
4. Dakyanus okuma yazma bilmesine rağmen levhayı okuyamaz.
5. Şehre götürür, okuma yazması olan, tarih bilen herkese gösterir ancak kimse okuyamaz.
6. Birisi bunu ancak Kayseri’de bulunan bir pîrin okuyabileceğini söyler.
7. Dakyanus koyunları sahiplerine teslim eder ve Kayseri’ye gider.
8. Dakyanus pîri bulur ve levhayı ona okutur.
9. Levhayı okuyan pîr çok şaşırır ve levhanın sahibini şeytanın kandırıp cehennemlik olacağını söyler.
10. Pîrden bu sözleri duyan Dakyanus titremeye başlar.
11. Pîr levhanın bulunduğu yerde büyük bir hazine olduğunu söyler.
12. Dakyanus, pîre beraber gidip hazineyi çıkarmayı ve yarı yarıya paylaşmayı teklif eder.
13. Pîr hazineyi bulunca kendisini öldürebileceğini söyleyerek yemin etmesini ister.
14. Dakyanus, pîre hıyanet etmeyeceğine dair yemin eder.
15. Deliğin bulunduğu yere gelirler ve hazineyi bulurlar.
16. Dakyanus, mal hırsına dayanamaz ve pîri öldürür.
17. Dakyanus, üç dört yıl içinde zenginliği ile herkes tarafından tanınır.
18. Dakyanus, zenginliği ve cömertliği sayesinde padişah ile dost olur.
19. Bir gün Rum padişahı, Fâris padişahından üç yıllık haraç ister.

20. Dakyanus padişahın izni ile yanına aldığı yüz bin askerle Rum padişahına doğru yola çıkar.
21. Rum ordusu ile savaşırlar ve Dakyanus Rum padişahını öldürür ve onun yerine tahta geçer.
22. Daha sonra Fâris padişahını da öldürür ve burayı da kendine bağlar.
23. Rum diyarından Efsus şehrine taşınır.
24. Hizmetini görenler içerisinde diğerlerinden ayrı tuttuğu ve uğur saydığı 6 oğlan vardır.
25. Bir rivayete göre bunlar peygamber oğludur.
26. Bu oğlanların en büyüklerinin adı Yemliha'dır. Diğerlerinin isimleri Yemlisa, Müsteliha, Adernuş, Emdanuş ve Sedernuş'tur.
27. Bir gün iblis bir pîr kişi suretinde Dakyanus'un odasına gelir.
28. Tanrının kendisi ile haber gönderdiğini ve Dakyanus'un yeryüzü tanrısı olduğunu söyler.
29. Dakyanus bu duruma karşı çıkar.
30. İblis onu deniz kenarına götürür ve yıllardır orada ibadet eden büyük bir balığa tanrı olduğunu söylemesini ister.
31. Dakyanus balığa kendisinin yeryüzünün tanrısı olduğunu söyler.
32. Balık bu söz üzerine oraya bir azap gelir diye korkup kaçar.
33. Dakyanus balığın kendisinden korkup kaçtığını düşünür ve yeryüzü tanrısı olduğunu kabul eder.
34. İblis, kendisini kabul edenlere altın vermesini kabul etmeyenleri ise öldürmesini söyler.
35. Dakyanus o günden sonra tanrılığını kabul edenleri altına boğarken, kabul etmeyenleri öldürmeye başlar.
36. Yemliha ve arkadaşları ise onun kendileri gibi bir insan olduğunu ve tanrı olmadığını düşürler ama birbirlerine dahi söyleyemezler.
37. Bir bayram günü et yerken ete sürekli bir sinek konar ve eti yiyemez.
38. Yemliha bir tanrı bir sineğin şerrinden bile kendisini koruyamıyor diye düşünür
39. Vezirler onun bu halinden şüphelenir ve Dakyanıs'a haber verirler.

40. Dakyanus, Yemliha'yı yanına çağırır ve Yemliha'yı takip etmesini ve neye ibadet ettiğini öğrenmesini ister.
41. Allah onun gönlüne ilham eder ve bu nasıl tanrıdır ki Yemliha'nın gönlündeki bilemiyor diye düşünür.
42. Yemliha, Yemliha'yı takip eder ve başka bir tanrıya dua ettiğini görür
43. Konuşurlar ve Yemliha'da Yemliha'nın dediklerini doğru bulur ve birlikte ibadet etmeye başlarlar.
44. Dakyanus'un onlara olan iltifatını kıskananlar haklarında konuşmaya başlarlar.
45. Bu konuşulanlar Dakyanus'un kulağına gider ve onların durumunu vezirlerine sorar.
46. Oğlanların başkasına taptığını ve Dakyanus'a iman etmediklerini söylerler.
47. Dakyanus gençleri dinler ve ikna olur.
48. Bir zaman sonra Yemliha düşmanlarının çoğaldığını artık buradan gitmeleri gerektiğini söyler.
49. Dakyanus'un ava gittiği bir gün şehirden ayrılırlar.
50. Şehirden bir şey götürmek istemezler ve atları ile elbiselerini bırakarak yalın ayak, başıkabak yola düşerler.
51. Yemliha zalimlerin şerrinden saklaması için Allah'a dua eder.
52. Koyunlarını otlatan bir çoban görür.
53. Çoban da Dakyanus'un tanrılığına inanmayan ama kimseye söyleyemeyenlerdendir.
54. Çoban da onların dinine girer ve bir olan Allah'a iman eder.
55. Çoban koyunları götürüp sahiplerine teslim eder.
56. Çoban geri gelir ve saklanmak için ara sıra koyunlarını götürdüğü mağaraya giderler.
57. Çobanın köpeği de onların peşine takılır.
58. Çoban ve gençler köpeği uzaklaştırmak için türlü yollar dener hatta ön ayağını kırarlar ama her seferinde yine peşlerine takılır.
59. Köpek dile gelir, ben de sizin talep ettiğinizi talep ediyorum der ve şahadet getirir.
60. Köpeği de yanlarına alarak mağaraya varırlar.

61. Mağaranın önünde kurumuş bir ağaç ve çeşme vardır.
62. Açlık, susuzluk ve yorgunluk canlarına tak eder.
63. Cebraîl gelir ve ağaç ile çeşmeye kanatlarını sürter.
64. Çeşme akmaya ve ağacın dallarından hurmalar dökülmeye başlar.
65. Bu nimet karşısında şükredip yüzlerini yere sürerler.
66. Köpek de gelip yemiştan yer, sudan içen, ayağını ağaca sürter ayağı iyileşir.
67. Dinlenmek için yatarlar ancak Dakyanus'un korkusundan uykuları gelmez.
68. Allah onlara Cebraîl ile uyku hali bahşeder ve uyurlar.
69. Dakyanus avdan dönünce gençlerin gittiğini öğrenir.
70. Dört bir tarafa haber salar, her tarafta aratır ama bulamaz.
71. İblis bir koca kişi suretinde gelir ve onları gördüğünü, bir çoban ve bir köpekle birlikte İncelüs Dağı'ndaki mağarada olduklarını söyler.
72. Dakyanus askerleri ile birlikte mağaranın girişine kadar gelirler.
73. Dışarda onları nasıl öldürmesi gerektiğine dair fikirler sorar.
74. İblis mağaranın kapısını kapat ve onlar içerde açlık ve susuzluktan ölsünler der.
75. Mağaranın girişini kapatır ve gençleri içerde ölüme terk eder.
76. Dakyanus döner ve halkı kendi dinine davete devam eder.
77. Nice yıldan sonra ölür ve yerine başka bir padişah geçer.
78. Ondan sonra da memleket Rumlara kalır.
79. Ülke 204 yıl Rumlarda kalır.
80. Zekerîyyâ Peygamberin devri gelir, 200 yıl hüküm sürer.
81. Hz. İsa dünyaya gelir.
82. Onun döneminde birçok gariplikler yaşanır.
83. Doğan güneş mağaranın sağ yanından batar.
84. Allah'ın emri ile bir melek mağaranın iki yanından bir delik açmıştır. Bu deliklerden güneş ışığı mağaranın içine girer ve gençlerin çürümesini engeller.
85. Gençlerin mağaraya girmelerinin üzerinden 309 sene geçer.
86. Öğlen vakti gençlerden biri uyanır, ardından köpek de uyanır.
87. Köpeğin adı Kıtmir'dir.
88. Hepsi uyanır. Bir gece uyumuş gibi hissederler.
89. Dışarıya çıkıp sudan içip yemiştan yemek isterler.

90. Mağaranın kapısı örülmüş ancak yarısı yıkık durumdadır. Ağaç ve çeşme kaybolmuştur.
91. Halkın kendilerini tanıyacağı düşüncesi ile bir şeyler alması için çobanı şehre göndermek isterler.
92. Yemliha bir gecede mağaranın kapısının örülmesini sonra yıkılmasını alamet olarak görür ve şehre kendisi gider.
93. Şehre gider ama her yeri değişmiş olarak görür.
94. Yemliha karşılaştığı bir kişiye sorular sormaya başlar.
95. Burası yine Efsus şehridir. Ancak padişah Takgüs'tür.
96. Yemliha bir-iki gün içinde nasıl bu kadar değişiklik olabileceğine şaşırır ve bir şeyler almak için pazara gider.
97. Ekmekçi İncil okumaktadır, İncil sesi Yemliha'ya huzur verir.
98. Yemliha ekmek almak için akçeyi verir.
99. Akçenin üzerindeki Dakyanus yazısını gören ekmekçi şaşırır.
100. Ekmekçi bu akçenin eski zaman akçesi olduğunu ve çok değerli olduğunu söyler.
101. Bulduğu hazineyi getirip kendisi ile paylaşmasını yoksa onu padişaha vereceğini söyler.
102. Yemliha hazine bulmadığını, buranın parası olduğunu söyler.
103. Halk etraflarına toplanmaya başlar.
104. Mesele padişaha kadar gider.
105. Padişah Yemliha'yı huzuruna getirtir.
106. Padişah Hz. İsa'nın dinindendir ve iyi bir insandır
107. Yemliha'dan bulduğu hazineyi getirmesini ister.
108. Yemliha Dakyanus'un gitmiş olduğunu anlar ve rahatlar.
109. Yemliha yaşadıklarını anlatacağını ancak devrin alim kişilerini huzura getirmesini ister.
110. Pir adamlar, alimler gelirler, halk toplanır.
111. Yemliha başından geçenleri anlatır.
112. Padişah ve orada bulunan halk bu hikâyeyi İncil'den bildiklerinden Yemliha'nın doğru söylediğini kabul ederler.

113. Padişah gidelim arkadaşlarını da alıp buraya getirelim der.
114. Yemliha burada bir evi ve oğlu olduğunu, neslinden kimsenin kalıp kalmadığını merak eder.
115. Evine giderler ancak her yer değiştiği için bir türlü bulamaz.
116. Cebrail gelir ve elinden tutarak evine götürür.
117. İçerde yaşlı, gözleri görmeyen bir adam oturmaktadır.
118. Yemliha burasının kendisine ait olduğunu söyler.
119. Adam itiraz eder yıllardır burada oturduğunu ailesinden kendisine kaldığını hatta babasının da sağ olduğunu söyler.
120. Yemliha evde kendisine ait bir iz olduğunu söyler.
121. Eğer doğru ise ev kendisininindir, yoksa çekip gidecektir.
122. Yemliha'nın dediği yer kontrol edilir ve küpleri bulurlar, ev Yemliha'nındır denir.
123. Ancak adam itiraz eder evin babasından, ona da babasından kaldığını, dedesinin isminin Yemliha olduğunu burayı onun yaptığını, Dakyanus'tan kaçtıklarını ve bir mağaraya sığındıklarını anlatır.
124. Yemliha adamın kendi torunu olduğunu anlar.
125. Adam babasının yaşadığını söylemiştir. Yemliha onu görmek ister.
126. Bir zembilin içerisinde derisi görünür bir et parçası kadar kalmıştır.
127. Ağzına biraz su dökünce gözlerini açar.
128. Yemliha ona kendisini tanıyıp tanımadığını sorar.
129. Elhamdülillah babamın yüzünü gördüm der ve ruhunu teslim eder.
130. Onu İsa dini üzerine kefenleyip defnederler.
131. Padişah dâhil tüm halk Yemliha'ya aralarından ayrılmaması için dilekte bulunurlar.
132. Yemliha arkadaşlarının mağarada olduğunu, aç susuz kendisini beklediklerini söyler ve gidip getireyim der.
133. Padişah ve halkla birlikte mağaraya giderler.
134. Oraya yaklaşınca Yemliha burada beklemelerini bu kalabalığı görürlerse korkacaklarını söyler ve yalnız gider.
135. Yemliha mağaraya döner, arkadaşlarına getirdiklerini verir.

136. Arkadaşlarına mağarada 309 yıldır uyuduklarını anlatır.
137. Yemliha halkın dışarıda kendilerini beklediğini söyler.
138. Yemliha onlarla gidersek dünya meşakkatine ve kavgasına dalarız. Gelin dua edelim Allah bizim canımızı burada alsın der.
139. Kıtmir dâhil secdeye varırlar ve canlarını alması için Allah’a dua ederler.
140. Azrail gelir ve secdede iken kıtmir dâhil hepsinin canını alır.
141. Yemliha gelmeyince halk mağaranın kapısına gelir.
142. Beklerler, seslenirler ama kimse gelmez.
143. Bu iş sana düşer diye Yemliha’nın oğlunun oğlunu içeri gönderirler.
144. İçeri girince onları secdede can vermiş olarak görür.
145. Telaşlanır ve hemen dışarı çıkıp durumu anlatır ancak o da orada can verir.
146. Padişah ve halk ağlamaya başlar.
147. Mağaranın içinde bir gürültü kopar ve mağaranın kapısı kapanır.
148. Padişah bu mağaraya bir nişan yapar ve onların yaşadıklarını oraya yazıp ayrılırlar.
149. Yemliha’nın oğlunun oğlunu da defn ederler.
150. Şehir halkından Müslüman olanlar burayı ziyaret etmeye başlar.
151. Şehirdeki kâfirler de onlar bizden diye ziyaret etmeye başlar.
152. Her iki taraf da diğerini koymak istemez.
153. Aralarında savaş başlar.
154. Hak teala Müslümanlara nusret verir.
155. Müslümanlar mağaranın kapısına bir mescid yaparlar.

B. Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânus

1. Yahudilerden bir grup Muhammed Mustafa'nın yanına gelir ve Müslüman olur.
2. Ona Ashab-ı Kehf kıssasını sorarlar.
3. Beni İsrail zamanında Takyanus adında çobanlık yapan zahid bir kişi vardır.
4. Takyanus koyunun ayağını kurtarır ancak burada üzerinde dört satırlık bir yazının olduğu altın bir levha bulur.
5. Alimlere gösterir ancak kimse okuyamaz. Mısır'da bir adam olduğu bunu ancak onun okuyacağı söylenir.
6. Koyunları sahiplerine teslim edip Mısır'a gider.
7. Piri bulur ve levhayı okutur.
8. Pîr bu levhayı bulanın cehennemlik olduğunu söyler ve levhayı bulduğu yerde büyük bir hazine olduğunu söyler.
9. Takyanus pîre hazineyi bulup paylaşmayı teklif eder.
10. Pîr hazineyi bulunca kendisini öldürmesinden korktuğunu söyler.
11. Takyanus onu öldürmeyeceğine yemin eder ve beraber yol çıkarlar.
12. Deliğin olduğu yere gelirler ve pîrin rehberliğiyle Takyanus yeri kazar.
13. Kapıları kilitli, anahtarları üzerinde yedi oda bulurlar ve her odada ayrı cinsten hazineler vardır.
14. Takyanus bir kılıç bulup pîri öldürür.
15. Bir saray alır ve tüm hazineyi buraya taşır.
16. Takyanus cömertliği ile tanınır ve padişah ile dost olur.
17. Rum padişahı, Pars padişahından yedi yıllık haraç ister.
18. Takyanus on bin askerle Rum padişahı ile savaşmak için yola çıkar.
19. Yolda katılanlarla üç yüz bin kişi olurlar.
20. Rum padişahı yedi yüz bin askerle onu karşılar ve savaşır.
21. Takyanus, Rum padişahını öldürür ve savaşı kazanır.
22. Takyanus, Rum diyarının padişahı olur.
23. Takyanus Pars padişahından yedi yıllık haraç ister.
24. Pars padişahı savaşmak için yola çıkar.

25. Takyanus Pars padişahını da yener.
26. Takyanus, Efsun denen şehre yerleşir.
27. Bir gün tahtının altından bir pir çıkar.
28. Pir, tanrının peygamberi olduğunu söyler.
29. Pir gök tanrısının Takyanus'u yer tanrısı yaptığını söyler.
30. Takyanus tereddüt eder.
31. Takyanus su kenarında avlamaya çıktığı bir gün iblis tekrar gelir.
32. Takyanus'a yer tanrısı olduğunu, inanmazsa denizdeki büyük balığa seslenmesini ister.
33. Takyanus ben yer tanrısıyım der, balık helaka uğramamak için oradan kaçır.
34. Takyanus korkusundan kaçtığını sanır ve tanrı olduğunu kabul eder.
35. Takyanus halkı kendisine taptırmaya başlar. Tapanlara hediyeler verir, tapmayanların oğlunu kızını esir etmeye, mallarını almaya başlar.
36. Takyanus'un sarayında onun hizmetini gören altı oğlan vardır.
37. Bu gençlerin adı Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş ve Şazenuş'tur.
38. Takyanus bir sinek nedeniyle bir türlü yemeğini yiyemez.
39. Buna şahit olan Yemliha, bir sineği bile def edemeyen nasıl tanrı olur diye düşünür.
40. Başka bir gün aynı sinek Takyanus'u uyandırır. Sinekten kurtulamayan Takyanus odadan kaçır.
41. Yemliha göklere bakar ve göklerin ve yerin başka bir yaratıcısı vardır der ve hak bildiği tanrıya ibadet etmeye başlar.
42. Bir kedi Takyanus uyurken üzerine sıçırır, Takyanus tekrar uyuyamaz. Gençlerin hepsi bunu görür, gönüllerinden bu tanrı olamaz derler.
43. Gençlerin her biri yerleri ve gökleri yaratan tanrıya iman ederler.
44. Takyanus, Yemliha'nın benzinin sarardığını görür ve merak eder.
45. Vezirleri başka bir tanrıya ibadet ediyor olabileceğini söylerler.
46. Takyanus Mekselina'yı onu takip etmesi için görevlendirir.
47. Mekselina, Yemliha'nın başka bir tanrıya ibadet ettiğini görür.
48. Yemliha, Mekselina'ya Takyanus'un tanrı olamayacağını anlatır.

49. Mekselina, Yemliha ile ibadet etmeye başlar.
50. Bir davet ayarlayıp diğer arkadaşlarına da durumu anlatırlar.
51. Onlar da aynı düşüncededir. Birlikte ibadet etmeye başlarlar.
52. Gençleri kıskananlar onların başka tanrıya ibadet ettiğini Takyanus'a söylerler.
53. Takyanus kendisine inanmayanları içine attığı demirden yapılmış sığıra benzer nesneyi ısıttırır.
54. Kendisine inanmayan gençleri içine atacaktır.
55. Gençler peygamber soyundandırırlar.
56. Gençler Takyanus'u ikna eder ve ölmekten kurtulurlar.
57. Yemliha buradan gitmek gerektiğini arkadaşlarına anlatır.
58. Takyanus'un ava gittiği bir gün top ve çevgan oynama bahanesi ile şehri terk ederler.
59. Askerler peşlerine düşer, onları imana davet ederler.
60. Gençler askerleri öldürüp üzerlerindeki kıyafetleri bırakıp yola devam ederler.
61. Uzun süre yürürler ve çok yorulurlar.
62. Koyunlarını otlatan bir çobana rastlarlar.
63. Çoban onlarla yiyeceklerini paylaşır.
64. Yemliha başlarından geçenleri anlatır, Takyanus'un tanrı olduğuna inanmadıklarını bu nedenle ondan kaçtıklarını söyler.
65. Çoban da aynı düşüncededir ve onlara katılır.
66. Saklanmak için çobanın söylediği mağaraya doğru giderler.
67. Çobanın köpeği de peşlerine takılır.
68. Çoban ve gençler köpeği uzaklaştırmak için türlü yollar dener hatta üç ayağını kırarlar ama her seferinde yine peşlerine takılır.
69. Köpek dile gelir, ben de sizin talep ettiğinizi talep ediyorum der ve şehadet getirir.
70. Merhamet edip nöbetleşe köpeği taşırlar.
71. Mağaraya gelirler ve çok yorgun olduklarından hemen uyurlar.
72. Takyanus gençlerin kaçtığını öğrenir.

73. İblis gelir ve gençlerin gök tanrısına taptıklarını ve bir mağarada saklandıklarını söyler.
74. Takyanus adamları ile mağaraya gelir ve içeri girmek ister ancak Allah'ın izniyle sert bir rüzgâr çıkar ve taşı, toprağı Takyanus'un üzerine bırakır.
75. İblisin isteğı üzerine içerde açlık susuzluktan ölmeleri için mağaranın kapısını taş ve kireçle örürler.
76. Takyanus iki üç günde bir gelir ve kimsenin açıp içeriye girmemesi için mağarayı yoklar.
77. Bu hal üzere uzun zaman geçer.
78. Gençler mağarada 309 sene uyurlar.
79. Takyanūs yüzünün karası ile dünyadan cehenneme gider.
80. Şehre nice padişahlar gelir. Şehir 240 yıldan sonra Yunanlıların eline geçer.
81. 256 yılına gelince elli altı adamın eline geçer.
82. İsa aleyhisselam gelir, insanları hak dine davet eder ve sonra göğē çekilir.
83. Güneş mağaranın deliğinden sabahları ve akşamları iki kere girer uyuyanların çürümesini engeller.
84. Sabah namazı vaktinde önce Yemliha, daha sonra diğerleri uyanır.
85. Mağaranın kapısının taş ve kireçle örüldüğünü ancak bir bölümünün açık olduğunu görürler.
86. Yemliha'nın yanında bir Takyanūs akçesi vardır.
87. Kimse tanımayacağı için bir şeyler alması için önce çobanı şehre göndermek isterler.
88. Ağaçların çeşmelerin kurduğunu, her yerin değiştiğini görünce bunda bir hikmet var diyerek Yemliha şehre gitmeye karar verir.
89. Çobanın elbiselerini giyer ve şehre gider.
90. Yemliha her yerin değiştiğini görünce şaşırır.
91. Şehrin Efsus ama padişahın Ankanus olduğunu öğrenir.
92. Bir ekmekçiye girer ve akçeyi verip ekmek ister.
93. Ekmekçi akçeyi görünce şaşırır, Yemliha'nın hazine bulduğunu düşünür ve kendisi ile paylaşmasını yoksa padişaha söyleyeceğini iletir.
94. Dükkâna padişahın bir adamı gelir, Yemliha'yı ve akçeyi alıp padişaha götürür.

95. Şehrin biri Müslüman biri kâfir iki beyi vardır.
96. Yemliha'yı tutan Müslüman padişahın adamıdır.
97. Padişah iyi bir insandır. Yemliha'ya sorar o da başından geçenleri anlatır.
98. İncil'i bilen bir vezir bu hikâyenin İncil'de anlatıldığını söyler ve galba bu o gençlerden biridir der.
99. Padişah eğer onlardan isen bize bir alamet göster der.
100. Yemliha bu şehirde bir evi olduğunu ve gösterebileceğini söyler.
101. Evini bulamaz, bir melek ona yardım eder ve evi gösterir.
102. Evde yaşlı bir pîr oturmaktadır.
103. Yemliha evin kendisine ait olduğunu söyler. Pir atadan dedeye miras evin kendilerinin olduğunu hatta bir et bir deri kalmasına karşın babasının dahi hala yaşadığını söyler.
104. Yemliha başından geçenleri anlatınca Pir, onun dedesi olduğunu anlar ve ağlar.
105. Yemliha bir zenbilde sarılı olan ve yeni doğmuş bir oğlan çocuğu kadar kalan oğlunun oğlunu görür ve ağlaşırlar.
106. Altınların bir kısmını padişaha geri kalanının torunlarına paylaştırır.
107. Padişah ve halkla birlikte mağaraya giderler.
108. Yemliha onları görürlerse korkacaklarını bu nedenle yalnız gitmesi gerektiğini söyler.
109. Gençler Yemliha'nın getirdikleri yerler.
110. Yemliha olanları anlatır, halkın dışarda kendilerini beklediğini söyler ve ne isterlerse öyle yapacağını söyler.
111. Halkın arasına yeniden dönmektense dua edip Allah'ın canlarını almalarını isterler.
112. Allah onların ruhlarını kabz eder.
113. Yemliha gelmeyince halk mağaraya gelir.
114. Padişah gençlerin öldüğünü görür.
115. Padişah mağaranın önüne bir mescid yapmak ister.
116. Kâfir olan bey ise kilise yapmak ister.
117. İki taraf cenge tutuşur ve Müslüman taraf kazanır.
118. Mağaranın önüne bir ulu çeşme yaparlar.

119. Bir rivayete göre Müslüman padişah Yemliha'nın ardından mağaraya girer.
120. Gençlerin öldüğünü görünce kefenleyip tabutları mağara içinde asılı hale getirir.
121. Padişah gece gençleri rüyasında görür.
122. Gençler tabutlardan çıkarılmalarını ve kefenlenyip diğer insanlar gibi gömülmelerini isterler.
123. Padişah ertesi gün onları indirir ve yere defneder.

C. Kıssa-ı Ashâb-ı Kehf Beyân

1. Beni İsrail zamanında çobanlık yapan, koyun otlatan, ibadetine düşkün Dakyanus adında biri vardır.
2. Bir gün koyunlardan birinin ayağı bir deliğe sıkışır, koyunun ayağını kurtarır ancak delikte üzerine dört satırlık yazı olan altın bir levha görür.
3. Dakyanus tüm vilayeti gezer ama kimse yazıyı okuyamaz.
4. Mısır'da 300 yaşında bir kişi olduğu ve bu yazıyı ancak onun okuyabileceğini söylerler.
5. Dakyanus Mısır'a bu pîrin yanına gider.
6. Levhadaki yazıyı okuyan pîr ağlar ve Dakyanus'un yerinin cehennem olacağını söyler.
7. Dakyanus 30 yıldır gece gündüz ibadet ettiğini, mükâfatının bu mu olacağını sorar.
8. Pîr otuz bin yıl daha ibadet de etsen yerin cehennemdir der ve bu levhanın mal nişanı olduğunu söyler.
9. Dakyanus birlikte gitmeyi teklif eder ve malı paylaşacağını söyler.
10. Pîr malı bulunca kendisini öldürmesinden korktuğunu söyler.
11. Dakyanus böyle bir şey yapmayacağına dair yemin eder ve yola çıkarlar.
12. Levhayı bulduğu yere gelirler ve Pîr burayı kazmasını söyler.
13. Dakyanus kazar ve bir kapıya ulaşır. Kapının içinde içinde çeşitli hazinelerin bulunduğu yedi oda vardır.
14. Bu kapıların önünde altın bir taht üzerinde bir tabut vardır. Başında altın bir levha vardır ve üzerinde "kim bu malı bulursa dünya da mağrur olmasın. Ben bin yıl yaşadım, padişah oldum ama hepsini burada koyup gittim" yazmaktadır.
15. Dakyanus bunu görünce fikrini değiştirir ve aldığı bir kılıçla pîri öldürür.
16. Şehirden bir saray alır ve hazineyi geceleri bu saraya taşır.
17. Ziyafetler verir, herkese cömert davranır.
18. Pars padişahının beyleri onu padişaha tanıtır,
19. Dakyanus her gün farklı hediye ve mücevherlerle padişahı ziyaret eder ve padişahla dost olurlar, padişah onu veziri yapar.

20. Bir gün Rum padişahından üç yıllık haraç isteyen vermezse cenge hazır olmasını isteyen bir mektup gelir.
21. Durumu öğrenen Dakyanus on bin asker ile Rum diyarına yola çıkar.
22. Yolda katılanlarla birlikte Rum diyarına vardıklarında yüz bin kişi olurlar.
23. Rum padişahı da beş yüz bin kişiyle onları karşılar ve savaşırlar.
24. Dakyanus savaşta galip gelir, Rum padişahını öldürür ve tahtına çıkar.
25. Pars padişahının isteği ile burada kalır ve Rum padişahı olur.
26. Efsun adlı şehre yerleşir.
27. Birkaç yıl sonra Pars padişahına üç yıllık haraç vermesini yoksa cenge hazır olmasını belirttiği bir mektup gönderir.
28. Pars padişahı sinirlenir ve iki yüz bin askerle Dakyanus'un üzerine yürür.
29. İki ordu savaşır, Dakyanus galip gelir ve Pars padişahını öldürür.
30. Birkaç yıl sonra iblis bir pir suretinde Dakyanus'un yanına gelir.
31. Gök tanrısının elçisi olduğunu ve Dakyanus'a yer tanrılığını verdiğini söyler.
32. Dakyanus bana kimse inanmaz der.
33. İblis sen anlat akıl onlar inanır, cahil olanlar bilmez, sular bile bilir ki sen yer tanrısısın, istersen deniz kenarına git dinle der.
34. Dakyanus askerleri ile deniz kenarına gider.
35. İblisin oğlanları balık suretinde Dakyanus'a görünürler.
36. Dakyanus, ben yer tanrısıyım der, balıklar kaçarlar.
37. Bunu gören Dakyanus'un kibri artar ve halkını toplayarak ben sizin tanrınızım siz de benim kullarınımsınız der.
38. Kendisine tapanlara mal vermeye, tapmayanları ise esir almaya, malını gasp etmeye başlar.
39. Dakyanus'un çok güvendiği, kamu malını emanet ettiği altı adamı vardır.
40. Birinin adı Yemliha'dır ve diğerleri ile kardeş olmuşlardır.
41. Bir araya geldikleri bir gece Yemliha, Dakyanus'un tanrı olamayacağını, gönlüne başka bir nesnenin düştüğünü söyler.
42. Diğer beş kişi de aynı şeyi düşündüklerini söylerler.
43. Her gece sabah oluncaya kadar her şeyi yaradan tanrıya ibadet etmeye başlarlar.

44. Bir gün iblis gelir ve gök tanrısından selam getirdiğini, oğullarının, kızlarının Dakyanus'a değil kendisine ibadet ettiğini, onların ibadetine ihtiyacı olmadığını söylediğini belirtir.
45. İblis gece olunca gençlerin Yemliha'nın evinde başka bir tanrıya ibadet ettiklerini gösterir.
46. Dakyanus ertesi gün altısının da boynunun vurulmasını emreder.
47. Dakyanus'un annesi ertesi gün bayram olduğunu, onları hapse atmasını, belki bu sürede pişman olacaklarını söyler.
48. Dakyanus başlarına yüz kişi koyup onları hapse atar.
49. Cebraîl adam suretinde gençlerin yanına gelir. Topla birlikte altı çevgan getirmiştir.
50. Çevganlarla top oynuyor gibi yaparak yüz kişiyi inandırırılar.
51. Oynayarak altı yedi fersah gider ve bir dağa uğrarlar.
52. Cebraîl gelir attan inmelerini bir dağa çıkmalarını söyler.
53. Dağda koyun otlatan bir çobana rastlarlar ve yaşadıklarını çobana anlatırlar, çoban da onlara katılır.
54. Çoban koyunları sahiplerine verir ve tekrar yanlarına gelir.
55. Çobanın Kıtmir isimli köpeği de onlara katılır.
56. Kovarlar, taş atarlar ama bir türlü gitmez.
57. Allah'ın izniyle dile gelir ve onlara ben de sizin talep ettiğinizi talep ediyorum der.
58. Bir çeşme ve ağaçların olduğu bir yere gelirler.
59. Yemliha etrafı kolaçan ederken bir mağara görür.
60. Dinlenmek için bu mağaraya gelir ve yatarlar.
61. Dakyanus kaçtıklarını haber alır.
62. Arkalarına asker salar, yedi gün ararlar ama bulamazlar.
63. Dakyanus da aramaya çıkar ve onların dinlendiği çeşmenin yanına gelir.
64. Bir adamı dolaşırken mağarayı bulur. Allah'ın izniyle mağaranın kapısı kapatılmıştır.
65. Bir adam sığacak kadar kalan delikten adam bakar ve içerde uyuyanları görür.

66. Dakyanus mağaranın kapısına gelir ve içerdekilerin aradığı gençler olduğunu görür.
67. Kapıyı yıkmaya çalışırlar, yakmak isterler ama açamazlar.
68. Mağaranın kapısını tamamen kapatıp geri dönerler.
69. Gençler mağaranın içinde 309 sene uyurlar.
70. Uyandıklarında bir gün ya da yarım gün uyuduklarını düşünürler.
71. Yemliha tanınmamak için çobanın elbiselerini giyer ve yiyecek almak için şehre gider.
72. Yemliha'nın 40 akçesi vardır.
73. Şehirde her yerin değiştiğini görür şaşırır.
74. Bir ekmekçi dükkânına girer.
75. Bir akçeyi uzatır. Ekmekçi şaşırır. Bu para çok değerlidir. Onun hazine bulduğunu düşünür.
76. Hazineyi kendisi ile paylaşmasını yoksa padişaha vereceğini söyler.
77. Ekmekçiye Dakyanus'u sorar ancak ekmekçi tanımadığını söyler.
78. Başka insanlar yanlarına toplanır ve Yemliha'yı padişahın yanına götürürler.
79. Padişah kim olduğunu sorar. Yemliha da başından geçenleri anlatır.
80. Anlatılanları dinleyen padişah şaşırır, alimlerini, pîrlerini çağırır.
81. Padişah Müslümandır ve Dakyanus'un üzerinden 309 sene geçtiğini, İsa bin Meryem'in peygamber olarak geldiğini ve sonra gökyüzüne çekildiğini anlatır.
82. Padişah senin burada yaşadığına dair bir nişanın var mı der.
83. Yemliha falan mahallede bir köşkünün olduğunu söyler.
84. Köşke giderle ancak bir pîr oturuyordur ve burasının kendisine atalarından kaldığını söyler.
85. Padişah Yemliha'ya bir nişanı olup olmadığını sorar.
86. Evin içinde yeşil bir mermer direk, altında da bir nesne ve içinde Dakyanus sikkesi olduğunu söyler.
87. Dediği yeri kazarlar ve söyledikleri bulurlar.
88. Pîr kim olduğunu sorar. Yemliha olduğunu öğrenince dedesi olduğunu söyler.
89. Padişah Yemliha ile birlikte diğer gençlerin yanına gider.

90. Mağaraya yaklaşınca Yemliha arkadaşlarının korkabileceğini, bu nedenle orada beklemesini ister.
91. Yemliha arkadaşlarına 309 senedir uyuduklarını ve Dakyanus'un öldüğünü, ondan sonra İsa adında bir peygamber geldiğini, şimdi de mü'min padişahın tahta olduğunu söyler.
92. Arkadaşları bize artık dünya gerekmez, dua et Allah bizim canımızı burada alsın derler.
93. Yemliha dua eder, hepsi amîn derler, Allah da, Kıtmir dâhil hepsinin canını alır.
94. Padişah mağaranın kapısına gelir ve öldüklerini görür.
95. Onları mağaranın içine defnederler.
96. Kâfirler bizim dinimiz üzeredirler diyerek buraya kilise, Müslümanlar ise mescid yapmak ister.
97. Savaşır, Müslümanlar galip gelir.
98. Mağaranın kapısına bir mescid yapılır. O mescid hala durmaktadır.

D. Karşılaştırma

- ✓ *Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân* isimli eserde Dakyanûs'un su kenarında balıklara yer tanrısı olduğunu söylediğinde, balıklar kaçmıştır ve bu balıklar aslında iblisin çocuklarıdır. Diğer iki varyantta ise suda herkesin korktuğu bir balık vardır ve bu balık Dakyânûs'un günahına ortak olmamak için söylediği şeyin şerrinden kaçmıştır.
- ✓ *Hikâyet-i Dakyânûs* metninde Yemliha ve arkadaşları Dakyânûs'un tanrı olmadığını sineğin yemek yemesine engel olmasıyla idrak etmişlerdir. *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs* metninde ise sinek hem yemeğine engel olmuş hem de uykusundan uyandırıp odadan kaçmasına sebep olmuştur. Ayrıca gece uyurken bir kedi üzerine sıçrar ve Dakyânûs kediden de kurtulmayı başaramaz. Gençler bunun üzerine tanrılığını sorgular. *Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân* isimli eserde ise kendi iradeleri ile anlamış, farklı bir hadise yaşanmamıştır.
- ✓ *Hikâyet-i Dakyânûs* ve *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs* metinlerinde gençlerin başka bir tanrıya inandığını söyleyenler onları kıskanan vezirler ve halk idi.

Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân isimli eserde ise Yemliha ve arkadaşlarının başka bir tanrıya inandıklarını Dakyânûs'a iblis söylemiştir.

✓ *Hikâyet-i Dakyânûs* ve *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs* metnlerinde Dakyânûs ava gittiği bir gün gençler taşradan çıkarak kaçarlardı lakin *Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân* isimli eserde Dakyânûs gençlerin kendi tanrılığına inanmadığını öğrenmiş ve onları zindana atmıştır. Gençlerin zindandan kurtulmasına Dakyânûs'un annesi ve Cebrail yardım etmiştir.

✓ *Hikâyet-i Dakyanus* ve *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs* metnlerinde çoban gençlere yanındaki yiyecekten ikram etmiştir ve mağaranın yakınında ağaç ve çeşme vardır. *Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân* metninde çobanın yemeği yoktur koyunları sahibine teslim etmek için gittiğinde ekmek ve hurma almıştır yanına. Gençlerin yanına döndüğünde bunlarla karınlarını doyurmuş ve mağaraya gidip uyumuşlardır. Bu metinde çeşme ve ağaç detayı yoktur.

✓ *Hikâyet-i Dakyânûs* metninde Dakyânûs levhayı okutmak için Kayseriyye şehrine gitmiştir. *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs* ile *Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân* metnlerinde ise pîr Mısır'dadır ve levhayı okutmak için oraya gitmiştir.

✓ *Hikâyet-i Dakyânûs* metninde mağarada istekleri üzerine can veren gençlerin yanına Yemliha'nın oğlunun oğlu gelir, öldüklerini görünce dışarıdakilere olanları anlatır ve orada can verir. *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs* ile *Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân* metnlerinde ise mağaraya giren Yemliha'nın çıkmaması üzerine halk ve padişah telaşlanarak bakar ve öldüklerini görürler. Yani bu iki metinde Yemliha'nın oğlunun oğlu mağaraya girmemiştir.

✓ *Hikâyet-i Dakyânûs* metninde yedi gencin adı Yemliha, Yemliisa, Müsteliha, Adernuş, Emdanuş, Sedernuş ve çobanın adı Habil olarak zikredilmiştir. *Hikâyet-i Ashâb-ı Kehf ve Takyânûs* metninde bu isimler Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş ve Sazenuş şeklindedir. Çobanın ismine yer verilmemiştir. *Kıssa-i Ashâb-ı Kehfî Beyân* metninde ise bu gençlerden sadece Yemliha'nın adı verilmiş diğerlerinin ismi zikredilmemiştir. Köpeğin adı ise üç varyantta da Kıtmir olarak ifade edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYENİN KARAKTERİSTİK MOTİFLERİ

A. Çoban

Çoban; destanlarda, masallarda, halk hikâyelerinde ve daha birçok türde sıkça yer alan motiflerden birisidir. İncelenen Ashab-ı Kehf hikâyesinde çoban motifi oldukça önemlidir ve hikâyede çoban sıfatını taşıyan iki şahıs vardır. Birincisi Dakyanus'un zulmünden kaçan altı imanlı gence yarenlik eden çobandır. İkincisi ise çoban iken bulduğu hazine ile önce hükümdar sonrasında tanrılığını ilan eden Dakyanus'tur.

Dakyanus'tan kaçan altı gence yarenlik eden çoban akıllı ile iman sahibi olmuş kişidir. Çobanın onlarla yiyeceğini paylaşması onun yardımsever olduğunu ve yine sonunda ölüm dahi olsa inancı için gençlerle gitmek istemesi cesaretini göstermektedir. Aynı zamanda çobanın, Dakyanus'un hazineyi bulmadan önceki karakter özellikleri ile hemen hemen aynı özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Çoban motifi çoğunlukla olumlu karakterler üzerinden işlenmiştir. Çoban kişi; akıllı, güçlü ve cesur olma özelliklerini çoğu zaman taşır. Buna güzel bir örnek Dede Korkut hikâyelerinden *Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan*'ıdır. Kazan Bey evindeki eğlenceden sonra tüm beyleri toplayarak ava çıkar ve evini oğlu Uruz ile üç yüz yiğide emanet eder. Uruz ve yiğitler uykudayken kâfirler gelir ve herkesi esir alıp evini, mallarını yağmalarlar. Kazan Bey'in on bin koyununa da göz diken kâfirler çobanın üstüne altı yüz kâfir gönderirler. Çoban iki kardeşini de yanına alarak onlara karşı gelir ve sapanının arasına koyduğu taşlarla kâfirleri bir bir öldürür. Bu gücü karşısında korkan kâfirler geri çekilip giderler. Sonrasında Kazan Bey eve döner, kimseyi bulamaz ve yollara düşer. Yolda çoban ile karşılaşır ve çoban olanları Kazan Bey'e anlatır. Bey heybetlenir ve öcünü almak için yola koyulmak ister. Çoban da, bey ile gitmek ister ancak bey onu yanında götürmek istemez. Bu nedenle çobanı bir ağaca bağlar. Çoban o kadar güçlüdür ki ağacı yerinden söker ve beyin ardından gider. Bu durum Kazan Bey'i çok etkiler ve çobanı

ağaçtan çözerek yanına alır. Bu hikâyedeki çoban da tıpkı Ashab-ı Kehf'deki çoban gibi can yoldaşı olmuş ve sonunda ölüm de olsa yarenlik etmiştir.⁴⁰

İslam topluluklarında çobanlık mesleği peygamber mesleği olarak da nitelendirilir. Hz. Muhammed'in çocukluğunda ve gençliğinde çobanlık yaptığına ve bu mesleğin o dönemde önemli bir faaliyet olduğuna birçok yerde değinilmiştir.⁴¹

Dakyanus çoban iken ibadet ehli ve takva sahibiydi ancak çobanlık ederken bulduğu bir levha ile tüm talihi değişmiş ve kibre kapılmıştır. Dakyanus artık çoban değil, aksine dönemin hükümdarlarında dahi olmayan bir zenginliğe ulaşmıştır. Bu zenginlik ona; aç gözlülük, bencillik, kibr ve daha birçok olumsuz özellik katmıştır.

Maddi değeri bulunan şeyler hasetlik duygusuna yol açar ve insanlar bir anlık rehavete kapılarak yapmam dedikleri şeyi yapabilirler. Dakyanus da aynı yanılgıya düşmüştür. Hazineye ulaşmada Dakyanus'a bilgeliği ün salmış bir pîr, hazineyi paylaşmak şartı ile yardım etmiştir. Fakat Dakyanus hazinenin büyüsenene kapılarak sözünde durmamış ve pîri öldürmüştür. Bunun en güzel örneğini Habil ile Kabil hikâyesinde görmekteyiz. Kabil de haset ve kıskançlığına yenik düşerek kardeşini öldürmüştür.⁴²

Çoban motifini incelediğimizde daha çok olumlu özellikler sergileyen karakterler karşımıza çıkmaktadır ancak olumsuz özellikler sergileyen de yok değildir. Örnek verecek olursak Dede Korkut hikâyelerinden *Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan*'ındaki çoban, pınarın başında koyunları otlatırken orada eğlenen peri kızlarından birini yakalar ve ona sahip olur. Bir yıl sonra peri bir yaratık dünyaya getirir ve çobana bırakır. Doğan bu yaratık tüm Oğuz'a bela olur. Buradaki çobanı da arzularına yenik düşen bir karakter olarak değerlendirmek doğru olacaktır.⁴³

⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz: Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, Ankara 2015, s. 40-55.

⁴¹ Kemal Sandıkçı, "Âmir b. Führeyre" maddesi, DİA., C. 3, s. 65.

⁴² Ömer Faruk Harman, "Habil ile Kâbil" maddesi, DİA., C 14, s. 376-378.

⁴³ Ergin, a.g.e., s. 171- 180.

B. Kader-Şans

Dakyanus koyunlarını otlatırken delikten bulduğu levha ile büyük bir hazinenin sahibi olur. Sıradan bir çoban iken şansı döner ve önce zengin olur, sonrasında hükümdar ve son olarak da maddi gücü sayesinde tanrılık iddiasında bulunur. Delikte bulduğu levha ile kaderinin tersine döndüğünü söylemek mümkündür. Aynı zamanda Dakyanus'tan kaçan gençlerin de mağarada oldukları biliniyor olmasına rağmen öldürülmemeleri de kaderin tersine dönmesine örnektir.

Hemen hemen tüm halk hikâyelerinde kaderin ters dönmesi, talihin değişmesi motifi vardır. Talihin değişmesi motifine en bilindik örnek Hz. Yusuf'un yaşadıklarıdır. Neredeyse hayatı boyunca sürekli yaşamı değişmiş ve bu değişikliklerin her biri Yusuf'a farklı bir statü sunmuştur. Öncelikle kuyuya atılarak babasının yanında büyüme fırsatı elinden alınmış ve ölüme terk edilmiş olur. Yine aynı şekilde kuyudan çıkarılması da talihini değiştirmiş ve ona yepyeni bir yaşam alanı açmıştır. Köle tüccarları tarafından satılırken saraya alınması da talihin değişmesine güzel bir örnektir.⁴⁴

Çoban Mirzehan Hikâyesi'nde Seyithan'ın babasıyla koyun gütmeye gitmesine annesi razı olmaz lakin buna rağmen giderler ve Seyithan orada kaçarılır. Seyithan'ın kayboluşu da yine talihin değişmesine örnek teşkil eder. Yine aynı hikâyede Rıza Bey'in atının hünerlerini göstererek sevdiğine kavuşmayı planlamıştır. Lakin beyin atının nallanması gerekir ve bu işlemi her zaman Arap bir usta yapmaktadır. Arap ustaya haber salınmıştır lakin usta ölmüştür. Seyithan bu durumda mutlu olmuş ve sevdiğine kavuşma umudu artmıştır. Aslında talihi dönmüştür çünkü diğer şartlar oluştuğu takdirde sevdiğine kavuşması imkânsızlaşacaktı.

C. Bilge Kişi

Dakyanus koyun otlatırken bulduğu levhayı okutmak için çok uğraşır ancak civardan kimse bu levhada yazanları okuyamaz. Bunun üzerine bilge kişi olduğunu bilenen bir pîrin varlığından ve o kişinin her şeyi bildiğinden bahsedilir. Dakyanus da

⁴⁴ Özkan Daşdemir, *Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha*, Fenomen Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 249-275.

levhada yazanları öğrenmek için yola düşer ve pîre ulaşır. Kimsenin okuyamadığı levhayı hemen okur ve bunun yorumunu Dakyanus’a anlatır. Dakyanus’u imanını kaybedeceği ve günahkâr olup cehennemlik olacağını söyleyerek aynı zamanda uyarıda da bulunur lakin Dakyanus inanmaz.

Metinde pîrin tasviri yapılırken yüzünün aydınlık, nurlu olduğuna da değinilmiştir. Nur simgesi aynı zamanda ışık olarak da karşımıza çıkmaktadır. Işık dünyanın farklı kültürlerinde de görülen bir motiftir. Şamaş Babil güneş/ışık tanrısıdır. Antik dönemde güneş/ışık tanrısı Apollo’dur.⁴⁵ Eski Mısır’da Re güneş/ışık tanrısıdır.⁴⁶ Dran’da Cemşid’in altında parlak bir yıldız bulunur. Bu yıldız, Cemşid adil olduğu sürece yanar, adaletten ayrıldığında söner.⁴⁷ Kiliselerdeki fresklerde, Meryem ve havariler resmedilirken her birinin başlarında ışıklı daireler bulunur. Bu örnekleri dünya ölçeğinde artırmak mümkündür.

Kahramanlara yol gösteren, onları bilgilendiren kişiler hemen her destanda, halk hikâyesinde mevcuttur. Bilge kişi motifine örnek verecek olursak Hz. Yusuf’un, Mısır hükümdarının rüyasını yorumlaması yerinde bir örnek teşkil edecektir. *Kuran-ı Kerim*’de, ibret alalım diye, geçmiş ümmetlerden ve peygamberlerden kıssalar anlatılır. Hz. Yusuf’tan bahseden Yusuf Suresi, bunlardan biridir. Yusuf zindandayken, Rabbi’nin ihsanıyla, rüya tabirinde meleke kesbeder. O yıllarda rüya tabirciliği, Mısır’da çok yaygındır. Aradan yıllar geçer ve Mısır hükümdarı bir rüya görür. Ülkenin meşhur tabircilerine rüyasını anlatır ve tabir etmelerini ister. Hiçbirinin tabiri, hükümdarı ikna edemez. Yusuf’la birlikte bir müddet zindanda kalan hükümdarın hizmetçilerinden biri; hükümdarın izniyle zindana gider ve hükümdarın rüyasını Yusuf’a anlatır. “Yedi semiz ineği, yedi zayıf inek yiyor ve yedi yeşil başağı, yedi kuru başak sarmış.” Yusuf rüyayı şöyle yorumlar: “Yedi sene âdetiniz üzere ziraat yapın. Biçtiklerinizi (bozulmaması için) başaklarında bırakın. Yalnız yiyeceğiniz kadar bir miktarı öğütün. Sonra bunun arkasından yedi kurak yıl gelecek. Tohumluk için sakladığınız bir miktar hariç olmak üzere, önceden

⁴⁵ F. Comte, The Words Worth Dictionary of Mythology, 2. Bs., Paris 1991, s. 11.

⁴⁶ Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri (Erzurum’da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir inceleme) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1985, s. 52.

⁴⁷ Necati Lugal, *Şehname*, MEB Yayınları, 4 Cilt, İstanbul, s. 98.

biriktirdiklerinizi götürecek. Sonra bunun arkasından bir yıl gelecek ve sıkıp faydalanacaklar.” Köle bu yorumu hükümdara anlatınca yorumu çok beğenir ve Yusuf’u zindandan çıkartıp, hazinenin başına yetkili tayin eder.⁴⁸

Bilge kişi motifine verilecek bir diğer önemli örnek ise Dede Korkut’dur. Dede Korkut tüm Oğuz halkının saygı duygusu atası rolündedir ve oğuzların bütün önemli ritüellerini Dede Korkut yapmaktadır. Öyle ki yaş alan çocuklara isimlerini o vermektedir. Kurulan toylarda deyişler söyleyerek destanlar anlatmakta ve yine duayı Dede Korkut yapmaktadır. Her cümlesi nasihat ve bilgelik içeren Dede Korkut Türk edebiyatında da önemli bir yere sahiptir.⁴⁹

Tarihten bilge kişiye örnek verecek olursak Edebali’dan bahsetmek yerinde bir karar olacaktır. Edebâli döneminin meşhur mutasavvıflarındandır ve aynı zamanda ilk Osmanlı müftüsü ve kadısıdır. Tanınmış birçok hocanın talebeliğini yapan Edebali kendi eğitimi tamamladıktan sonra başarılı talebeler de yetiştirmiştir. Bilge kişiliği sayaseinde birçok insan ona farklı konularda danışır fikir alırdı. Osmanlı Devleti’nin kurucu sayılan Osman Bey’in de idari ve dini konularda Edebali’nin görüşlerine başvurduğu bilinmektedir. Öyle ki Osman Bey hemen her konuda Edebali’nin görüşlerine başvurur ve dikkate alarak hareket ederdi. Rüyasında gördüğü dünyaya gölge veren ağaç ve yüksek dağların altından akan ırmakları da yine Edebali’ye anlatmış ve onun yorumlamasını istemiştir. Edebali bunun üzerine Rabbinin kendisine padişahlık verdiğini ve kızının artık onun helali olduğunu söylemiştir.⁵⁰

Kültürümüzde önemli bir yere sahip olan Oğuz Kağan Destanı’nda da bilge kişi motifi işlenmiştir. Oğuz Kağan cesareti ve bilgeliğiyle dikkatleri çeken bir karakterdir. Veziri Uluğ Türk rüyasında altın bir yayın gün batısına, üç gümüş okun ise kuzeye doğru gittiğini görür. Uluğ Türk rüyasının gerçek olmasını ve yeryüzünü onun nesline bağışlamasını dileyerek rüyasını Oğuz Kağan’a anlatır. Oğuz Kağan

⁴⁸ Ömer Faruk Harman, “Yusuf” maddesi, *DİA*, C. 44, s. 5.

⁴⁹ Ergin, a.g.e., s. 7-12

⁵⁰ Kamil Şahin, “Edebali” maddesi, *DİA*, C. 10, s. 393-394.

vezirinin gördüğü rüyadan çok etkilenir ve bu durum üzerine ülkeyi oğulları arasında paylaştırır.⁵¹

D. Kehanet

Pîrin levhayı okuyunca, hazineyi bulan kişinin günahkâr olup cehennemlik olacağını söylemesi geleceği görme olarak nitelendirilir. Dakyanus bunu duyduğunda korkar ancak inanmaz, çünkü o dönemlerde çobanlık yapan Dakyanus inançlı ve takva sahibidir. Gerçekten de pîrin söylediği gibi Dakyanus hazineyi bulunca kendini büyük görerek yoldan çıkar. Bu durum onun imanını zayıflatarak onu günahkâr yapar.

Pîr burada bilge kişidir ve gelecekte haber verir. Gelecekte haber verme durumu birçok anlatı türünde önemli bir hadise olmuştur. *Dede Korkut Kitabı*'nın mukaddime bölümünde “Resûl Aleyhisselâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er ortaya çıktı. Oğuz'un ol kişi tamam bilicisi idi. Ne derse olurdu. Türlü haber söylerdi. Hak Teâla onun gönlüne ilham ederdi.” şeklindeki ifadede de anlaşılabileceği gibi Dede Korkut bilir kişidir ve gelecekte haber verir.

Gelecekte haber verme, farklı ritüeller şeklinde yapılabilir. Mesela rüya yorumu, fal bakmak, değerli bir eşya üzerinden geleceği yorumlamak gibi... Özellikle rüya yorumlamak kültürümüzde hala süregelen bir inanıştır. Birçok destan ve halk hikâyesinde kehanet motifi işlenmiş ve çoğu zaman kahramanın gelecekte yaşayacağı sıkıntıyı önceden fark edip önlem almasını sağlamıştır. Buna örnek verecek olursak; Yusuf daha çocukken rüyasında on bir yıldızın, ayın ve güneşin kendisine secde ettiğini görür. Rüyasını yorumlayan Hz. Yakup da aslında gelecekte haber vererek kehanette bulunmuştur. Yine aynı hikâyede Mısır hükümdarının gördüğü rüyayı yorumlayan Hz Yusuf, yedi yıl bolluk, yedi yıl kıtlık olacağını söyleyerek uyarıda bulunmuştur.⁵² Buradan da anlaşıldığı gibi rüya yoluyla gelecekte haber verip kehanette bulunma birçok hikâyede çarpıcı bir şekilde işlenmiştir.

⁵¹ Ensar Aslan, *Türk Halk Edebiyatı*, Pegem Akademi, 4. bs., Ekim 2017, Ankara, s. 40-41.

⁵² Daşdemir, a.g.e., s. 201-206.

Farklı örnekler verecek olursak; Altay destanlarında Er Samır'ın başına kötü bir şey geleceğini karısı Ak Taycı söylemiştir. Gelecekte haber vererek uyarıda bulunmuştur. Manas Destanı'nda Kökçegös Manas'ı yaralar ve eşi bunu önceden biliyor gibi kocasının ardından ilacını gönderir. Manas destanında kehanet motifine örnek çok fazladır. Gelecekte haber veren kişilerin bu destanda daha çok kadınlardan oluştuğu bilgisine de yer verilmiştir.⁵³

E. Yemin-Ant

Pîr, Dakyanus'a hazineyi bulduğunda kendisini öldürmeyeceğine dair yemin etmesini isteyerek kendini güvenceye almak ister. Dakyanus yemin etse de sözünde durmaz ve hazineyi bulunca pîri öldürür. Yeminini çiğnemiş ve daha öncesinde pîrin de söylediği gibi cehennem kapılarını aralamıştır. Yemin vermek, ant içmek İslam kültüründe önemli bir yere sahiptir. Öyleki "Söz namustur." şeklinde atasözü vardır.

Yemin etme sırasında bazı ritüeller gerçekleştirilebilir. Bunlar söz ya da eylem gerektiren şeyler olabilir. Verilen sözün tutulacağına inandırmak için kan içme, kişi ya da eşya kurtme, karşılığında mal-mülk paylaşma tarzında bazı sözler verilebilir. Ashab-ı Kehf'te de Dakyanus hazineyi aralarında pay edeceğine söz vermiştir lakin sözünde durmamıştır.

Yemin/ant motifine örnek verecek olursak Dede Korkut hikâyelerinde bu durumun örneği çoktur. Kazan Han'a asi olan beyler kutsal kitap üzerine yemin etmektedirler⁵⁴ ve Uşun Koca Oğlu Segrek hikâyesinde ağabeyini bulmak için evden çıkarken "Kavat kızı, ağabeyimin üzerine and içmişim, dönmem yok" demiştir.⁵⁵

Kıssalardan örnek verecek olursak, (Allah) dedi ki: "Ey Adem, sen ve eşin cennete oturun. Siz ikiniz dilediğiniz yerden yiyin; şu ağaca yaklaşmayın! (Şayet yaklaşırsanız), zalimlerden olursunuz."

⁵³ Naciye Yıldız, Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 623, Ankara 1995, s. 244.

⁵⁴ Ergin, a.g.e, s. 125

⁵⁵ Ergin, a.g.e., s. 204.

Örtülü olan edep yerlerini açığa çıkarmak için şeytan, o ikisine vesvese verdi. (Şeytan) dedi ki: "Rabb'iniz, şu ağaçtan sizi yasaklamıyor, ancak iki melek olursunuz yahut ebedi (cennette) kalıcı olursunuz diye yasaklıyor."

(Şeytan) o ikisine yemin etti ki: "Muhakkak ben size nasihat edenlerdenim." dedi

Böylece o ikisini aldatarak düşürdü. Ne zaman ki ağaçtan tattılar, ikisinin de edep yerleri ortaya çıktı. Üzerlerini cennet yapraklarından örtmeye başladılar. Rab'leri, onlara seslendi: "Ben, size şu ağacı yasaklamadım mı? Ve size, şüphesiz şeytan ikinizin de apaçık düşmanıdır demedim mi?"⁵⁶

F. İblis

İblis metinde Dakyanus'un karakterini ve işlevini şekillendiren varlık konumundadır. Her defasında kılık değiştirerek Dakyonus'a gelir ve onu kandırarak ona kötülükler yaptırır. İblis'in varlığı hemen hemen her dinde kabul görmüştür. Kötülüğün sembolüdür ve İslam kültüründe şeytan olarak isimlendirilmiştir. Şeytanın insan görünümüne bürünerek insanların fikrine hükmettiği, onları yönlendirdiğine inanılmıştır.

Özellikle İslamiyetin yayılmaya başladığı dönemlerde dinin yayılmasını engellemek için kılık değiştirerek insanların arasında onları etkileyecek şekilde konuştuğu hakkında bazı siyer kitaplarında bilgiler yer almaktadır. Bu duruma örnek olarak Hz. Muhammed'e düzenlenmek istenen suikastı aktarabiliriz. Kureyş'in önde gelenleri bir toplantı düzenler ve İslamiyetin hızla yayıldığı, bunu önlemek için nelerin yapılabileceği hakkında konuşurlar. İblisinde bu toplantıya ihtiyar kılığına girerek katıldığı ve Hz. Peygambere yapılması planlanan şeylere müdehale ederek fikir beyan ettiği aktarılmıştır. O toplantıda her kabileden bir savaşçı olacak şekilde Hz. Muhammed'e suikast düzenleme fikri kabul edilmiş ve bu fikrin kabul edilesinde İblisin bizzat etkisi olduğuna inanılmıştır.⁵⁷

⁵⁶ Süleyman Hayrı Bolay, "Adem" maddesi, *DİA*, C. 1, s. 362.

⁵⁷ Cafer Acar, "Siyer Rivayetlerinde Bir Aktör olarak İblis/Şeytan", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/2, C.15, S. 30, s. 12.

G. Tanrılık İddiası

İblis Dakyanus'u tanrı olduğuna inandırır ve kendisine inanmayanları öldürmelerini söyler. Dakyanus yine kibrine yenik düşer ve tanrılığını kabul etmeyen herkesi öldürerek kendisine tapılmasını, ibadet edilmesini ister. Tarihte Yunan mitolojisinde çokça görülen tanrılık iddialarının yanında Nemrut ve Firavun gibi kendi tanrılığını benimseten birçok insan olmuştur.

Nemrut kendini tanrı ilan etmiştir. Babil şehrinde göklere erişebilecek yükseklikte bir kule yapılmasını ister. Bu kuleyi yaptırmak istemesinin sebebi yüksekliklere çıkarak Hz. Musa'nın tanrısıyla savaşmak istemesidir. Öyleki yapılan kulelere çıkmış ve gökyüzüne ok atmıştır. Geri gelen okta kan olduğunu söyleyerek tanrıyı vurduğunu iddia etmiştir.⁵⁸

Kendi tanrılığından başka tanrılık tanımadığını söyleyen bir diğer önemli kişi ise Firavun'dur. İsrailoğullarının Hz. Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkmasına izin vermeyen Firavun'un helak olduğuna inanılır. Öyle ki Hz. Musa ve ona inananlar Mısır'dan ayrılmak üzere yola çıktıklarında Firavun ve adamları ardlarına düşer. Hz. Musa'nın duası üzerine deniz ikiye ayrılır ve Musa'ya inananlar geçer. Bundan faydalanmak isteyen Firavun da denizden geçmek ister ancak onlar denizi geçmeden kapanır ve boğularak can verirler. Son anda ölüm korkusu ile firavunun tövbe edip secde ettiğine ve vücudunun o halde mumyalanarak ibretlik olması sağlandığına inanılır.⁵⁹

Metinde yer tanrısı ve gök tanrısı şeklinde tanrılığı ayırmışlardır. Gök tanrısı bazen gökle özdeşleştirilmekle birlikte, daha yaygın olarak evrenin gökte oturan yaratıcısı olarak algılanmıştır. Ancak yaradılıştan sonra göğe çekilmiş, temsilcisi olan başka tanrıları yeryüzüne göndermiştir. Bununla birlikte insanlardan mutlak biçimde uzaklaşmamış, darda kaldıklarında insanlar yine ona başvurmuşlardır.⁶⁰ Türk topluluklarında da durum böyledir. Her ne kadar Orhun yazıtlarında “yukarıda

⁵⁸ Sargon Erdem, “Babil” maddesi, *DİA*, C. 4, s. 394.

⁵⁹ Ömer Faruk Harman, “Firavun” maddesi, *DİA*, C. 13, s. 120-121.

⁶⁰ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003, s.99-103.

Türk tanrısı” deyimi kullanılıyorsa da çeşitli dünya dinleri ve mitolojilerinde tanrı sözcüğü gökle ilişkilendirilmiş ya da gök tanrılarında söz edilmiştir. Gök Tanrı inancından beri süre gelen yaratıcının yukarıda, gökte olduğunu düşünme tasavvurudur.

Eski Türklerde görülen güneş, ay ve yıldız kültlerinin, Gök Tanrı kültürüyle ilişkisi çok erken dönemlerde aranabilir. Azerbaycanlı Türk araştırmacısı M.Seyidov’a göre, eski Türklere ait tanrı sözcüğünün kökü tan(g)’dır. Eski, Türk yazıtlarında ve birçok çağdaş Türk lehçelerinde tan, güneşin doğduğu yerdir. Bu nedenle tanrı sözcüğü güneşle ilişkilidir ya da güneşi çağıran, doğmasını sağlayan anlamındadır.

Seyidov’un görüşüyle ilişkilendirilebilecek şekilde eski Türklerde, çoğunlukla da Göktürklerde diğer toplumlarda görüldüğünden farklı, özgün bir güneş kültürünün bulunduğunu belirtmektedir.⁶¹

H. Yardımcı Hayvan

Dakyanus’un zulmünden kaçan yedi gencin yanında bir de Kıtmir adında köpek vardır. Köpeği, yerlerini belli eder düşüncesi ile geri çevirmek istedilerse de, köpek geri dönmeyip dile gelerek şehadet getirmiştir. Bunun üzerine yedi genç köpeği de yanlarına alarak yola devam etmişlerdir. Burada köpek yardımcı ve sadıktır.

Köpek simgesi Türk kozmolojisinde ölüme işaret eden timsallerdendir. Türk topluluklarında önemli sayılan bazı efsanevi köpekler vardır. Örneğin Kırgızlarda “Kumayık”, Başkurlarda “Barak”, İslamiyet’ten sonra Müslüman Türklerde ve diğer Müslüman topluluklarda “Kıtmîr” önemli köpeklerdir.⁶²

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mireli Seyidov, “Gök, Ay ve Kara Renklerinin Eski İnançlarla Alakası”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Çev. Orhan Yavuz, S. 52, 1988,s. 33-52.

⁶² Mustafa Arslan, *Başkurt Türklerinin Tarihî Destanı İdigey ile Moradım*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017,s. 56.

Kıtmir ismi aynı zamanda hurmanın çekirdeğinin ortasındaki küçük zara da verilen bir isimdir. İslam inancına göre kutsal sayılan hurma, köpeğin ismine de verdiği için cennette gideceği müjdelenen kutsal hayvanlardan sayılır.⁶³

Köpeğin sahibine olan sadakati günümüzde dahî önemini korumaktadır. Sahibini koruyan kollayan köpek motifi *Dede Korkut Kitabı*'nda da işlenmiştir. *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı*'nda babası tarafından ok ile yaralanan Boğaç Han bayılır ve kanı yere akar. Kanı gören karga kuzgunlar parçalayıp yemek isterler. Boğaç Han'ın yanında iki köpeği vardır ve kuzgunların yaklaşmasını engelleyerek, annesi gelene dek onu korumuştur.⁶⁴

Hikâyet-i Dakyânus'ta “Rivâyetdür ki kıyâmet gününde İsâ Peygamberün eşegi ve Yûsuf'un kürki ve Ashâb-ı Kehf'ün köpeği cennete girseler gerekdir.” ifadesi köpeğin ne denli önem arz ettiğini kanıtlar niteliktedir. Köpek dostluk ve sadakatin timsalidir, o ayrıca sabrın ve tevekkülün de bir sembolü olmuştur.

Hikâyet-i Ashab-ı Kehf ve Takyânûs'ta ise “Nuh'un ve İsmâil'ilün koçı, Yûsuf'un kurdı, Sâlih'ün devesi ve Ashâb-ı Kehf'ün Kıtmir'i” diyerek bu hayvanların cennetle müjdelendiğine değinmiştir. Koç eski Türklerde Gök Tanrıya sunulan kurbanlar arasındadır ve hâkimiyet ile yiğitliğin bir simgesi olarak görülmüştür. İslam tasavvurlarından özellikle İsmail'in kurban olarak Allah'a adanışı bağlamında kurban ve ölüm timsali olmuştur. Demirî'nin aktardığı bir rivayete göre Azrail, Âdem'e bir beyaz koç suretinde gelmişti. Yine onun aktardığı bir hadise göre cennettekiler cennete, cehennemdekiler cehenneme girdiği zaman ölüm bir koç suretinde ortaya getirilecektir.⁶⁵

Destanlarda yardımcı hayvan olarak sıkça rastlanan hayvanlardan bir tanesi de kurttur. Kurtla ilgili olarak zamanla gelişen hayvan-ata kavramı devlet, hükümdarlık vb. unsurların simgesi de olmuş; gök ve yer unsurlarıyla ilgili çeşitli anlamlar kazanmıştır.

⁶³ Arslan, a.g.e., s. 57-58.

⁶⁴ Ergin, a.g.e., s. 25.

⁶⁵ Cevat İzgi, “Hayatu'l-Hayevan” maddesi, *DİA*, C. 17, s. 18-19.

Kurt, İslamiyet'ten sonra eski ilahî anlamlarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Yiğitlik simgesi olması, nazardan koruyucu sayılması gibi bazı anlamları taşımaya devam etmektedir.⁶⁶

Metinde yardımcı hayvan olarak dikkati çeken diğer bir hayvan ise sinektir. Dakyanus'un lokmasına ısrarla konan sinek onun yemek yemesine engel olmuş ve sofradan aç kalkmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu olay üzerine Dakyanus'un bir sinek karşısındaki acziyyetini gören gençler onun tanrılığını sorgulamış ve tanrı arayışları bu noktada başlamıştır.

Sineğin musallat olması olayı Nemrud'un hikâyesinde de mevcuttur. Kendi tanrılığını ilan edip, göklere kuleler kurdurup tanrıya savaş açan hatta onu öldürdüğünü iddia eden Nemrud'a da bir sinek musallat olmuştur. Burnundan içeri giren sinek oradan kafasın geçerek Nemrud'a dayanılmaz acılar çektirdiği rivayet edilmiştir. Öyle ki başının ağrısından kafasına tokmaklarla vurdurmuş ve sonunda büyük acılar çekerek can vermiştir.⁶⁷

İ. Mağara

Dakyanus'un zulmünden kaçan yedi genç ve bir köpek mağaraya sığınır. Hepsini iman etmiş ve Rabbine koşulsuz teslim olmuştur. Bu halis düşünceleri onların yıllarca uyumasına sebep olmuştur. Onlar uyandığında ise ne zalim kalmıştır ne de zulüm.

İslam dininin doğuşuna ev sahipliği yapan Hira Nur mağarasıdır. Hz. Muhammed'in inzivaya çekildiği o mağarada ilk vahiy gelmiştir. Ramazan ayının 27. günü tan ağardıktan sonra ışıktan bir varlık gördüğü ve bu varlığın Cebrail olduğu bildirilmiştir. Cebrail, Hz. Muhammed'e oku demiştir ancak Hz. Muhammed okuma bilmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Cebrail, Hz. Muhammed'i kollarının arasına alarak sıkıştır. Tekrar okuyamam deyince Cebrail gene kollarının arasına alarak kuvvetlice sıkır ve "Oku, yaratan rabbinin adıyla; insanı alaktan yaratan O'dur. Oku, rabbin nihayetsiz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğreten O'dur."

⁶⁶ Arslan, a.g.e., s.67.

⁶⁷ Cengiz Batuk, "Nemrud" maddesi, *DİA.*, C. 32, s. 555

der. Hz Muhammed'e ilk vahiy bir mağarada gelir. Bu da mağara motifini İslamî açıdan önemli bir konuma getirmiştir.⁶⁸

Başka bir örnek verecek olursak Tatar yurdunun hakani Sevinç Han ile Moğolların hakani İlhan arasında büyük bir savaş meydana gelir. Bu savaşta Moğollar galip geldiğini düşünürken hile yapan Sevinç Han durumu tersine çevirerek savaşı kazanır ve tüm Moğal halkını öldürür. İlhan Han'ın en küçük oğlu ve diğer oğlunun kardeşi sağ kalır ve dar geçitlerden geçerek dışarıyla bağlantı kurmadan yaşayacakları bir yere hayvanlarıyla birlikte giderler. Hayatlarını orada idame ettirdiler. Zamanla hem kendileri hem hayvanları çoğalır ve o etrafı kapalı olan vadiye sığamaz olurlar. Sayıları iyice artınca artık oradan ayrılma vakti gelmiştir.⁶⁹ Ergenekon vadisi olarak adlandırılan vadinin de hemen tüm özellikleri mağara motifiyile benzerlik göstermektedir. Vadiye ilk olarak sığınmak amaçlı gelmiş ve sonrasında uzun yıllarca orada kalmışlardır. Simgesel yönünün benzerliği yanında görsel benzerlikte söz konusudur. Vadinin anlatımına bakıldığında dışarıdan bağımsız kendine has bir yaşam alanı sunan bir mekân olması onu mağara mekânına daha yakınlaştırmıştır.

Kahramanı ya da kahramanları koruyan ve aynı zamanda gizleyen bir mekân olma özelliğine sahip olan mağara, pek çok gelenekte yer alan bir semboldür. Ana rahmi, yumurta, yer altı, dağ gibi sembollerle de ilişkilendirilir. İnisiyasyonlarda önemli bir yeri bulunan sembolün, dış etkenlerden korunmayı sağlayan hareketsiz bir mekân oluşu özelliği öne çıkmaktadır. Mağara evrenin sembolüdür, dünyanın merkezi, kalp, yüksek benlik ile egonun yeri, ilahi olanla insanın karşılaşma noltasıdır. Dolayısıyla tüm ölümlü canlılar ve kurtarıcılar mağaralarda doğarlar ya da yeniden hayat bulurlar. Saklı olan içsel ezoterik bilginin, inisiyasyonun ve ikinci doğuşun yeridir. Mağara aynı zamanda dişil prensip, toprak ana rahmi ve onun koruyucu yanıdır.⁷⁰

⁶⁸ Emin Işık, "Alak Suresi" maddesi, *DİA*, C. 2, s. 333-3334.

⁶⁹ Ensar Arslan, a.g.e., s. 44.

⁷⁰ Mehmet Alparslan Küçük, "Mitolojiden İkonografiye Türkiye'nin Turistik Dini Mekânları: 'Magaralar'", *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, S. 2 (2017), s. 22-23

Ergenekon Destanı'nda vadinin içinde sular aktığı ve orada dışarıdan bağımsız yaşabilecekleri imkânlarının olduğu bilinmektedir. Aynı durum Ashabı Kehf mağarasında da görülmektedir. Mağaranın önünde bir ağaç ve çeşme vardır. Oradaki çeşmeden susuzluklarını ve ağacın yemişinden de açlık ihtiyaçlarını giderirler.

Ağaç motifini hemen hemen her destanda ve halk hikâyesinde görmek mümkündür. İslâmiyetten önce Oğuznamelere göre, Oğuz Kağan'ın ikinci eşi bir ağacın içinde yeryüzüne gönderilmiştir. Yani ağaçtan doğmadır. İslamiyet'ten sonra kutsallığını kaybeden ağaç, genel itibar ile anaçlığın, yeniden doğmanın simgelerinden birisi olmuştur. Metinde bahsi geçen ağacın hurma ağacı olduğu ve yine gençlerin Dakyanus'tan kaçarken çoban ile karşılaştıklarında çobanında hurma ikram ettiği yazılmıştır.

İslam devrindeki çeşme motiflerinde sadakanın en faziletlisinin su olduğu ve onu akıtan çeşme olduğunu söylenmektedir.

Dakyanus'un zulmünden kaçan altı gencin gönül bağı vardır. Yakın dost olmalarının yanında onların ortak paydası Allah'a olan inançlarıdır. Yine aynı sebeple çobanda onalara katılır. İnançları onları birleştirmiş ve yol arkadaşı olmuşlardır. Zulümden kaçanların aynı mekânda aynı düşüncelerle rabbine sığınma durumuna başka örnekler de verilebilir. Müslümanların hicret yıllarında Hz. Peygamberi öldürmeyi planlayan müşriklerden kaçan Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir, Sevr dağına tırmanıp buradaki mağarada gizlenirler. Resûl-i Ekrem'in geçici gizlenme yeri olarak Medine yol güzergâhında bulunmayan Sevr mağarasını seçmesinin sebebi peşine düşecek müşrikleri şaşırtmak istemesidir. Çünkü müşrikler hicret için yola çıktığını anladıklarında onu daha çok Medine'ye giden yol güzergâhında arayacaklar, Mekke'nin güneyine giden yollar üzerinde fazla durmayacaklardı. Böylece hem yoğun takipten kurtulacak hem de takip işinin yavaşlamasına kadar zaman kazanacaktı. Bu sırada müşrikler Medine tarafındaki yollarda arama yaparken bir grup da iki iz sürücünün rehberliğinde onların gizlendiği mağaranın ağzına kadar gelir. Bu sırada endişeye kapılan Hz. Ebû Bekir, "Ey Allah'ın Resulü! Eğilip baksalar bizi görecekler" dedi. Resûlullah, Allah Teâlâ'nın kendilerine yardım edeceğini söyleyerek onu teselli etti. Resûl-i Ekrem ve Hz. Ebû

Bekir, Sevr mağarasında üç gece kaldılar. Bu üç geceyi Ebû Bekir'in oğlu Abdullah da onlarla birlikte geçirdi.⁷¹

Yaşanan ya da yaşanıldığına inanılan birçok olayda insanlar anlatının tesirinde kalır ve bizzat kendini hikâyeye dâhil etmek ister. Bunu da hikâyelerin gerçekleştiği düşünülen mekânları ziyaret ederek yaparlar. Ashabı Kehf hikâsinde de durum aynıdır. Yedi gencin ve köpeğin Dakyanus'un zulmünden kaçıp mağarada Rabbine sığınması ve orada uzun yıllar uyuyakalmaları önemsenmeye değer bir detaydır. Mağarada nasıl çürümeden kaldılar, mağaranın sırrı neydi gibi sayısız sorularla mekâna olan ilgi artar ve insanlar mekânı görmek o atmosferde nefes almak ister. Halkın duyduğu hayranlık her geçen gün artarak devam eder ve orası hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından ziyaret yeri haline gelir. Ancak iki tarafda diğerini istemez ve savaş çıkar sonrasında mağaranın önüne Müslümanlar tarafından mescit yapılır. İnsanların mekân üzerinde oluşturduğu hayranlık o mekânların kutsallaşmasına ve ziyaret yeri olmasına olanak sağlamıştır.

Olay yerinin halk arasında anlatılıp üne kavuşması ile birçok mekân sonrasında ziyaret yeri olmuştur, Ashab-ı Keyf mağarasının Türkiye'de olduğu görüşü de oldukça yaygındır. Kimi araştırmalara göre Mersin'in Tarsus ilçesinde, İzmir Efes'te, Diyarbakır Lice'de ve Kahramanmaraş Afşin'dedir. Ashabı Kehf mağarasının diğer bir özelliği aynı zamanda mezar anıt olma yönüdür. Uyuyakaldıkları mekân ile Hakka kavuştukları mekân aynıdır.

Olayın gerçekleştiği yerin ziyaret yeri haline gelmesine örnek verecek olursak; Şanlıurfa'da Balıklıgöl'ün tarihteki ve kültürümüzdeki yerini bilmeyen yoktur. Hz. İbrahim'in yakıldığı yerin göle, odunların balığa dönüştüğüne inanılır ve Balıklıgöl yıl içerisinde sürekli yerli ve yabancı turisleri ağırlar. Yani tıpkı Ashabı Kehf Mağarası'nda olduğu gibi mekân sonradan kazandığı kültürel ve tarihi mirasını korumaya devam eder.

⁷¹ Adnan Demircan, "Sevr Mağarası" maddesi, *DİA.*, C. 37, s. 5-6

J. Uzun Uyku

Yedi genç ve köpeğin mağarada herşeyden habersiz geçirdiği zaman dilimi 309 yıldır. Bu süreçte Dakyanus ölür yerine başkası geçer sonrasında ülke 204 yıl Rumlara kalır ve Zekeriya Peygamberin dönemi gelir ve 200 yıl hüküm sürer. Daha sonra Hz. İsa dünyaya gelir ve onun döneminde birçok gariplik meydana gelir. Bu kadar çok şey yaşanırken gençler ve köpek sadece bir gün uyumuş gibi uyanırlar. O süreçten vücutları etkilenmemiş, yara, çürük ya da hareketlerini zorlayan en ufak bir rahatsızlık yaşamamışlardır.

Geçen uzun süre uyku halinde oldukları için bilinç dışında gelişmiştir. Uyku geçici ölüm olarak tasvir edilmiştir ki uzun uyku sonucunda uyanma aynı zamanda dirilme olarak kabul edilmiştir. Hatta çeşitli tanrılarıyla dikkatleri çeken Yunan Mitolojisi'nde Hypnos adında uyku tanrısı vardır ve ölüm tansırı olan Thanotos'un kardeşidir. Homeros iki kardeşten uyku tanrısı olan Hypnos'un daha tatlı olduğunu söylemiştir.⁷²

Ve yine örnek verecek olursak eski Yahudi kaynağı, MÖ 458'de Yahudilerin Babil'den kaçışları esnasında onlara liderlik eden Ezra da uzun uyku uyumuştur. Efsaneye göre Ezra tanrı tarafından 100 sene uyutulmuş ve daha sonra diriltirmiştir. Bu yönüyle Ashabı Kehf'in uyumalarıyla benzerlik göstermektedir.⁷³

Zamanın göreceli olması, geçen sürenin herkes için aynı olmadığını, zamanda kırılmaların yaşandığını ifade etmektedir. Görelilik Kuramı ile birlikte artık zaman uzaydan bağımsız olmayan aksine bu iki kavramın birleşimiyle uzayzaman denilen birleşimi oluşturmuştur.⁷⁴ Bu kuram bilimsel olarak kabul görmüş ve üzerinde hala önemli çalışmalar yürütülmektedir. Mağaradaki gençlerin de zamanda kırılma yaşayarak yıllarca uyumalarına rağmen sadece bir gece uyumuş gibi uyandıklarına inanılır. Bu durumun eldeki verilere bakıldığında bilimsel bir kanıt bulunmamaktadır.

⁷² Ayşe Duvarcı, "Uyku Folkloru", *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Adana 2012, s. 497.

⁷³ Özlem Sert, a.g.e., s. 28.

⁷⁴ Stephen Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, (çev. Mehmet Ata Arslan), Alfa Bilim Yayınları, 78. bs., İstanbul, Kasım 2019, s. 40.

K. Ölüm

Hikâyemizde ölüm motifi iki şekilde ele alınmıştır, Birincisi Dakyanus'un mağaranın girişini taş ile kaya ile kapatarak onları ölüme terk etmesi lakin onların ölmemesi, ikinci durum ise 7 genç ve köpeğin secde ederek ölüm dilemesi ve Azrail'in gelerek onların canını almasıdır.

Ölüme terk etme motifine çokça örnek vardır. Kahramanlar çıktıkları yolda ya da vardıkları yerde ölüme terk edilirler fakat ölmez aksine oradan çok şey öğrenerek ayrılırlar. Örnek verecek olursak; kuyuda kardeşleri tarafından ölüme terkedilen Yusuf kuyudan su çeken bir kavim tarafından bulunur ve köle tüccarları tarafından satılır. Köle olduğu yerde önce padişah sonra Peygamberlik sıfatlarına sahip olur. Kuyuya atılması hayatının sonu değil aksine yeni bir başlangıç yapmasına ve onu peygamberliğe yükselterek onun yetişmesine olanak sağlayan en önemli unsur haline gelir.⁷⁵

Dirse Han; kırk namerdin, oğlu hakkındaki yanlış söylemleriyle dolduruşa gelerek oğlunun öldürülmesini istemiştir. Onu çok sevmesine rağmen beyliği hak etmeyecek hareketler sergilediği söylemleri onu bu fikre zorlamıştır. Oğlunu av esnasında ok ile öldürmeye çalışmıştır. Fakat tıpkı diğer örneklerde olduğu gibi burada da kahraman, yani Boğaç Han ölmemiştir.⁷⁶

Birçok anlatı türünde dileğin kabul olması motifi vardır. Bu dilek çoğu zaman çocuk sahibi olmaktır ve çoğu zaman bir şartı sağlayarak ya da ant içerek çocuk sahibi olma dileği kabul edilir. İncelenen metinde gençler mağaradan çıkıp gerçeklerle yüzleşince dünyanın meşakatine dalmadan, imanlarıyla ölüm dilerler. Çünkü insanlar onları önemseyecek ve yüceltecektir. Lakin onlar sadece Rablerine sığınmış imanlı kişiler olarak ölmek isterler. Dua ederler ve Allah onların duasını kabul eder. Azrail gelir ve secdede iken köpek dâhil hepsinin canını alır.

Ölümün nasıl geldiği ölüm motifinin yorumunu değiştirmiştir. Bazı araştırmacılar Erlik'in zamanla ölümlerin ve cehennemin tanrısına dönüştüğünü ifade

⁷⁵ Daşdemir, a.g.e., s. 249-285.

⁷⁶ Ergin, a.g.e., s. 25-36.

eder. Altay Türklerine göre bu nedenle Erlik gönderdiği elemanları vasıtasıyla insanların ruhlarını yakalatarak canlarını alır.⁷⁷ Bir görüşe göre ölenlerden yer altına gidenler hasta olarak ölenlerdir. Yalnızca başka birisi tarafından öldürülmüş ya da kahramanca ölmüş olanlar göğe çıkmaktadır.⁷⁸

⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz; H.N. Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dili Yayınları, 2011, s.37, 41, 69, 70, 128, 131, 557.

⁷⁸ Ü. Günay ve H.Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 1997, s.70.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

A. Hikāyet-i Dakyānūs

[1b] Ka‘bü’l-Ahbār’dan ve ol Vehb bin Münebbih’dan rivāyet ider kim Fāris cānibinde Benī İsrā’īl kavminde bir kiři var idi. Anuñ adına Dakyānūs dirler idi. Ve ol çoban idi, ammā ehl-i takvā ve ‘ābid ve pākīze kiři idi. Günüzün koyun güder idi ve gice sabāha degin Allāh te‘ālāya ‘ibādet ider idi. Böyle idi ki aña göre kimse yoğıdı. Eger ‘ibādetde ve eger doğrulukda ve eger zühdde adı añılmış idi. Dakyānūs otuz yıl mikdārı Benī İsrā’īl kavminuñ koyunuñ gütdi, çobanlık eyledi. Andan bir gün tağda koyun yayılmış ve kendüsi bir kenārda oturmuş idi. Nāgāh koyunlar ürktidiler. Dakyānūs korkup yerinden sıçradı kıyās itdi ki koyuna kurd girdi, segirdi gördi ki bir koyunuñ ayağı bir delige batmış toprağa gömülmüştür. [2a] Andan toprağı arıdup ol koyunu delikden çıkarup gördi ki delük içinde bir levh buldı. Üstinde dört satır yazılmışdur ve Dakyānūs okumuş idi. Ol kadar nazar itdi, bakdı, ‘āciz kaldı, bilmedi ne dilce yazılmış. Andan ol levhi koynına koydı, şehre getürdi. Ol şehirde olan ne kadar kim okumuş ve kalem dutar ve tārīh bilür adam var ise cümlesine gösterdi. Hiçbir kimse bilmedi ne dilce yazıldığını. Bir zamān ol levhi sakladı her okumuşa rāst gelse gösterürdi. Hiç kimse bilmedi. Āhir bir kimse aña gösterdi ve didi kim: “Kayseriyye’de bir Pīr vardır kim dānişmend ve dānā cihāndide ve rüzgār görmüş kimsedür. Andan gayrı bu levhi kimse okuyamaz.” didi. Dakyānūs çün ol kişiden haber aldı, ol koyunları sāhiblerine virdi ve levhi [2b] koynına koydı ve Kayseriyye’ye teveccüh oldı. Günlerden bir gün Kayseriyye şehrine yetişdi. Şehre dāhil oldı ol kiřinuñ evin sordı. Kapusına geldi, kapuyı çaldı. Bir kiři şāh-ı⁷⁹ merdān gördi geldi kapuya Dakyānūs aña selām virdi. Ol dahı selāmın aldı ve eyitdi: “Ne istersin ne hācetüñ var söyle.” Dakyānūs eyitdi: “Ben falān Pīri isterüm zīrā niçe aylık yoldan gelmişem kim elbet anı görem gerekdür ki beni aña buluşdurasın.” didi. Andan ol kiři Dakyānūs’ı içerü aldı. Ol Pīrūñ yanına iletđi, gördi bir Pīr halvetde oturmuş yüzüne nikāb çekmiş, Dakyānūs el[i] gögsine

⁷⁹ Yazmada “şāhı” şeklindedir.

koyup selām virdi. Pîr nikābı kaldırdı, selāmın aldı, gördi Pîrûn yüzinde nûr görünür. Elini bûs idüp oturduktan soñra ol levhi koynından [3a] çıkarup Pîrûn öñine koydı. Ve cümle ahvālî aña bildürdi. Pîr üç yüz yıl ‘ömr sürmiş idi. Dünyāda hîç ahvāl yoğıdı kim ol bilmeye çünki Dakyānūs’dan bu ahvālî gördi ve işitdi. Nikābın yüzinden saldı ve ol levhe nazar eyledi ve ta‘accüb ile Dakyānūs’uñ yüzine bakdı ve başını depretdi ve Dakyānūs eyitdi: “Yā Pîr ne haberdür ki baña ta‘accüb ile bakarsın ve başuñı depredürsin, ahvālî baña haber vir.” didi. “Görelim nedür.” Pîr eyitdi: “Yā yigit benüm saña rahmum geliyor ki bir pākîze ve yahşî yigitsiñ ammā ‘ākıbet sen dünyādan āhirete küfr ü dalālet⁸⁰ üzre nakl idersin. İblīs ‘aleyhi’l-la‘net ve’l-‘azāb seni idlāl⁸¹ idüb Tañrı te‘ālāya ‘āsî olsañ gerekdür ve senüñ makāmuñ cehennem olsa gerekdür.” didi. Dakyānūs Pîrden bu sözleri diñledi, endāmına ditreme düşdi. [3b] Eyitdi: “Otuz yıldur ki ben ‘ibādet iderüm ve Allāh te‘ālāya zikr ü şükr iderüm ve anuñ birliğine ve varlığına ikrār iderüm. Niçün makāmum cehennem olacakdur?” Pîr eyitdi: “Eger biñ yıl ‘ibādet iderseñ cehennemlik olsañ gerekdür.” Dakyānūs eyitdi: “Kāşkî hergiz bu levhi senüñ yanuña getürmeyeydüm tā kim bu nevmīdliği işitmeye idüm.” Andan Pîr eyitdi: “Ey yigit çünkim benüm yanuma geldüñ baña vācībdür ki bu levhde her ne var ise saña diyüvirem. Ammā yā Dakyānūs bil ve āgāh ol ki bu levhi bulduguñ yerüñ içinde bir hazīne vardur ki anuñ hesābını Allāh’dan gayrı kimse bilmez ve cümle saña rüzî olsa gerekdür.” Dakyānūs ol sözden gam-gīn iken ferah oldı ve ‘acebe kaldı eyitdi: “İmdi ben nice ideyüm.” Eyitdi: “Sen gerekdür kim varasın ol arada ol delügi açasın ve anuñ [4a] toprağın pāk idesin ve ol hazīne ki ‘adedin Allāh’dan gayrı kimse bilmez. Ve cümle mālūñdur dünyāda sarf idesin ne eyler [iseñ] eyle.” ve Dakyānūs bir sâ‘at tefekküre vardı. Andan eyitdi: “Yā Pîr çünkim böyledür n’ola eger siz dahı bile olsañuz benüm ile yoldaş olasuñ. Tā ol hazīneyi bile çıkaralum ve ben senüñ ile şart ideyüm kim yemīn ideyüm. Her ne var ise iki kardaş gibi pāy idelüm. Yarusını sen al ve yarusını ben alayum.” didi. Andan Pîr eyitdi: “Ey Dakyānūs sen anuñçün bu sözi söylersin, ol māl henüz elüñe

⁸⁰ Yazmada “zalālet” şeklindedir.

⁸¹ Yazmada “izlāl” şeklindedir. “İzlāl” kelimesi “gölge” anlamındadır ve bu anlamıyla metin ile uyuşmamaktadır. Metindeki anlamsal ifadeyi daha doğru aktarabilmek adına metinde düzeltme yoluna gidilerek “yoldan çıkmış, sapkın” anlamına gelen “idlāl” kelimesi kullanılmıştır.

girmemişdür. Kaçan elüñe gire baña amān virmeyüp baña kıyasın ve bir şey⁸² virmeyesin.” Andan Dakyānūs yemīn eyledi ki senüñ ile yarī pāy ideyüm. Pīr eyitdi: “Eger mālдан baña virmeye kıyarsañ⁸² gel benüm ile şart eyle ki baña hıyānet itmeyesin.” Dakyānūs elin eline [4b] virdi. Andan Pīr Dakyānūs’a mugallat yemīnler ile and virdi. Böyle ‘ahd itdi ki Pīre hıyānet itmeye ve hem ol mālī bile pāy ideler çünkim ‘ahd idüp ikrārları tamām oldı. Pīr, Dakyānūs ile yoldaş olup Fāris vilāyetine teveccüh eylediler menzil-be-menzil, vādī-be-vādī. Günlerden bir gün ol tağa geldiler. Çün delügüñ üstine geldiler, Dakyānūs Pīre gösterdi. Pīr eyitdi: “Bismillāhirrahmānirrahīm. Turma imdi bu toprağı kaz ve ayırtla.” Dakyānūs andan eteklerin beline der-meyān idüp bir sâ‘at içinde ol toprağı pāk itdi. Nāgāh bir kapuya rāst geldi. Kol gibi demürden bir kufl ile muhkem olmış. Pīr eyitdi: Kuflı kır diyü kuflı kırdı, gördi bir nerdübān aşağı iner. Pīr eyitdi: “İn yā Dakyānūs.” [5a] Dakyānūs eyitdi: “Sen dahı gel.” Pīr dahı eyitdi. Çün yere indiler bir kapuya dahı geldiler. Bir büyük kāyim kuflı vardır. Dakyānūs andan korkdı Pīr eyitdi: “Korkma kuflı kır.” didi. Dakyānūs ol kuflı dahı kırdı ve kapuyı açdı. İki dahı girdiler içerüye baktılar, gördiler bir ‘ālī kubbe. Ol kubbenüñ içinde yedi hücre vardır, yedisinüñ dahı demür kufları ile muhkem itmişler. Pīr eyitdi: “Bu kufları dahı cümle kır.” didi. Dakyānūs ol kufları dahı cümle kırdı. Ol birine girdiler, gördiler ki odanüñ içi sakfına degin dolu altun, kemer altun raht ve kemer kılıç ve murassa‘ hançerler gördiler. Andan ikinci odaya girdiler altun topuzlar ve altun sebkeler, üçüncü odaya girdiler, tolu dīnār gördiler. Dördüncü odaya girdiler, tolu gümüş sebkeler gördiler. Beşinci odaya girdiler. [5b] dolu cebe, cevşen gördiler. Altıncı odaya girdiler, tolu yākūt ve la‘l ve zümrüd gördiler. Yedinci odaya girdiler, tolu incü ve dürr ve kıymetī taş gördiler. Dakyānūs çün bu mālī ve bu ni‘meti gördi. Ta‘accübe kaldı, kendi kendisine eyitdi: “Ben bu Pīre berāber pāy ideyüm.” Yine kendüye fikr itdi, eyitdi: “Bir mikdār vireyüm.” Tekrār bir fikr dahı itdi. “Eger ben buña bir şey⁸² virsem mebādā beni rüsvāy ider. Andan yeg olmaya kim Pīri hemān bu yir altında öldüreyüm ve leşin dahı saklayayum ve bu mālī ferāgat ile kaldurayum.” diyü fikre vardı. Pīr bakdı, Dakyānūs’ı tefekkürde gördi eyitdi: “Ey Dakyānūs hayr mıdur seni

⁸² Yazmada “kıyarsın” şeklindedir.

yavuz endişede görürüm. Ben ‘ahdum yirine getürdüm. Şimden soñra iş saña kaldı.” Dakyānūs eyitdi: “Ey Pīr ne kadar kim fīkr iderüm hīç seni diri komak revā görmezem. İsterüm ki seni hemān bunda öldüreyüm. [6a] Tā kim bu māl benüm olsun.” didi. Andan Pīr eyitdi: “Ey Dakyānūs ben ölmek ile yā diri kalmak ile saña ne fā’ide vardur yāhūd ne ziyān vardur. Ol ‘ahd ki itmişsin peşimān olduñ bu māl cümle senüñ olsun ve saña mübārek olsun. Benüm saña zararum yokdur, ziyānum dahı hīç yokdur, hemān baña destūr vir gideyüm. Sen bilürsin ki benüm bu mālā tama‘um yokdur.” didi. Dakyānūs eyitdi: “Elbet tā ki sen dirisin, ben dirlik idemem. Her vechle seni öldürmek baña yegdür.” Pīr eyitdi: “Ey Dakyānūs Allāh’dan kork ol yemīn ki itdüñ ve ol ‘ahd ki itmişsin bozma māl saña mübārek olsun ve senüñ ile yemīn ideyüm ki hīç kimseye söylemeyüm. Allāh için beni koy gideyüm.” didi. Dakyānūs’a Pīr ol kadar yalvardı ve zārıklar eyledi. Fā’ide kılmadı. Dakyānūs bir kılıç çekdi, hemān anda ol Pīri depeledi, [6b] toprağa gömdi ve ol gencden götürebildüğü kadar götürdi ve kapuları yine muhkem itdi. Vardı şehride oturdu. Andan yap yap āheste āheste ol mālı taşıdı, evine doldurdu. Andan Fāris vilāyetinden bir şehre vardı ki kimse anı bilmeye anda mekān idindi ve sarāylar yaptı. Ve kullar ve karavaşlar aldı. Bir üç dört yıl içinde böyle muhteşem oldu kim Fāris vilāyetinde andan muhteşem kimse yoğıdı. Cümle halk böyle bilürler ki Dakyānūs’dan devletli ve muhteşem kimse yoğımış. Bilmezler ki çübān imiş, çün Fāris ehli içinde ma‘rūf ve meşhūr oldu. Pādişāhuñ hāseki ağaları ile ve vezīrleri ile ve vüzerāları ile dost ve āşinā oldu. Kimine bahşış akça ve kimine tefārīk ve kimine esbāb virür oldu. Şöyle ki cümlesi ile ol hadde [7a] dost oldu ki büyüğü ve küçüğü bir dilde pādişāh yanında medhin itmege başladılar. Eylerin ve cömerdligin söylediler, böyle eyitdiler ki Fāris pādişāhı anı taleb eyledi. Çün Dakyānūs’ı pādişāh taleb eyledi. Ol hazīnede olan tefārīk⁸³ cevāhirden ve cebe, cevşenden ve raht kısmından ve tefārīk⁸⁴ esbābdan ve dürlü dürlü tefārīklerden⁸⁵ tedārük kıldı. Bir peşkeş getürdi ki cümle vezīr ve vüzerā görünce ta‘accübe kaldılar. Andan Dakyānūs mülūkāne esbāblar giyüp beş ‘abd kemer zerrīn bile aldı. Peşkeşleri getürdi, Fāris pādişāhı anuñ selāmına gitdi. Şāh

⁸³ Yazmada “tefārīka” şeklindedir.

⁸⁴ Yazmada “tefārīk” şeklindedir.

⁸⁵ Yazmada “tefārīklerden” şeklindedir.

gördi Dakyānūs'ı ol tertīb ve ol peşkeş ve ol köle gulāmlar ile geliyor. Pādişāh gāyet ile sevindi vezīrlere istikbāl buyurdu. Vezīrlar ve hācibler segirdüp [7b] karşuladılar. Peşkeşleri ellerinden aldılar, pādişāh Dakyānūs'ı yanına tahta çıkarup oturtdı. 'Azīm sevinüp Dakyānūs'a ta'zīmler kıldı. Dakyānūs Fāris pādişāhı ile böyle küstāh oldu kim bir nefes ansız olmaz idi ve kendinden ayırmaz idi ve hīç ansız bir iş işlemez idi ve her iş işlese anuñla meşveret itmeyince olmaz idi. Bu minvāl üzre bir zamān geçdikden soñra bir gün Dakyānūs pādişāhuñ hizmetine geldi dīvāna girince pādişāhı tefekkürde gördi, eyitdi: "Pādişāhuñ devleti pāyidār olsun hayr mıdur ki tefekkürde görürüm." Pādişāh eyitdi: "Yā Dakyānūs Rūm pādişāhı göndermiş. Bizden üç yıllık harāc ister ve ben aña cevāb virmege iktidārum yokdur. Ol sebepten fikre varmışam." didi. Dakyānūs [8a] meşhūr ve ma'rūf kişiydi, ayağa durdı eyitdi: "Pādişāhuñ devleti dā'im olsun. Eger emriñüz olur ise ben kuluña 'asker vir varayum Rūm sultānına cevāb vireyüm." didi. Melik Dakyānūs'dan bu sözi işidince ferah oldu. Göñli hoş oldu emr eyledi. 'Asker cem' olsun diyü vilāyete nāmeler perākende oldu. Birkaç günden soñra yüz biñ 'asker cem' oldu. Andan melik-i Fāris Dakyānūs'ıñ deprenişine ve tedārükine ve tertībine bakdı. Gāyet ile hoş-hāl oldu. Andan Dakyānūs ordusın çıkardı, tabūl-hānesine tarrayı urdı, andan vidā'laşdı güç eyledi pādişāh dahı kendüsine döndi. Dakyānūs Rūm melikine teveccüh eyledi. Bendi iki menzil vardı. Ammā Dakyānūs biñ yük altundan gümüşden götürmüş idi ve beş yüz yük raht altun [8b] ve murassa' topuzdan kemer kılıçdan cebe, cevşenden bile götürmüş idi. Yolda kankı menzilde ki konardı. 'Askerine cümle kimine akça ve kimine esbāb ve kimine raht bahş iderdi. Ve hem 'asker yaza yaza gider idi. Menzil-be-menzil, vādī-be-vādī gitdi Rūm vilāyetine çatdı. Andan bir gün yoklama ider, yigirmi biñ 'asker yolda yazmış idi. Cümle bahādır, tīg-zen yigidler her birisi bir fitne-i dehrī ve āşüb-ı şehri. Çünkü bu haber Rūm sultānına yetişdi. Melik-i Rūm bu haber[i] işidince gazaba geldi, tiz 'askerin cem' itdi. Anuñ dahı yüz biñ 'askeri cem' oldu. Ol dahı Dakyānūs'a karşı yürüdi. Günlerden bir gün iki 'asker birbirine rāst geldiler. Andan kalb, cenāh-ı meymene ve meysere meydānda düzüldi. İki 'asker [9a] birbirine dokuşdı. İki cenābında çok halk kırıldı. Āhir Dakyānūs ziyādlık idüp melik-i Rūmı bozdu. 'Asker kırılan kırıldı, kırılmayan kaçdı. Melik-i Rūmı dutdı öldürdi. Rūm melikini ser-te-ser dutdı, feth itdi. Tahta geçdi, oturdu. Rūm sultānı öldi. Çün saltanatı

kendüye müheyyâ kıldı. Andan Fâris pâdişâhına nâme gönderdi kim hâzır ol kim geldüm diyü melik-i Fâris tefekküre vardı, eyitdi: “Bu ne ‘aceb iş oldı ki bize vâki‘ oldı.” Bu fikr ve bu endişede iken Dakyânüs geldi. Fârisi kâbildi. Fâris meliki bir el ayağ ideyüm dir iken anı dahı dutdı. Helâk eyledi ve cümle Fâris melikini musahhar kıldı. Andan cemî‘ hazînesi ve her ne ki var ise cümleyi [9b] taşraya çıkarup çok māl sarf itdi. Andan ‘askerin cem‘ idüp yerine bir hâkim koyup ve yine güç eyledi. Rûm diyü teveccüh eyledi. Rûm vilâyetinde Efsûs şehri dirler idi. Bir havası hoş cennet-misâl şehir var idi. Ol şehri ma‘ mûr itdi. Anı taht idindi, oturdı. Hüküm, hükûmâtına mukayyed oldı. Andan sarâylar ve köşkler ve sarâylar yapıdı ki bir fersah aynalığı itdi ve büyük pencere kapu yapıdılar ve her bir pencerenüñ önünde on ‘abd koydı kim yüzleri aya beñzer idi ve kapularuñ tahtası bir parçası altundan ve bir parçası gümüşden kıldılar. Her biri bir levnden ve ol sarâyuñ içinde kızıl altundan yüz taht kurdılar yetmiş ‘âkil vezîr otururdu. [10a] Ve yetmiş kapucı kapularda otururdu ve dahı iki yüz biñ cengçi ‘asker ârâste kıldı. Ve yetmiş müneccim sol kolda otururdu. Ve yetmiş üstâd-i hakîm-i hâzık sağ kolda otururdu ve selâmgâhında yedi yüz altun iskemle kurdılar ve dört yüz ‘abd kemer-i zerrîn yanında hizmete tururlar idi anlaruñ ardında dört yüz oğlan zerrîn kemer hizmetinde saf bağlayup dururlar idi ve illâki cümlesinden üst altı oğlanı var idi, dünyâyı anlaruñ gözi ile görür idi ve ol altı oğlanı uğur dutmuş idi. Anlaruñ cemâlini kendüsine mübârek görmüş idi ve hîçbir iş işlemez idi. Tâ kim anlara meşveret itmeyince ve dünyâda anlar gibi beglikde ve ‘aklda ve ma‘rifette bunlara benzer kimse yoğıdı. Ve bir rivâyetde dimişler ki [10b] anlar Peygâmbere-zâde idiler ve egerçi yaşda küçük idiler ammâ ‘aklda anlara göre kimse yoğıdı ve ‘âkıl Pîr kişiler anlardan nasîhat alurlar idi. Ve yetmiş emîr sipâh-sâlâr var idi. Dakyânüs’uñ her birisinüñ fermânında on beş biñ ‘askeri var idi. Anlar cümle ol altı oğlanuñ hükminde idiler. Dakyânüs çün Fâris pâdişâhını öldürdi andan dört yıl geçti ol tertîb-sâz itmiş idi. Andan soñra böyle oldı kim cümle ‘âlemde kimse kalmadı ki aña cevâb vire ve cümle ne kadar pâdişâh var ise Dakyânüs’a ita‘ât iderler idi. Ammâ cümle ne kadar ki Dakyânüs’uñ kapusunda halk var ise ol altı oğlana hased iderler idi ve cümle halk bir kulak yerine iki kulakların açmışlar idi tâ kim göreler bunlar ne söylerler ve ne işler diyü ve ol altı oğlanuñ [11a] büyükleri ve ‘âkılları ve kâmilleri idi, adına Yemlihâ dirler idi. İkinci Yemlisâ idi, üçünçi

Müstelîhâ idi. Dördüncüsü Adernüş idi. Beşincisi Emdanüş, altıncısı Sedernüş ve ol beş oğlan Yemlîhâ'nun mevādârı idiler ve anuñ sözinden taşra çıkmazlar idi ve Dakyānūs ta'ām ve şarāb anlaruñ elinden yerdî ve içerdî ve esbābı anlaruñ elinden giyer idi ve yatduğı zamān anlaruñ yüzine bakmayınca yatmaz idi ve cümle ümerā ve vüzerā hayl ü haşem ve mülük her kim ki Dakyānūs'un hükminde idi ol altı oğlanuñ hizmetin iderler idi. Dakyānūs'uñ kadīm 'ādeti idi. Gice sabāha dek Allāh te'ālānuñ 'ibādetine meşgûl olur idi. Bir müddetden soñra birgün İblîs 'aleyhi'l-la'ne bir Pîr kişi sûretine girüp Dakyānūs'uñ halvet [11b] hānesine geldi. Dakyānūs'a selām virdi. Dakyānūs selāmın aldı. Ammā andan korkdı. Eyitdi: "Sen kimsin ve ne yerden gelürsin?" İblîs 'aleyhi'l-la'ne eyitdi: "Ben Tañrı te'ālānuñ peygamberiyüm beni gökden indirdi saña gönderdi kim buyurur. Ben gökler tañrısıyım ve Dakyānūs yerler tañrısıdır. Yedi kat yeruñ hükmin saña virmişdür varsun yerleri hüküm itsün." didi. Dakyānūs çün bu sözi işitdi. Cemî' endāmına lerze düşdi eyitdi: "Ey Pîr kerem kıl bu sözleri bir dahı söyleme zîrâ halk bu sözleri işitseler dîvānedür diyü beni gavgāya bırağursın." didi. İblîs çün bu sözi işitdi gā'ib oldı. Dakyānūs mütehayyir kaldı ammā hîç kimseye bu sırrı açmadı ve söylemedi bir müddet geçdi bir gün Dakyānūs [12a] cümle 'askeri ile deryā kenārına şikāra çıkmış idi bir sahrāda otağın kurmuş idi. Avdan döndi otağ içinde halvet-hānesi var idi. Girdi oturdı zikrullāha meşgûl idi. Nāgāh İblîs 'aleyhi'l-la'ne peydā oldı. Bir ferişte sûretine girmiş selām virdi. Dakyānūs selāmın aldı ve ikrām kıldı ve eyitdi: "Sen kimsin?" İblîs eyitdi: "Ben Resûlüm Allāh te'ālādan geldüm. Tañrı saña emr eyledi bir kez dahı fülān yerde fülān vaktde peygamber gönderdüm kabûl kılmađuñ. Bu kez dahı yine gönderdüm gerekdür ki ben gökler tañrısıyım ve sen yerler tañrısısın. Ben yerlere karışmam ancak gökleruñ işine karışurum ve sen dahı yerleruñ işin görmek gereksin ve ol peygamberuñ kavlin kim saña göndermişüm i'timādum kalsın." didi, bu sözleri söyledi gā'ib [12b] oldı. Dakyānūs mütefekkir ve mütehayyirde kaldı. Kendü kendine didi: "Yalan söz böyle olmaz. Bu bir hālden hālî degildür ve bu nişānlar ki söyledi gerçektür." didi. Eger aslı olmaya idi ol nice bilürdi kim benüm halvet-hāneme kimse gelmişdür diyü endişeye ve tereddüde düşdi. Ol gün geçdi ertesi oldı yine şikāra meşgûl oldı çünki ahşām oldı yatağına girdi andan İblîs 'aleyhi'l-la'ne ve'l-'azāb evvel gelen Pîruñ sûretine girdi. Yanına hāzır oldı selām virdi. Dakyānūs

selâmin aldı ve evvelkiden ziyâde ikrâm kıldı ve eyitdi: “Sen kimsin?” İblîs eyitdi: “Ben Tañrının peygamberiyüm ve buyurur ki ferişte gönderdüm saña haberüm virdüm ve budur ki beni niye gönderdi ve eydür ki ben gökler tañrısıyum ve Dakyânûs yerler tañrısıdur.” Eyitdi: [13a] “Tañrı peygamberi ben gönlümden geçmez ki Tañrı olduğımı dilim ile nice ben Tañrıyum söyliyim didi. İblîs ‘aleyhi’l-la‘ne eyitdi: “Ey Dakyânûs senün hiç şekün ve şüphēn olmasun ki sen Tañrısın didi ve nişānuñ budur ki ben peygamberüm. Bu iki kerredür ki sana gelürüm ve bir kez ferişte gelmişdür.” Andan Dakyânûs eyitdi: “Ey peygamber pes imdi ben ne delîl ile Tañrılık da‘vâsın ideyüm ve halkı kendüme niçe döndüreyüm.” didi. İblîs ‘aleyhi’l-la‘ne eyitdi: “İster misin ki bilesin ki yer tañrısı olduğunı.” Eyitdi: “Belî isterüm.” İblîs ‘aleyhi’l-la‘ne eyitdi: “Kalk imdi benüm ile gel deryānuñ kenārına gidelüm saña ma‘lûm ideyüm ki sen yer tañrısı olduğunı.” derhâl ayağa durdı bir iki oğlan bile aldı. Rivāyetdür Vehb’den rādıyallāhu anh eyitdi: “Ol deryānuñ içinde bir balık var idi o balığı Hak te‘ālā kemāl-i kudretinden böyle yaratmış idi ki [13b] hergün su yüzine çıkardı. Tā ahşāma degin Allāhu te‘ālāya secde ider idi. Ol balık dā‘imā ol ‘ibādete meşgûl idi ve cümle halk ol buk‘ ayı bilürler idi ve işidürler idi ve meşhûr idi İblîs ‘aleyhi’l-la‘ne Dakyânûs’ı anda iletđi, eyitdi: “Yā Dakyânûs niçe zamāndur ki sen bu balığı bunda görürsin tā‘ate meşgûldür.” Dakyânûs eyitdi: “Benüm ömrüm olandan berü bu balığı böyle görürüm İblîs ‘aleyhi’l-la‘ne eyitdi: “Ya Dakyânûs bu balık bu deryānuñ içinde ne kadar ki canavar var ise cümle bilürler ki sen yer tañrısısın ammā halk ādemî-zāde bilmezler ki imdi yüksek āvāz ile çağır ve balıktan sor, söyle ey balık ben yerler tañrısıyum. İmdi senün āvāzuñ işidir kaçır gider eger kaçmaz ise ol zamān şek idesin kendü tañrılığı [14a] ve eger kaçup nā-bedīd oldı ise belki hak tañrısın didi kazā-yı kevnün yarusı idi ve ol vaktđi ki balık yine dönüp gitse gerek idi. Ol mahalde Dakyânûs āvāzın bülend idüp eyitdi: “Ey balık ben yerler tañrısıyum.” ammā halk bilmezler ol zamān gördiler ki balık nā-bedīd olup gā‘ib oldı andan ötürü ki balık korkdı ki Allāh ‘azīmü’ş-şān hazretlerinden nā-gāh bir ‘azāb irişe diyü korkusundan balık gā‘ib olup bıraktı bir dahı ol yere gelmedi, andan Dakyânûs kendü kendüsüne gümāna düşđi eyitdi: “Eger ben tañrı olmasaydum bu

canavar bu ‘azametiyle niçün benden kaçır idi? İblis ‘aleyhi’l-lâne gördi ki döndürdi Dakyânūs’uñ kalbini ve idlāl⁸⁶ eyledi ırak bıraktı gā’ib oldu andan Dakyânūs derhāl döndi otağına geldi ol altı oğlanı [14b] yanına çağırđı eyitdi: “Ben tañrıyum” Yemlihā eyitdi: “Eger kimseye tañrı degil iseñ bize hod tañrısın çün deryā kenārından göçdi şehre geldi andan birbir halkı kendine tapdırmaya başladı çün bir hafta geçdi. Bir gün yine İblis ‘aleyhi’l-la’ ne geldi bir gayrı sûretde Dakyânūs’a selām virdi. Dakyânūs eyitdi: “Sen kimsin?” Eyitdi: “Ben ferişteyüm gökler tañrısı beni saña göndermişdür ve eydür ki çok māl ve ni‘met bahş eylesün ol kimseler kim kendüye imān getürürler ve anlar ki seni tañrılığa kabûl kılmazlar helāk eyle diyü emr eyledi diyü gā’ib oldu. Andan Dakyânūs da‘veti āşikāre eyledi şöyle kim her kim anuñ tañrılığın kabûl iderdi. Ol kimseye altun ve cevāhir bağışlar idi ve her kim kabûl kılmayup [15a] ‘āsilik itse anı helāk iderdi ve mālını yağma iderdi ve evlādın ve ‘iyālin esir iderdi çün bir yıl geçdi bir meclis-gāh yapıdı ki cennet misālî bir kerpici altundan ve bir kerpici gümüşden ve cümle dīvārları altun hāl-kār⁸⁷ ile nakş eylediler ve dahı içinde altun gümüş cevāhir ile köşelerin ve bucakların düzdiler ve yüzi aya benzer oğlanlar ve kızlar ki Zühre-misāl altun cevāhir esbāb ile düzüp bezedüp murassa‘ tāclar ile ol meclis-gāhuñ içine komışlar idive ol meclis-gāh cennet diyü ad komışdı. Her kaçan kim adamları da‘vet iderdi ol yerde otururđı. Yüz biñ heybetle ve yetmiş kişi vezir ve elli oğlan ki yüzleri aya beñzerdi ārāste karşusunda saf bağlayup altun [15b] cevāhir micmerler ile buhūrlar ile altun cevāhirden cāmlar şerbet ulaşıdurup düzerler idi. Şöyle ki üd ve ‘anber kokusu felegi mu‘attar kılurđı ve ol altı oğlan ki mahbûb hāseki idi kendüye yakın yüz biñ ‘izz ü nāz ile hazretinde kemer kemere çatup gözlerin ve kulakların fermānına açmışlar idi. Tā göreler ne söyler ve ne buyurur ve Dakyânūs ta‘āmı ve şarābı anlaruñ elinden içerdi, gayrısınuñ elinden yiyüp içmezdi. Bir niçe yıllar bunuñ üzerine müddet oldu. Niçe biñ adamı kendüye tapdururđı ve niçe biñ dahı aña imān getürmezlerdi, anları āteşe yandururđı ve ba‘zısın kılıç ile boynın ururđı. Ammā ol altı oğlan Dakyânūs’uñ

⁸⁶ Yazmada “izlāl” şeklindedir.

⁸⁷ Yazmada “hall” şeklindedir. “Hall” kelimesi “çözmek, çözülmek” anlamındadır ve metnin içeriğiyle uyuşmamaktadır. Metindeki anlamsal bağlantıyı doğru ifade edebilmek adına düzeltme yoluna gidilerek “yazıyı çerçeveleyerek süsleme” anlamına gelen “hall-kār” kelimesi kullanılmıştır.

harekâtından ve sekenâtındañ münkir [16a] olurlar idi. Ammâ ba‘zıları inanırlar idi lâkin ol oğlanuñ adı Yemlihâ idi. Ol ‘âkil, kâmil zîrek sâhib-i ferâset oğlan idi. Ol kendi kendüye eydürdi ki bu kişi tañrılık da‘vâsın ider. Evvel Hak te‘âlânuñ tâ‘atına ve‘ibâdetine meşgûl idi. Şimdi idlâl⁸⁸ olmuş, eydür; “Ben tañrıyum ve bu halkı ben yaratmışum.” Eger gerçek olaydı ol tâ‘at kim kılar idi. Bir kimse ki tañrıdur halk aña tâ‘at kılurlar, Tañrı te‘âlâ tâ‘at itmekden berîdür diyü fikr iderdi ve eydürdi: Bu adam ne kadar kâl [ü] kâl kendi başına dirmüşdür. Anuñ hod sırrı bize ma‘lûmdur ki bizüm gibi ol dahı bir âdemdür. Yemekden ve içmekden, yatmakdan ve oturmaktan bize berâber âdemdür ve dahı hareketden ve ef‘âlden her vechle dünyânuñ lezzetine muhtâcdur. Öyle olsa ol niçe tañrı olur diyü bu endişeleri [16b] dâ‘imâ kalbine geçirür idi ammâ hîç kimseye âşikâre itmez idi. Ol beş dahı bu fikrleri dâ‘imâ gönüllerine geçirürlerdi. Dakyânûs’uñ tañrılığına münkir olurlar idi ammâ anlar dahı kimseye söylemezler idi. Hemân Yemlihâ’nuñ hareketine muntazır idiler. Tâ bir gün Dakyânûs’uñ bayram günü oldu, sahrâya çıkmak tedârûkin kıldı ve cümle sipâh ve ra‘iyye ol ‘ıyd-gâha hâzır oldılar ve ol ‘ıyd-gâhda köşkler ârâste oldılar ve sâzende ve mutrıblar Dakyânûs’uñ karşusunda söyletmege ve ‘ıyş u ‘ışretde ve safâ sürmede ammâ Dakyânûs’uñ ta‘âm döşenecek yeri bir fersenkden bir fersenge h‘ân döşenürdi. Cümle ne kadar halk var ise ol h‘ândan yerler ve içerler idi. Andan Yemlihâ beş yârânları ile Dakyânûs’a [17a] mülâzım tururlar idi ve bıçak ile et keserler idi. Dakyânûs’uñ önüne koyarlar idi ve ol yerdı. Nâ-gâh gördiler havadan bir sinek geldi, Dakyânûs’uñ lokmasına kondı. Dakyânûs ol lokmayı bıraktı, ol sinek uçdı gitdi ve bir lokma dahı aldı, sinek yine geldi kondı. Dakyânûs ol lokma dahı bıraktı. Yemlihâ ve yârânları bakarlar idi. Nakldür râvîlerden ki yigirmi lokmaya dek Dakyânûs ağzına koyacak mahalde ol sinek sebebi ile lokmayı elinden bıragurdi. Andan ‘âciz oldı, anlara eyitdi: “Siz bu sineği kovuñuz tâ ben bir iki lokma ta‘âm yiyeyüm ki bu sinekden ‘âciz oldum.” Dîvândan Yemlihâ sineği yelpaze ile kovdı tâ kim Dakyânûs ta‘âm yedi ammâ Yemlihâ ne fikr ider idi ve gönlinde eydür idi ki: “Zihi tañrı ki bir sineğüñ [17b] şerrin kendüsinden def‘ itmege kâdir degildür. Bir za‘îf sinekden ‘âciz olandan tañrıdan ben bîzârum, dünyâdan ve âhiretten bu asl

⁸⁸ Yazmada “izlâl” şeklindedir.

tañrıdan ben firār iderüm.” diyü fikr ider idi ve andan soñra bir gün Dakyānūs taht üstinde yatmış idi ve Yemlīhā elinde bir tāvūs kanadından cevāhir ile müzeyyen olmuş yelpaze var idi. Dakyānūs’ı yelpazeler idi, sinekleri sürer idi. Andan Allāh te‘ālānuñ kudreti ile bir sinek havāle oldu. Dakyānūs’ı böyle ısırđı ki Dakyānūs ol sineğüñ acısından kendi kendini götürdi, yere urdı ve yerinden sıçradı. Sağa ve sola segirdüp kaçar idi. Her ne yere gitdi ise sinek dahı ardından ayrılmaz idi. Gördi ki kurtulmaz ol sineğüñ acısından aglamak dutdı. Ol evi bıraktı, gayrı eve gitdi. Yemlīhā korkdı, böyle [18a] bildi kim deli oldu ve ol sineğüñ hikāyetin Hakk te‘ālā hazret-i resüle bildürdi. Kur‘ān-ı Mecīdi’nde yād eylemişdür. Hakk subhānehū ve te‘ālā hitāb itdi ki: “Yā Muhammed ben ol sinegi ol cebbārlar hātırları içün yaratdum ki tā kendi horlukların ve zelilliklerin bileler, zīrā anlar bir sineğüñ şerrini kendülerinden def itmege kādır degildürler. Nice baña ‘āsī olurlar egerçi cem‘ cihān halkı bir araya cem‘ olsa bir sinek yaratmaya kādır olmaz.” didi. Yemlīhā bakdı. Dakyānūs’uñ bu ‘ācizliğin gördi. Bir sineğüñ elinden ‘āciz olup ağlayup evden kaçdugun gāyetde mütefekkir oldu ve kendü kendüye eyitdi: “Bir sinekten ‘āciz olup ağlayup kaçan tañrıdan ben pek bīzārum.” diyü andan bu fikr ile ahşāma dek kaldı çün gice oldu. Dakyānūs yatdı, uyudı. Yemlīhā ol fikr ile bir köşede oturdı ve göge [18b] bakar idi ve yıldızları görür idi ve dir idi ki: “Elbetde bunları yaradan kimse vardur. Benüm dahı tañrum ol kimsedür ki gökleri bu heybet ile ve yerleri bu ‘azamet ile ve şevket ile yaratmışdur. Tañrı oldur Dakyānūs’uñ tañrılığı ve da‘vāsı yalandur.” diyü ol gice sabāha değin bu fikr ve bu endişe ile sabāh oldu. Andan bir gün ‘ādet üzre Dakyānūs’uñ hizmetinde meşgöl idi ve anuñ hareketlerine münkir olur idi ve Hakk te‘ālānuñ ‘ibādetine musırr idi. Anuñ ‘ibādeti hemān o idi ki kalbinden dir idi: “Benüm tañrum oldur ki gögi ve yıldızları ve ay ve güneşi yaratmışdur.” Bu endişe ile rüzgārın geçirür idi ve Tañrı te‘ālā gönlinden hiçbir an ve bir sâ‘at unutmaz idi ve ol fikr ve endişeden Yemlīhā’nuñ beñzi sarardı, evvel ki mahbūblığı [19a] ruhsārında kalmamış bozulmuş idi. Dakyānūs’uñ vezīrleri Yemlīhā’yı bu hālde görünce biribirine eyitdiler: “Bu oğlanda evvelki beñzi kalmamış buña ne oldu kim böyle zebūn olmuşdur?” diyü aralarında söz kelici oldu, her birisi bir söz söyledi. Biri didi ‘āşıkdur, biri didi var ise bir günāh itmişdür ve bizüm tañrimuzdan korkar anuñ içün za‘īf olmuş didi ve birisi cümlesinden çok bilür

idi ol eyitdi: “Mümkindür ki mahfî ile bir gayrı tañrıya tâ‘at eyleye.” Her birisi bir söz söyledi. Tâ ‘âkıbet bu sözi Dakyânūs’a söylediler. Dakyânūs eyitdi: “Ben dahı bir zāmandur ki bu oğlanı bir gayrı hâlde görürüm, evvel ki gibi degildür.” didi. Ammā ol beş oğlan anuñ yārānları idi ve sırdaşlarıdır. Anlaruñ birisin ben aña rakīb ideyüm ola kim bir haber alalar diyü Yemlīsā’yı [19b] çağırdı, aña ısmarladı, eyitdi: “Gice ile Yemlīhā’yı gözet gör ne işler ve ne söyler ve neye tâ‘at ider, zīrā bu oğlana gümānum düşmişdür ki bir gayrı tañrıya tapar benüm tañrılığuma inanmaz. Gör eger kim bir hâlde görsen baña haber ver.” didi. Yemlīsā bunlaruñ yanından çıkdı. Hakk te‘ālā anuñ gönline ilhām bırakdı, kendü kendüsine eyitdi: “Bu ne asl tañrıdır ki Yemlīhā’nıñ gönlindeki sırrı bilmeye benden haber ister!” diyü Yemlīsā’nuñ bu sebebden hātırı tereddüde düşdi. Ol dahı dā‘imā hātırında geçer idi ki bu Dakyânūs tañrı degildür, zīrā ol dahı bizcileyin bir ādemdür. Ādem ādeme nice tañrı olur diyü fikre düşdi ve ol dört oğlan dahı Dakyânūs’uñ tañrı olmaduğın bilürler idi ve münkir olurlar idi ammā biri birine aşikāre itmezler idi. Andan Yemlīsā sabr itdi. Tā gice oldı andan Yemlīhā’nuñ üstine mukayyed oldı. [20a] Bir köşede gizlenüp oturdı tā göre Yemlīhā ne kārđadur diyü gördi ki Yemlīhā bir köşede durmuş Hakk te‘ālānuñ ‘ibādetine meşgūl olmuş ve eydür idi ki: “Ben bīzārum ol tañrıdan ki bir sinekten ‘āciz olur.” Yemlīsā bu sözi Yemlīhā’dan işitdi. Endāmına ditreme düşdi, yerinden sıçradı Yemlīhā’nıñ yanına geldi eyitdi: “Ey birāder bu ne sözdür ki söylersüñ” didi. Yemlīhā çün anı gördi eyitdi: “Ey birāder zinhār bu sözi kimseye söyleme ve sırrımı sakla” didi ve “gel benüm ile bir lahza halvetde otur.” didi, “tā rāzumı saña söyleyem.” didi. Öyle olsun korkuyla ditreyü geldiler bir köşede oturdılar. Andan Yemlīhā eyitdi: “Ey birāder bil ve āgāh ol ki ben nice zāmandur ki bu endīşedeyüm ki bu Dakyânūs benüm gibi ve senüñ gibi bir ādemdür, bu tañrı olmaz.” Yemlīsā eyitdi: “Ey birāder pes tañrı kimdür? Eyitdi: “Tañrı te‘ālādur ol direksiz [20b] gökleri ve bu yerleri ve her ne kim bunlarıñ içindedir Tañrı te‘ālā yaratmışdur. Dakyânūs’dan hīç bir şey görmedik, illā yemek ve içmek ve yatmak ve şehvet sürmek ve hışm ve kīn göstermek ve ol kimse ki böyle olsa ol tañrı olmaz ve tañrılıktan ırağdur.” didi ve “dahı ‘ıyd-gāhında görmedük mi bir sineğüñ elinden nice ‘āciz kaldı, za‘īf oldı lokmasın elinden bırakdı ve bir kez dahı ol sineğüñ elinden odadan çıkup gitdi ve beni ve seni imdād istedi, biz varduk ol sineğüñ

elinden halās kılduk.” didi. Andan Yemlīsā bir sā‘at fikre vardı ba‘dehū eyitdi: “Ey birāder ben dahı çok zamāndur ki bu endişeye giriftār olmışum ve nice şeyler anuñ hālinde görmüşüm ki aña münkir olmuşum, ammā hıç kimseye söylemedüm. Zırā korkarum kimse kimsenüñ sırrına vākıf degildür. Biz [21a] anuñ tañrılığından bızāruz ve ol tañrı degildür dirüm idüm.” Yemlīhā çün Yemlīsā’dan bu sözi işitdi. Gül gibi açıldı ve Yemlīsā’yı kucakladı ve gözlerinden būs itdi. Yemlīsā tekrār sordı: “Senüñ tañrıñ kimdür?” Eyitdi: “Benüm tañrum oldur ki beni ve seni ve Dakyānūs’ı ve sinegi ve yeri ve göğü ve ‘ālemleri yaratmışdur.” Andan Yemlīsā eyitdi: “Ben dahı ol tañrıya tā‘at iderüm.” didi ve “Dakyānūs’dan bızārum.” didi. Öyle olunca Yemlīhā ve Yemlīsā birbiriyle ‘ahd eylediler ki birbirini gözedüp sırların saklayalar, pes sabāh oldı. Yemlīsā Dakyānūs’uñ yanına geldi. Dakyānūs eyitdi: “Yemlīhā’yı nice gördüñ?” Eyitdi: “Yemlīhā’yı tañrının ‘ibādetine meşgūl gördüm.” didi. Dakyānūs böyle bildi ki tañrı diyü kendüsine dir ol söz ile gönli hoş oldı ve eyitdi: “Ben bilür idüm ki Yemlīhā’dan [21b] hergiz yaramaz iş sādır olmaz ammā halk bizi halimüze komaz. Andañ soñra bir zamān geçdi. Yemlīhā ve Yemlīsā gizlü gicelerde köşede ve karanlık yerlerde Hakk te‘ālānuñ ‘ibādetine meşgūl oldılar, tā ol kadar riyāzet çekdiler. Allāh te‘ālānuñ ‘aşkından beñizleri sarardı za‘ıf oldılar. Şöyle ki cümle hācibler ve vezīrlar ve her kimse ki Dakyānūs’uñ kapusunda idi. Cümle ol iki oğlana bed gümān oldılar, anları dile aldılar. Birbirine dirler idi bu oğlanlaruñ elbetde bir hareketleri vardur ki böyle za‘ıf olmuşlar diyü pes Yemlīhā ve Yemlīsā biri biriyle söyleşüp eyitdiler ki: “Biz şimden soñra bu kavmüñ aralarında olabilmēzüz”, didiler. “Bir tedbīr itmek gerekdür ki kendümüzi halās ideyüz.” diyü meşveret itdiler. Şöyle kim: “Bu vilāyetden başımuza alup ol yerleri ve gökleri [22a] yaradan tañrıyı taleb idelüm.” didiler ammā Yemlīhā eyitdi: “Ey birāder cehd idelüm, ol dört oğlanı dahı kendimüze uyduralum ki bize yār-gār olsunlar.” didi. Yemlīsā eyitdi: “Aceb maslahatlu söz söyledüñ” didi. “Anlar bizüm ile bir olsunlar andan bir çāre idelüm.” Eyitdi: “Nice anlar ile bir araya gelemüm.” Yemlīhā eyitdi: “Biri birimüze ziyāfet idelüm, ziyāfet bahānesiyle sözi anlara āşikāre idelüm.” Andan Yemlīhā ve Yemlīsā sözi bir itdiler. İkiisi dahı gelüp Dakyānūs’dan destūr dilediler ki biz her altımız birbirimüze konaklık ideriz diyü. Dakyānūs anlara destūr virdi. Andan Yemlīhā ve Yemlīsā konaklık tedārük itdiler. Andan Mestelīhā ve Dernüş ve Mednüş ve

Sadernüş taleb itdiler. Altısı dahı bir arada cem^c oldılar, yediler ve içdiler. Yimekten ve içmekden fâriğ oldukdan soñra Yemlihā ve Yemlisā [22b] ol dört yārānlar yine söz açdılar, eyitdiler: “Ey karındaşlar ve ey birāderler, bilūñ ve āgāh oluñ ki bu Dakyānūs ne gökleri ve ne yerleri ve ne güneşi ve ne ay yaratmışdur ve hiçbir şeyi yaratmağa kādır degildür. Ol dahı bizüm gibi bir ‘āciz kuldur ve hem yalan söyler tañrı degildür. Tañrı oldur ki ay ve güneşi yeri ve göğü ve yıldızları ve vuhşi ve tuyūru ve cemī^c ‘ālemleri yaratmışdur ve kādirdür, her ne ki biz söylerüz cümleye vākıf ve āgāhdur. Tañrı oldur eğer Dakyānūs Tañrı olaydı bilürdi biz ikimiz andan bızār olmuşuz ve hak tañrı taleb ederüz diyü. Dakyānūs bildüğünden hiçbir şey yoktur.” Anlar bu sözleri söyleyince ol dört eyitdiler: “Gerçek dirsiz, biz dahı çok zamāndur bu endişeye giriftār olmuşuz ammā size söylemeğe korkarduk.” didiler. Çünkü Yemlihā ve Yemlisā anlaruñ hālinden haber-dār oldılar, [23a] Eyitdiler⁸⁹ pes: “Biz nice idelüm ki bunlarıñ aralarından kurtulayuz.” didiler. Anlar eyitdiler: “Her ne ki dirseñüz biz dahı revā görürüz.” didiler pes cümle didiler ki: “Şāhidlik iderüz ki Tañrı birdür. Şerikī ve naziri yoktur. Yerleri ve gökleri ay ve güneşi ‘arşı ve kürsī ve bu çölleri ve bu deryāları cümle ol yaratmışdur.” bu sözleri söylediler. Ol aradan kalkdılar, kaçmak tedārükine düşdiler. Tā bir müddet geçdi ammā Dakyānūs’uñ iltifātı bunlara gün-be-gün ziyāde olur idi giddikçe hürmetleri artardı ammā bunlaruñ hürmeti artdıkça halk anlara buhl ve hasedi ziyāde ider oldı ve ta‘nları çok dilleri uzun oldı her birisi bir bühtān itmege başladılar. Tā kim Dakyānūs’uñ sem^cine dokundu. Dakyānūs bi-gāyet hışm-nāk olup gazaba geldi. Andan mu‘temedlerine sordı ki: “Bu oğlanlaruñ ahvālin [23b] nice bilürsüz?” didi. Anlar eyitdiler ki: “Kıyās yüzünden şöyle bilürüz ki bu oğlanlar senden gayrı bir kimseye taparlar ve saña imān getürmemişler.” didiler. Dakyānūs anları yanına çağırdı, eyitdi: “Ey oğlanlar bu ne gavgādır ki sizūñ ardıñuza düşmişdür ve dirler ki siz benden gayrı tañrıya taparsuz, gerçek midür?” Oğlanlar altısı dahı ağızların açub eyitdiler: “Tañrımız hakkıçün biz kendi tañrımızdan gayrı tañrıyı bilmeyüz.” didiler. Dakyānūs kıyās itdi ki tañrı diyü kendüsine dirler. Göñli hoş oldı, ol oğlanlaruñ dahı göñüllerin hoş eyledi, hil‘atler ve bahşişler virdi. Andan anlaruñ kemligin söyleyenleri āzār ider idi ve eyitdi: “Her ne

⁸⁹ Eyitdiler kelimesi önceki varakın son kelimesi olarak iki defa yazılmıştır.

kim bunların hakkına söylediler ise cümlesi hasedden söylemişler. Anlar baña yemîn itdiler ki bizüm Tañrımız sensin didiler, benüm bunlardan doğru kulum yokdur.” didi. [24a] Andan oğlanlar taşra çıkdılar, eyitdiler ki: “Bizüm Tañrımız kavîdür, kimse bize kemlik itmege kâdir degildür.” didiler. Andan ol kâ‘ide üzere hafî ile Hakk te‘âlâyâ ‘ibâdet iderlerdi. Şöyle ki Dakyânūs’uñ vezîrleri hakikat bildiler ki bu oğlanlar Dakyânūs’dan yüz çevirmişlerdür. Yerler ve gökler Tañrısına dönmişler ammâ korkarlar idi ki Dakyânūs’a söylemege. Andan bir yıl geçtikden soñra Dakyânūs’uñ vezîrleri bu ahvâli cümle Dakyânūs’a söylediler. Tâ kim Dakyânūs bu sözi tekrâr işitdi, gâyetde gazaba geldi. Dakyânūs’uñ bir sığırı var idi. Tu[n]cdan düzmişdi. Her kimse ki aña tapmaz idi ol kimseyi sığıruñ karnına koyarlar idi ve âteşe burağurdi. Sığır kızdıkça ol bî-çâre yanar idi, kül olur idi. Dakyânūs’uñ katı ‘azâbı bu idi. Dakyânūs gazabından buyurdu. Ol sığırı meydâna getürdiler ve yükler ile odun getürdiler [24b] Ve âteş urdılar ve emr eyledi. Münâdiler nidâ itdiler. Eger şehrden ve eger taşradan ne kadar halk var ise cem‘ oldılar. Andan emr eylediler, ol oğlanları hâzır kıldılar. Sığıruñ yanına götürdiler. Andan Dakyânūs eyitdi: “Ey oğlanlar! Bu ne sözdür ki vezîrler söylerler sizüñ hakkıñuzda eyitdiler, ne söylerler.” Eyitdi: “Dirler ki siz benüm dînümden dönmişsiz ve ben sizi bir ‘ukûbet ile öldürsem gerekdür ki cümle halka ‘ibret olsun.” didi. Anlar eyitdiler: “Tañrımız hakkıçün biz kendi dînîmüzden dönmişüz ve biz hak dîndeyüz ve her kimse ki hak dînde degildür, biz andan bîzâruz ve biz doğru yoldayuz. Bu kavm bize hasedinden böyle söylerler ve yalan dirler.” didiler. Ve ol zamânda hiç peygâmbere yoğıdı. Her ne ki iderler idi, hemân ‘akıllarınca iderler idi, ve ol oğlanlar dahı kendi ‘akıllarıyla Hak te‘âlâyı bilürler idi. [25a] Ve bu ahvâller hazret-i Zekerıyyâ ‘aleyhi’s-selâm peygâmberden evvel idi ve ol altı oğlan peygâmbere neslinden idiler. Çün Dakyânūs oğlanlardan bu sözleri işitdi ki biz hak dîndeyüz diyü anlar bize hasedlerinden söylerler. Göñli yumuşandı ve eyitdi: “Gerçek dirler.” Andan Dakyânūs yüksek âvâz ile kendi şevketine ve ‘azametine yemîn eyledi ki “Şimden soñra her kimse bu oğlanların hakkına kemlik yüzünden bir söz söylerse ben anı bu ‘ukûbet ile helâk ideyüm.” diyü yemîn eyledi. Andan tekrâr anlara hil‘at giydürüp gönüllerin aldı ve ziyâde ikrâm kıldı. Andan taşra çıkdılar. Yemlîhâ ve yârânları eyitdiler: “Ol Tañrı ki biz aña taparuz, kâdirdür ki bizi düşmânlar şerrinden saklaya” didiler. Anuñ üzerine

bir zamān geçdi. Yemlīhā eyitdi: “Bizüm düşmānlarımız çok oldı. Me-bādā ki bir dahı bir mekr [25b] ya bir hīle ideler. Evvel halās olduk ammā birde dahı kurtulmak olmaz. Zīrā bu halk cümle bizüm kasdımızdadurlar. Gelüñüz bir çāre idelüm. Yārānları eyitdiler: “Ne çāre görelüm söyle” didiler. Eyitdi: “Çāre hemān oldur ki kaçmakdur bir düzen görelüm bunlaruñ içinden kaçalum, Dakyānūs’uñ yüzinden kurtulalum. Tā ki bir yire gidelüm ki Tañrı te’ālāya āşikāre ‘ibādet idelüm” didi. Yārānları eyitdi: “Biz ‘ömrümüzde bu yirden gayrı bir yir görmemişüz ve gurbet gördigümüz yokdur nice gidebilirüz.” Yemlīhā eyitdi: “Ol kimse ki biz anuñ talebine gidiyoruz. Evvel bize yol gösterür, bizi zāyi’ itmez.” didi. Pes öyle olunca ittifāk itdiler, şöyle ki “Kaçan ki Dakyānūs şikāra gider. Biz destūr alalum kaluruz avda diyü ol vaktde bir tedārük iderüz ve Hakka tevekkül idüp giderüz. Tā görelüm [26a] bizüm Tañrımız ne iş gösterür” didiler, andan birkaç günden soñra Dakyānūs on günlük şikāra ‘azīmet eyledi. Cümle tedārüki gördiler, kaçan Dakyānūs’uñ binecek mahalli oldı. Oğlanlar altısı dahı kalmak için destūr dilediler, Dakyānūs dahı anlara destūr virdi ve anlara bir hocaya ısmarladı, ve bindi, şikāra gitdi. Ol hoca bunları görür gözedürdi. Tā kim birgün hocadan destūr dilediler, şehrin taşrasında cirid oynayalar. Hoca destūr virdi. Ol bahāne ile şehrdan taşra çıkdılar ve her biri dürlü dürlü esbāblar giymişler idi ve atlara binmişler idi. Meydāna geldiler bir iki sā‘at oynadılar, andan soñra at başını dağdan yana döndürdiler. Hoca gördi, bunlar kaçdılar. Atlaruñ⁹⁰ boynına düşdiler, dağı boyladılar. Dağ yolın dutup gitdiler. Hoca ardlarına düşdi, yakın yetişdi, eyitdi: “Kanda gidersüz?” Anlar [26b] altısı dahı bir yirden çağrışdılar, eyitdiler: “Biz Dakyānūs’dan ve Dakyānūs’uñ dīninden bīzāruz ve şehādet iderüz ki Tañrı te’ālā birdür, şerīki yokdur ve nazīri dahı yokdur. Yirleri ve gökleri bizi ve Dakyānūs’u ol yaratmışdur” didiler. Hoca anlardan ol sözleri işidince haykırdı ve ardlarına düşdi, anlar altısı dahı hocayı atdan aşağı yıkdılar ve dögdiler ve atını kaçırdılar, anda bırakdılar gitdiler. Biraz gitdiler andan Yemlīhā eyitdi: “Biz kaçıyoruz, bu esbābları ve bu atları kanda götürürüz”. Hemān atdan indiler ve esbābların çıkardılar. Yalın ayak ve başları kabak yola girdiler, gitdiler. Ol ahşāma dek yürüdiler, ol gice dağın⁹¹ doruğına geldiler. Aç ve susuz ol nāzik ayakları kabar

⁹⁰ Yazmada “atların” şeklindedir.

⁹¹ Yazmada “dağın” şeklindedir.

kabar oldu. Bir ‘azīm ızdırāba düşdiler, ol gice dağda yatdılar. Sabāh oldu. [27a] Dağūñ yukarısına yürüdiler, dizleri dutıldı yorgunlukdan tākatleri tāk oldu. Şöyle ki kendi ‘ömrlerinden ümīd kesdiler. Ol hāle yetişdiler ki bir araya gelüp birbirin kucaklayup helāllik dilediler. Andan helālleşdikden soñra Yemlīhā başın secdeye koyup yüzini ve gözünü toprağa sürdi eyitdi: “İlāhī bizi yaradan sensin ve ay ve güneşi yerleri ve gökleri ve cümle eşyāyı yaradan sensin ve biz bī-çārelerūñ sırrından āgāh ve penāhsın ki biz ‘āciz ve bī-çāre evden ve barhdan āvāre olmuşuz. Cümlesini rızāñ için terk-i diyār olmuşuz ve senūñ talebiñe gelmişüz ve açlığı ve susuzluğu ve yayanlığı senūñ için ihtiyār etmişüzdür. Ey Bār-i Hudā! Ya feryādımuza sen yetiş ve bu zālimlerūñ şerrinden sen sakla” gökde olan ferīştehler ol zārlığı ve ol nālīşi gördiler. Anlar için ağlaştılar. Şöyle ki melekūtu’s- [27b] semāvātuñ içinde bir galgale düşdi ve Allāh te‘ālāya yalvarup eyitdiler: “İlāhī fermānuñ eyle bunlaruñ feryādına yetişelüm. Andan hitāb geldi ki benüm kullarum eğer sizden imdād taleb iderler ise ve sizi çağırurlar ise siz anlaruñ feryādlarına yetişiñüz. Eğer beni çağırup ve benden imdād isterlerse anları siz baña koyuñuz ki ben bulurum.” didi. Yemlīhā du‘ādan fāriğ olunca döndi, yārānlarına eyitdi: “Siz bunda oturuñuz ve Hak te‘ālāya göñliñüzi bağla[yu]ñuz, tevekkül oluñuz. Tā ki ben bu dağūñ başına çıkayum, göreyüm ola kim Hak subhānehū ve te‘ālā bu karanlıktan bir aydınlık göstere.” Yerinden turdı. Yüz biñ cefā ve zahmet ile dağūñ başına geldi, dört etrāfına nazar eyledi, bakdı. Bir çübān ile bir sürü koyun gördi otladıyor. Yemlīhā sevindi. Göñli hoş oldu, yārānlarını çağırdı, [28a] eyitdi: “Gelüñüz ki Hak te‘ālā necāt virdi.” Pes yārānları düşe kalka her ne hāl ile oldıysa Yemlīhā’nuñ, yanına geldiler. Yemlīhā eyitdi: “Ey karındaşlar! Budur bir çübān ve bir sürü koyunu otladıyor. Zāhir koyun olduğu yerde şenlik dahı vardır.” Anlar dahı gördiler, altısı dahı çübān diyü yürüdiler çünkü çübāna yetişdiler, selām verdiler. Çübān Urūm dilince anlaruñ selāmın aldı ve anlar dahı Urūm dilini pek eyyi bilürler idi. Çübān anlara ‘izzet eyledi ve eyitdi: “Ey yiğitler! Kandan gelürsüz ve nireye gidersüz”. Anlar eyitdiler: “Ey yiğit garībüz evden ve barhdan ayrılmışuz ser-gerdān ve āvāre ve bī-çāre geziyoruz ve acımuздan gāyetde za‘īf olmuşuz. Eğer bize ihsān idersen etmek ile doyurursan Hak te‘ālā senūñ yoluña getüre”. Çübān anlaruñ hizmetine bel bağladı ve her neciğazı var idiyse etmekden [28b] ve koyun südünden önlerine getürdi, yedürdi ve içürdi, tok oldılar.

Andan çübân eyitdi: “İmdi söyleñüz görelüm nireden gelmişsüz ve nireye gidersüz ve siz ne kavmdensüz ve bu yire nice düşmişsüz” didi. “Zîrâ bu yol kervân yolu degildür, benüm gümānum vardır ki siz kaçgunsuz.” didi. Yemlîhâ eyitdi: “Ey çübân kardaş sen bir ‘âkıl kişiye beñzersin ve ‘âkıllara söz söylemek câ‘ izdür bil ve âgâh ol ki biz altımız dahı Dakyānūs’uñ hāsekilerindenüz. Çünkü bildik Dakyānūs’uñ da‘vāsı bātıl olduğın anuñ dīninden bîzār olmuşuz ve Hak dīnin ihtiyār itmişüz ve hak tañrıyı taleb itmege giderüz ve pāk gönül ile diriz ki: “Lā ilāhe illallāh” Çübân eyitdi: “Ey civān merdler size bu sözi kim öğretti?” Eyitdi: “Bizüm Tañrımız bize ilhām eyledi ve bildürdi ve ‘aklımız ile bildük ki Dakyānūs [29a] tañrı olmaz ve bizüm gibi ol dahı bir mahlûkdur.” Andan Yemlîhâ ol sinegüñ hikāyetin ki Dakyānūs anuñ elinden ‘âciz olup avda ki koyup kaçduğın çübāna söyledi. Çübân eyitdi: “Ey civān merdler ben kırk yıl mikdārı vardır ki bu şehrüñ kapısında çübānlık iderüm, aya ve güneşe, göklere ve yirlere teemmül iderüm. Hergiz gönülüm Dakyānūs’uñ tañrılığına inanmamışum ve meyl itmemişüm ve hiç kimseye söylememişüm ve bu sizüñ söyledigüñizi sözi kimseden işitmemişüm ve benüm dahı dīnüm sizüñ dīniñüzdür ve dirüm ki: “Lā ilāhe illallāh” Böyle diyince, Yemlîhâ ve yārānları durdılar, çübānı kucakladılar, yüzinden būs itdiler ve sevindiler. Andan çübân eyitdi: “Ey karındaşlar ayrık elem çekmeñüz, ne kadar kim cānum vardır size hizmet iderüm ve her nireye gidersiñüz bile varurum ve her işde ve her hizmetde size yardım iderüm.” Yemlîhâ ve yārānları [29b] aña du‘ā itdiler. Çübân anlaruñ adların su‘āl eyledi. Anlar adların diyüvirdiler ve anlar dahı çübānuñ adın su‘āl itdiler. Çübân eyitdi: “Benüm adum Hābil’dir” Yemlîhâ eyitdi: “ Ey Hābil! Senüñ makāmuñ kdadur”. Hābil eyitdi: “Benüm makāmum şehride olur ve bu koyunlar şehrüñdür yazın bunda otladurum ve kış olur şehre götürürüm, ammā ey birāderler bu dağda bir mağāra vardır, her kaçan kim bir korku olsa koyunları sürerüm ol mağāraya girerüm. Böyle sarp yirdür ki eğer cümle ‘ālem düşmān olsa hiç kimseden bāküm⁹² olmaz, ammā siz baña destūr veriñüz bu koyunları götürüyüm sāhiplerine teslim ideyüm ve geleyüm. Ayrık sizüñ ile ve ferāgat-ı kalb ile Tañrı

⁹² Yazmada “pāküm” şeklindedir. “Pāk” kelimesi “temiz, saf” anlamına gelmektedir ve metnin akışına uygun değildir. Yazarın birbirine benzeyen iki harfi karıştırdığı düşünülmektedir. Düzeltme yoluna gidilmiş ve “korku” anlamına gelen “bāk” kelimesi kullanılmıştır.

te‘ālānuñ tā‘atine meşgūl olalum.” didi ve “Bu didigūm mağāra bir kehfdür ki eğer cümle ‘ālem düşmen olsa yāhūd tūfān olsa sizūñ hīç kimseden [30a] bāk⁹³ ü pervāñuz olmaz.” Pes Yemlīhā ve yārānları bu sözden şād ve hurrem oldılar, eyitdiler: “Āferīn, Allāh senden rāzī olsun, maslahatlı söz söylediñ” Andan çübān koyunları öñine katdı, şehre sürdi, iletđi sāhiblerine teslim itđi ve yine durmadı geldi, yoldaşlarını ardına alup götürdi, gitdi. Ol kehfe teveccūh oldılar, çün biraz yürüdiler Yemlīhā geriye döndi bakdı tā göre bir kimse ardlarına gelmeye diyü gördi. Bir köpek ardlarına segirdüp geliyor. Ol köpeğı çübāna gösterdi. Çübān bakdı gördi kendi köpeğidir, ardlarına segirdüp geliyor. Çübān köpeğe haykırdı, girü döndürdi. Köpek iltifāt itmedi, ardlarına düşdi. Yemlīhā eyitdi: “ Ey karındaş eğer bu köpek bizüm ile olursa bizi rüsvāy ider ve anuñ sebebiyle helāke varuruz.” Çübān eyitdi: “Ey yiğitler bu [30b] köpek on iki yıl mikdārı vardır ki benüm sohbetümdedir. Bir sā‘at benden ve koyunlardan ayrılmamışdır, ammā bu zamān bizüm ile olmak el virmez” Andan bir dahı köpeğı sürdiler, uzağa gider diler köpek bir sā‘at durdı. Anlar yürüdiler ardlarına düşdi. Allāh te‘ālānuñ emri ile anlaruñ ardına segirdi. Ol kadar ki kovdılar ‘āciz kaldılar. Hiçbir hāl ile döndiremediler, gördiler ki olmaz. Yedisi dahı el ağaçlara urdılar ve köpeğı önlerine katdılar, uzaga sürüdiler, yine fayda itmedi, ardlarına segirdüp geldi. Andan taş ile taşladılar, urdılar ol hayvānuñ ön ayagınuñ birin kırdılar, bir rivāyetde yaraladılar. Köpek ol taşuñ acısından ve ayagınuñ acısından āvāz virđi. Fasīh dil ile eyitdi: “Ey yiğitler! Beni niçün urursuñuz ve sürürsüñüz, ben dahı hem anı taleb [31a] iderüm ki siz taleb idersüz” Andan eyitdi: “Eşhedü en lā ilāhe illāllāh vahdehu lā şerīkeleh” Segritdiler köpegüñ üstine düşdiler, yerden kaldırdılar, kucaklarına aldılar, ayakcığın bağladılar ve Allāh te‘ālānuñ işine ta‘accüb kaldılar ve imānları dahı kāim ve muhkem oldu. Andan her biri bir sā‘at kucagında götürdiler. Mağāraya gitdiler, kaçan mağāraya yetişdiler. Yorgun, aç ve susuz, ayakları şişmiş, kabarmış, her ne hāl ile oldu ise mağāranuñ kapısına düşdiler. Çübān mağāraya girdi eyitdi: “Siz dahı giriñüz cümle āfetüñ⁹⁴ şerrinden emīn oluñuz.” Ol yigitler dahı çübānuñ ardına girdiler, mağāranuñ

⁹³ Yazmada “pāk” şeklindedir.

⁹⁴ Yazmada “āfetin” şeklindedir.

içerüsünde bir mağāra gördiler ki eğer dünyā düşmen olsa bākları⁹⁵ olmaz [31b] Ve hem içerüsi bol ve büyük ve ammā mağāranuñ öñinde bir ağaç ve ağacuñ dibinde bir çeşme gördiler. Ammā hem ağaç ve hem çeşme ikisi dahı kurumuşlar. Anı görince hasret çekdiler, eyitdiler: “Keşke bu çeşmenüñ sucağızı olaydı bārī, su içeydük.” Çün içerüye girdiler ve oturdılar, emīn oldılar ammā açlık ve susuzluk cānlarına kār itdi ve hem evden ve barhdan ayrılmışlar ve saltanatdan ayrılmışlar idi ve Yemlīhā’nıñ Efsūs şehrinde ‘avret ve oğlu var idi. Hâtırına geldi ve ağladı ve yarānları dahı bile ağladılar. Ağlamakdan fāriğ oldıktan soñra Yemlīhā eyitdi: “Ey yarānlar ve ey birāderler, Hak te‘ālā bizden āgāhdur. Bizi bu makāma iriştirdi ve Dakyānūs’uñ şerrinden sakladı ve hem kādirdür ki bu mağārada bizüm rızkımızu viresüz hemān göñliñüzü Tañrı te‘ālāya berk [32a] bağlañuz.” didi. Andan Hak te‘ālā Cebrā’il’e emr kıldı ki benüm ol kullarımıñ feryādına yetiş dīvāndan Hazret-i Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām ol mağāranuñ öñine geldi. Mübārek kanadın ol ağaca sürdi. Ol kurumuş çeşmeye sürdi. Derhāl hem ağaç yetişdi ve hem çeşme su ile doldı. Hak te‘ālānuñ kudreti ile su akar oldu ve ağacuñ dallarında salkımlar salındı. رُطْبًا جَنِيًّا “Rutaben ceniyyā”⁹⁶ dökülmeye başladı. Çünki Yemlīhā yarānları ile biraz ağladı. Gāyetde karnı aç oldu, yerinden durdı. Mağāradan taşra çıkdı. Tā göre ardlarına kimse gelmeye nāgāh gördi kim ol çeşmeden ab-ı revān çağlayup akıyor ve ol ağaç yetişmiş ve üstünde bişmiş rutab dökülüyor. Yemlīhā anı ol ni‘met ve Hak te‘ālānuñ sun‘ın görince şād ve hurrem olup yarānlarınıñ yanına segirdüp geldi. Yarānları eyitdiler: “Ne haberdır, bir kimse mi geldi?” Eyitdi: “Ey karındaşlar geliñüz. Hak [32b] te‘ālānuñ kudretin görüñüz ki bize ne ihsān kıldı.” Anlar yerlerinden durdılar, taşraya geldiler. Mağāranuñ kapusunda bir cennet gördiler. Andan bir ağızdan āvāz virdiler: “Eşhedü enlā ilāhe illāllāh vahdehū lā şerīkeleh” Ve yüzlerin yere sürdiler, çok şükrler kıldılar, andan ol rutabdan yidiler, tok oldılar ve çeşmenüñ kenārında oturdılar. Ellerin ve yüzlerin yıkadılar ve köpek dahı gelüp sudan içüp ve yemişden dahı yidi ve kendüsin ol ağaca sürdi. Derhāl ayağı sağladı. Çünki cümlesi tok olup rahat oldılar. Yemlīhā eyitdi: “Ey karındaşlar Hak sübnāne hū ve te‘ālā bize böyle bir ihsān eyledi bunuñ gibi bir makām virdi. İmdi bir sâ‘at yatalum tā ki cānımızdan

⁹⁵ Yazmada “pākları” şeklindedir.

⁹⁶ “Hurma ağacını kendine doğru silkele ki sana **taze hurma** dökülsün” Meryem 19/25

köftemiz çıksun.” didi. Yarānlar eyitdiler: “Maslahatlu söz söyledin.” Andan durdılar, mağāradan içerü girdiler, yatdılar. Ol kadar itdiler uykuları gelmedi. Tā ahşāma dek Allāh te‘ālānuñ [33a] zikrine meşgūl oldılar ve “lā ilahe illāllāh vahdehū lā şerīkeleh” dirler idi. Çün ahşām oldu, başların kodılar, yatdılar ve köpek dahı ‘ādeti üzere başın iki eli üzerine koyup yatdı. Ammā ol yigitler Dakyānūs’uñ korkusından uykuları gelmez idi. Ol demde Hak te‘ālā hazret-i Cebra‘il’e buyurdi, anlara uyku havāle kıldı. Cümlesinüñ gözine uyku girdi. Nitekim Hak te‘ālā buyurdi: **وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمَلِنتَ مِنْهُمْ رِعْبًا** “Ve nukallibuhum zāte’l-yemīni ve zāte’ş-şimāli ve kelbuhum bāsītun zirā’ayhi bi’l-vasīd [levittala‘te ‘aleyhim] le velleyte minhum firāran ve le muli’te minhum ru‘bā”⁹⁷ el-āyet ol köpek dahı uyudu. Anlar anda dursun biz geldik Dakyānūs’uñ kıssasına kaçan Dakyānūs şikārdan döndi, eve geldi. Oğlanlarıñ ahvālın aña didiler. Dakyānūs gāyet ile perişān oldu. Anuñ içün ki anları uşağlığdan berü beslemiş idi ve bī-had anları sever idi ve cemī‘ işlerin anlara inanmış idi. Üç gün kasāvetinden [33b] ne yedi ve ne içdi ve ne ārām kıldı? Kahrından cānına āteş düşdi. Üç günden soñra vezīrlere ve hāciblere didi: “Gördiñüz mi? Bu benüm oğlanlarum, benüm ni‘metüme münkir oldılar.” Vezīrlar eyitdiler: “Biz nice kere didük, ey bizüm Tañrımız bu oğlanlar yer Tañrısına itā’atleri yokdur. Ma‘lūm eyledük ammā sözümüñ geçmedi.” Dakyānūs eyitdi: “Nasuldur anlar benüm vilāyetümden nireye giderler ve cān kurtarurlar. Ben anları ele getürürem ammā bir ‘azāb ile öldüreyüm kim cümle ‘āleme ‘ibret olsun.” didi. Andan dīvān itdi: “Cemī‘ ‘askerin cem‘ eyledi her vilāyete ve her memlekete nāmeler perākende itdi ve her kabīleye ve her ‘aşirete her kimse bulup getürürse anı cennetime koyarum ve çok in‘ām iderüm.” didi. Andan nice zamān aradılar nāmaları ve nişānları çıkmadı. ‘Āciz kaldılar Dakyānūs fikre vardı. Baş kaldırdı eyitdi: [34a] “Bu uşaklar genç uşaklardır ben bilürümki yayan bir gün yola gidebilmezler husūsā ki anlar yalın ayağ aç ve susuz benüm kapumdan gayrı bir yer görmemişler, ‘aceb bunlar nireye gitdiler. Andan dīvān halkı eyitdiler: “Sen yeğ bilürsin ki yer tañrısıñ anlarıñ ne yirde

⁹⁷ “Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi) onları görseydin mutlaka onlardan yüz çevirip kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı” Kehf 18/18

olduğın sen bilürsin.” Dakyānūs eyitdi: “Benüm kıyāsumda böyledür ki anlar bu şehrdən taşra çıkmamışlar gerekdür ki arayup bulasız.” didi. Andan kapusunda olan halk bir yirden Efsūs şehrine düşdiler. Çarşūlara ve sokaklara ve mahallelere düşdiler. Ol kadar aradılar bulmadılar. Ol hoca ki Dakyānūs anları kendine ısmarlamışdı. İlerü geldi eyitdi: “Ey yir tañrısı anlar fülān kapudan çıkdılar, tā fülān yire erdiler yine düşdüm andan atlarından indiler ve esbābların soydılar ve ayaklarından çizmelerin çıkardılar. Yalın ayağ ve baş kabak oldılar fülān cānibe teveccüh oldılar. [34b] Yir tañrısının korkusından anları kim bilür kankı vilāyetdedürler?” Andan atların ve esbābların ilerüye ilettdi. Dakyānūs ol haberi işidine ol hocayı önüne katdı ve ol didüğü yire teveccüh oldılar. Kaçan ol yire geldiler, ol kadar aradılar bulmadılar. ‘Āciz kaldı. Dakyānūs ol fikrde iken ‘aceb bunlar ne yire gitdiler diyü İblīs-i mel‘ūn bir koca kişi sūretinde olup geldi, eyitdi: “Ey yir yüziniñ tañrısı ol oğlanlar ki sen ararsın ben anları görmişem fülān yirde ve fülān mağārada. İncelūs Dağı’nda kendüleri ile bir çübān ve bir köpek dahı vardır.” Dakyānūs anı işitdi. Şād ve hurrem oldı. Derhāl münādīs aldı. Şehr içinde her kim ki temāşā isterse gelsün tā görsünler ki ne ‘ukūbet ile oğlanları öldürürler diyü şehrüñ içinde ne kadar er ve ‘avrat küçük ve büyük var ise ol mağāraya hücum itdiler. Andan Dakyānūs [35a] İblīs’e eyitdi: “Gel bizi ol mağāraya ilet. Sen görmışsün kulavuz ol tā ki seni cennetime koyayum.” İblīs ‘aleyhi’l-la‘ ne eyitdi: “Olsun başum üstine” diyüp önlerine düşdi. Dakyānūs cümle vezīr ve vūzerāyı hayl ü muhteşem ol mağāraya yüz dutdılar. Dakyānūs yolda fikr-gün olmışdı ki bu oğlanları ne ‘ukūbet ile öldüreyüm diyü fikrlenürdi. Çün dağa geldiler ve mağāranuñ kapusına yetişdiler. Vezīrlere ve hāciblere döndi, eyitdi: “Ne dirsüz ben bu ni‘mete kāfır olanları buldum. İsterüm ki anları bir ‘ukūbet ile ve bir ‘azāb ile helāk ideyüm, tā kıyāmete dek halka ‘ibret olsun.” didi. Andan bir yirden ağız açdılar. Her biri bir söz söyledi. Biri didi: “Anları deryāya bırak.” Biri dahı didi: “Āteşe yandır.” Birisi dahı didi: “Boğazlarından as.” Andan İblīs [35b] ilerü geldi eyitdi: “Ey yir tañrısı eğer istersen bunlara bir katı ‘azāb idesin. Şöyle kim kıyāmete dek ol ‘azāb içinde kalalar. Anları hem mağāranuñ içinden çıkarma ve yüzlerin görme. Emr eyle mağāranuñ kapusın kireç ile ve nūvre ile yapup muhkem itsün. Tā kim anlar diri kalsunlar, acdan ve susuzdan ölünce can çekişsünler.” didi. Yek ölümünden beterdür. Dakyānūs eyitdi:

“Āferin benüm hās kulum eyyü bildüñ.” Andan emr eyledi. Derhāl kireç ile nüvre getürdiler mağāranuñ kapusın muhkem itdiler. Andan mağāranuñ kapusına yazdılar ki: “Bu mağāranuñ içinde yir tañrısı bir cemā‘ati kapatmışdur ki anuñ ni‘metine münkir ve ‘āsī olmuşlar her kimse ki anuñ tañrılığına imān getürmese ve ‘āsī olsa bundan ‘ibret alsun ve görsün ki anları ne asl tañrı halās ider.” Andan İblīs ‘aleyhi’l-la‘ne eyitdi: “Kalkıñuz imdi gidiñüz her kim ki bu makāma gelse bunı okusa [36a] ‘ibret ile nitekim Hak te‘ālā kelām-ı kadīmde buyurur: **أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ** **‘Em hasibte enne ashābe’l-kehfi ve’r-rakīmi kāmū min āyātīnā** **‘acabā’**”⁹⁸ çün Dakyānūs mağāradan sarf oldı. Hak te‘ālā bir ferişte gönderdi. Yanlarından ayrılmaz idi. Sağ yanından sol yanına, sol yanından sağ yanına döndürür idi. Tā kim yir etlerin çürütmeye nitekim Kur’ān’da zikr itmişdir: **وَنُقَلِّبُهمْ ذَاتَ الْيَمِينِ** **‘Ve nukallibuhum zāte’l emīni ve zāte’s-şimālī ve kelbuhum bāsītun zirā’ayhi bi’l-vasīd’**”⁹⁹ çün Dakyānūs döndi tahtında karār eyledi. Halkı kendi dīnine da‘vet ider idi. Ya’nī kendüye tapdurur idi. Nice yıldan soñra anuñ dahı ‘ömrinüñ defteri büküldi, dünyā aña dahı kalmadı. Andan soñra bir pādīşāh dahı tahtına geçdi. Andan soñra memleket o Rūm’lara kaldı. İki yüz dört yıl Rūm halkına kaldı. Ba‘dehū Zekerıyyā Peygamber ‘aleyhi’s-selām geldi. İki yüz yıl mikdārı hurūc eyledi. Andan soñra [36b] Hazret-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selām dünyāya geldi ve anuñ zamānında Allāh’uñ emri ile çok ‘acā’ib ve garā’ib peydā oldı. Ol ‘acā’iblerüñ biri budur ki kaçan güneş maşrıktan çıkardı. Ol mağāranuñ sağ yanından batır idi. Zirā Hak te‘ālā emr kılmış idi. Ol ferişte mağāranuñ iki cānibinden delik itmiş idi. Tā ki güneş doğanda içerüye urur idi tā kim ol ‘azīzlerüñ cānları çürümeye. Niteki Kur’ān’da buyurmuş: **وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَرَاوُرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ** **‘Ve terā’s-şemse izā tale‘at tezāveru ‘an kehfihim zāte’l-yemīni ve izā garabet takrıduhum zāte’s-şimālī’**”¹⁰⁰ Pes çün bu müddetüñ üzerine üç yüz dokuz yıl geçdi. Nitekim Kur’ān’da buyurmuşdur: **وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ**

⁹⁸ “Yoksa sen, Ashab-ı Kehf ve Ashab-ı Rakīm’i mi bizim ibret verici delillerimizden sandın?” Kehf 18/9

⁹⁹ “Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.)” Kehf 18/18

¹⁰⁰ “Güneş doğduğunda onun mağaralarının sağ tarafına kaydığını, batarken de onlara dokunmadan sol tarafa gittiğini görürdün” Kehf 18/17

مَائَةِ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعَ “Ve lebisū fi kehfihim selāse mi’etin sinīne vezdādū tis‘ā”¹⁰¹

Ashāb-ı Kehf’ün hadisi Benī İsrā’ıl zamānında āşikāre oldu. Kaçan kim üç yüz dokuz yıl mürūr eyledi. Hak subhānehū ve te‘ālā istedi anları dirilde tā ki Tañrı [37a] te‘ālāya imān getüreler. Anuñ içün ki anlar peygamber görmemişler idi ve bir dahı hikmet bu idi kim tā ki kulları kabrden dirilmegi ve kıyāmetden bir dahı dirilüp kopmağı inkār itmeyeler. Gözler ile görsünler ve bilsünler ki Hak subhānehū ve te‘ālā kādirdür ölüyi diriltmege. Pes Hak subhānehū ve te‘ālā takdīr kıldıkı anları dirilde. Zuhr namāzınuñ vakti idi. Ol yedi kimseden birisi dirildi ve ol köpek dahı dirildi. Ol köpeğün adı Kıtmīr idi. Nice ki başın iki eli üzerine komış idi. Hemān gözlerin açdı ve yirinden durdı ve ol kalan yigitler dahı yatmış, uyumış gibi uyanup oturdılar. Yedisi dahı birbirine baktılar ve birbirinden sordılar ki: “Biz ne kadar vaktdür ki yatmışuz?” didiler. Biri didi: “Bir sâ‘at vardır.” Ve biri didi: “Bir gicedür ki yatmışuz ve sabāhsı uyanmışuz.” Andan Yemlihā eyitdi: “Ey [37b] karındaşlar geliñüz taşra çıkalum, çeşmeden elimüzi yıkayalum ve rutabdan düşürelüm, yiyelüm ve hem andan oturalum tā ahşāma dek ve ahşām yine içerüye geelüm. Tā görelüm Tañrı te‘ālā ne takdīr gösterür.” didi. Yārānları eyitdiler: “Eyü söz söyledün.” Andan durdılar. Mağāranuñ kapusına geldiler. Çün taşra çıkdılar. Baktılar, gördiler mağāranuñ kapusın başına dek yapılmış ve ol yapınuñ dahı yarusı yıkılmış ‘acebe kaldılar. Andan bu sözi didiler el-āyet ve: رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَيْتُمْ “rabbukum alemu bimā lebitum”¹⁰² Ya‘nī Allāh bilür ki biz ne kadar yatmışuz. Çün ol gün kaldılar açlık kendilerine kār kıldı. Anlaruñ birisi ol dīvārdan aşığa indi gördi ol çeşmede ol ağaçdan hiçbir eser görmedi. Yārānlarına haber virdi, eyitdi: “Ey yārānlar ne çeşmeden ve ne ağaçdan eser vardır. Hem ağaç kurumuş ve hem çeşme [38a] kurumuş. Eserleri kalmamış.” Anlar dahı dīvārdan indiler gördiler ne çeşme var ne ağaç var. Andan Yemlihā eyitdi: “Ey karındaşlar karnımız aç olmuştur, hiçbir şey yokdur ki yiyevüz ve ol yemişlü ağacuñ dün gördük bugün gā’ib olmuş ve çeşme dahı gā’ib olmuş. İmdi ne çāre idelüm? Anlar eyitdiler: “Ey kardaş sen bizden ‘ākıl vü dānā-tersin, bir tedbīr idersen sen idersün.” didiler. Yemlihā eyitdi: “Ben de birkaç akçe vardır. Eger bir kimse ola idi. Şehre vara idi. Bize bir mikdār etmek ve

¹⁰¹ “Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna dokaz daha eklediler” Kehf 18/25

¹⁰² “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir” Kehf 18/19

ta‘ām getüre idi ve gele idi. Maslahat olur idi.” Anlardan hiç birisi dimedi ben giderüm. Döndi çübāna eyitdi: “Ey kardaş eger kim bizden birimiz gitse me-bādā ki şehir halkından bileler, andan dutalar soñra geleler bizi dahı bulalar, cümlemüzi helāk iderler. Gel seni kimse bilmez ve eger bilse dahı sen [38b] bir çübān kişisüñ saña kimse gümān itmez git şehre var bize biraz etmek ve ta‘ām al gel.” didi. Andan çübān kabül itdi ve aldı akçeyi Yemliḥā’dan mağāranuñ kapusına çıkıdı. Çübāndur bir kez nazar eyledi. Ol taş yapusın kigördi. Nüvre ve kireç ile yapılmış, korkdı. Zīrā binā yarusına değin yıkılmış, harāb olmuş idi. Eyitdi: “Bu bir ‘alāmetdür. Biz ahşām yatduk sabāh kalkduk böyle ‘acāyib gördük.” didi. Andan döndi yārānlarına eyitdi: “Ey karındaşlar bu ahvāl buña beñzer ki bir kimse bize kasd kılmışdur ki gelmişdür mağāranuñ kapusın bağlamışdur.” Yemliḥā eyitdi: “Ey birāder biz dün geldük. Bir giceniñ içinde nice bu kadar taş ve kireç toprak getürdiler ve yaptılar. Ma‘lūm oldu ki korkarsın getür akçeyi baña vir. Ben gideyüm hem size etmek getüreyüm ve hem ola ki evüme uğrayam. Uşaklarumdan [39a] bir haber alayum ve tiz geleyüm.” didi. Çübān akçeyi Yemliḥā’ya virdi. Andan Yemliḥā akçeyi aldı. Mağāradan taşra çıkıdı ve şehre doğrıldı. Çün mağāradan taşra ayağ basdı. Sağa sola bakdı. Dağları gayrı dürlü gördi. Bir sā‘at ta‘accübe kaldı. Ol taşlara ve ol yerlere nazar itdi. Bu ‘aceb işdür ki bize görünür. Bir gice yatduk ve erte kalkduk. Dünyā bize gayrı dürlü göriniyor. Bu endişe ile şehre vardı. Dakyānūs’uñ korkusından sağa sola baka baka gider idi. Her ne hāl oldıysa şehrüñ kapusına geldi. Bārūnuñ¹⁰³ üstine bir beyāz ‘alem dikilmiş ve ol ‘aleme yazılmış “Lā-ilāhe İllāllāh ‘İsā Rūhullāh” Yemliḥā gāyet de mütehayyir kaldı. Eyitdi: “Bir iki gündür ki biz bundan ayrılmışuz. Cihān gayr dürlü olmuş. Bu ‘aceb vākı‘adur diyü ol fikr ile bir sā‘at oturdı ve kendü gözlerin [39b] siler idi. Belki gözlerüm uykudan böyle görünür diyü yine ol tarz gözlerine görünürdi dünyā. Andan turdı şehrüñ içerüsine girdi. Kapunuñ iç yanında bir kişi gördi oturmuş. Ol kişiden sordı: “Ey kişi bu şehre ne şehir dirler?” didi. Ol er eyitdi: “Buña Efsūs şehri dirler.” dedi. Yemliḥā eyitdi: “Bu şehrüñ pādişāhı kimdür?” Eyitdi: “Adına Takgūs dirler. Andan Yemliḥā bir dahı kendiden ussı getdi. Fikre vardı. Yine döndi, eyitdi: “Ey kardaş ol ‘aleme yazılmışdur.” Kişi eyitdi: “Allāh te‘ālānuñ adıdır ve

¹⁰³ Yazmada “bādūnuñ” şeklindedir.

resûlinüñ adıdır ki ‘İsâ bin Meryem’dür.” Andan Yemlihâ’ya ma‘lûm oldu ki devrân dönmişdür. Eyitdi: “‘İsâ kandadur.” Eyitdi: “‘İsâ’yı göğ’e çıkardılar.” Yemlihâ eyitdi: “Bu şehrüñ pâdişâhınuñ adı Dakyânûs idi. Pes ol nice oldu ki tañrılık da‘vâsın ider idi. [40a] Ve eydürdi ki halkı ben yaratmışum diyü.” Kişi eyitdi: “Ben hergiz ol adı işitmemişüm.” didi. Yemlihâ yine tekrâr kendinden getdi ve eyitdi: “Vallâh bu ‘aceb işdür ki ben görürüm. İki günüñ içinde tebdîl olmuş ve ne bir ay oldu bir hafta bile olmadı. Her neye kim nazar iderüm anı mübeddel görürüm.” Yemlihâ bu fikr ile bâzâra girdi. Ammâ evvelki sokaklara bakardı. Hîç birisi evvelki gibi gözine görünmez idi. Tañladı. Bir etmekçi dükkânüñ öniñe geldi, gördi. Dükkân içinde bir kişi İncîl okur. İncîl’üñ âvâzı Yemlihâ’nuñ gönline sürür ve safâ virdi. Durdı bir sâ‘at kulak dutdı. Andan etmekçiden etmek istedi. Ol Dakyânûs akçenüñ birisin cibinden çıkarup virdi. Etmekçi Yemlihâ’nuñ elinden ol akçeyi aldı. Gördi üstine yazar Dakyânûs. Vezni yüz dirhem gelür. ‘Acebledi ve bir kez başını depretdi. Yemlihâ’nuñ yüzine [40b] bakdı. Yemlihâ eyitdi: “Ey yigit ne bakarsın? Akçeyi al ve baña etmek vir gideyüm.” didi. Etmekçi Yemlihâ’ya eyitdi: “Bu akçeyi kanda bulmuşsın.” Yemlihâ eyitdi: “Bu şehrüñ sikketidür. Bilmez misin?” Etmekçi eyitdi: “Bu akçe bu şehrüñ akçesi degildür ve bu sikke bizüm pâdişâhuñ sikkesi degildür. Bu akçe eski zamân akçesidür. Varısa genc bulmuşsın zîrâ bu akçe Dakyânûs sikketidür. Hemân gel esenlik eyle. Ol bulduğun hazîneyi getür yarusın baña vir yoksa seni pâdişâhuñ eline virirüm. İşkence ve darb ile senden alur ve saña bir şey virmez.” Yemlihâ eyitdi: “Ey yigit ben hod bu şehrdenüm ve bu dirhem bu şehrüñ dirhemidür. Ben nirde genc bulmak nirde?” didi. “Bu ne sözdür ki sen söylersin?” didi. Etmekçi Yemlihâ’yı pek dutdı ve sağdan soldan adamları çağırdı. Dört cânibden halk cem‘ oldu. Her gelen ol akçeyi görürdi. ‘Acebe kalur idi. Zîrâ ol sikkeyi ol Dakyânûs adını görmemişler idi ve işitmemişler idi ve ol [41a] akçenüñ ağırlığı yüz dirhem idi. Gitdükçe halkdur Yemlihâ’nuñ başına üşdiler. Her gelen yağladı. Tâ kim pâdişâhuñ kulağına yetişdurdiler. Andan pâdişâh gönderdi. Yemlihâ’yı ol akçe ile pâdişâhuñ karşısına getürdiler. Ammâ şehrüñ içinde galebe düşdi. Bir oğlan dutmuşlar. Bir genc bulmuş diyü kaçan pâdişâh Yemlihâ’yı gördi. Bir sûret gördi ki aya beñzerdi. Andan Yemlihâ’yı söyletdi. Yemlihâ ağız açdı, söyledi. Pâdişâh gördi. Ol oğlanuñ dili fasîh sözleri şîrîn söyleşdükçe sözünüñ hareketi yavaş ve yumuşak

pādişāh hayrān kaldı. Ammā pādişāh bir müselmān ve eyyü adam idi. ‘İsā peygamber ‘aleyhi’s-selāmuñ dīninde idi. Yemlīhā’ya eyitdi: “Ey oğlan bu akçeyi kanda bulduñ.” Yemlīhā eyitdi: “‘Aceb hāle uğraduk. Bu akçeyi getirdüm etmek alayum bu asl sözler ve suhanlar işidiyoruz. Pādişāh eyitdi: “Ey [41b] oğlan gel eğer bir genc bulduñ ise getür yarusın baña vir ve yarusı saña yeter.” didi. Yemlīhā eyitdi: “Ey kavm siz ne adamlarsız dün-gün bu şehrden çıkmışum ve bu şehrūñ içinde benden büyük kimse yoğdı ve cümle bu vilāyetūñ hūkm ve hūkūmātı benüm elümde idi. Bugün böyle oldum ki akçem ile etmek satmaz ve baña dürlü dürlü bahāneler ve bühtānlar idersiz. Ben nirede ve genc bulmak nirde?” Pādişāh eyitdi: “Ey yiğit bu vilāyetūñ hākimi ve pādişāhı benüm ve ben hergiz seni bu vilāyetde görmemişüm ve eğer bir kimse bu şehrden seni bilür var ise getür ve eger yoğısa bu bahāneleri itme ve ol buldıguñ mālı getür yarusın bize vir ve yarusın sen al.” didi. Yemlīhā ‘āciz kaldı ve eyitdi ki: “Ey pādişāh anlar ki beni bilürler ve ben anları bilürüm. Kimseyi görmüyorum ve ben bu şehrden çıkalkı bir yıl ve bir ay ve bir hafta olmadı. Öte gün gitmişüm ve bugün gelmişüm. Bu şehrūñ [42a] ahvālin tebdil görürüm. Pādişāh Yemlīhā’nuñ harekātın¹⁰⁴ ve sekenātın ve sözlerin gönline hoş geldi ve gāyet ile söyleyişini beğendi. Zīrā Yemlīhā mīr-kelām ve ekābir idi. Andan pādişāh eyitdi: “Ey oğlan korkma ve elem çekme. Eğer senūñ bir mālūñ var ise baña söyle. Tā ki ben işideyüm.” Yemlīhā eyitdi: “Korkarum beni yine ele virirsin.” Pādişāh eyitdi: “Kimūñ eline virürüm ve senūñ kimdendür korkuñ? Düşmānuñ kimdür? Bu şehrūñ pādişāhı benüm ve ben saña emān virdüm. Eğer bir suçūñ varsa suçūñdan geçdüm.” Andan Yemlīhā korkıyla eyitdi: “Benüm korkum Dakyānūs’dandır.” Pādişāh eyitdi: “Dakyānūs kimdür? Ben hergiz anuñ adın işitmemişüm.” Yemlīhā eyitdi: “Dakyānūs bu vilāyetūñ pādişāhıdır.” Pādişāh bu sözden güldi ve eyitdi: “Ey yigit ol senūñ didigūñ Dakyānūs ki sen adın söylersin. Bu zamāna gelince Allāh bilür nice yüz yıldan berüdü ve bu şehre nice pādişāhlar [42b] gelmiş ve gitmişdür ve Dakyānūs’uñ zamānında dirler peygamber yok imiş ve bu zamān Hak te‘ālā bir peygamber gönderdi. Adına ‘İsā dirler ve biz cümlemüz anuñ dīnindeyüz.” Yemlīhā ‘aceb ve mütehayyir kaldı. İşitdi ki Dakyānūs gitmiş emān oldı, korkmaz oldı, döndi,

¹⁰⁴ Yazmada “harekātuñ” şeklindedir.

eyitdi: “Ey pādişāh-ı nām-dār ve ey melik-i büzürg-vār benüm kıssam ‘acā’ib kıssadur ve benüm mācerām garīb hikāyetdür. Emr eyle tā eski kadīmī bu şehriñ içinde olan Pīr adamları pādişāhuñ huzūrına hāzır olsunlar tā ki ben kendi ahvālümü beyān ideyüm. Pādişāh emr eyledi. Ne kadar ki cihān görmüş Pīr ve ihtiyār adam varısa huzūruma cem‘ olsunlar ve cümle göz ve kulakların Yemliḥā’ya dutdılar ve kadīmī tāriḥler açdılar, gördiler. Dakyānūs’uñ zamānından bu zamāna değin üç yüz tokuz yıl mūrūr eylemiş idi. Çün Yemliḥā’nuñ yüzine bakdılar bir nev-reside genç oğlan on yaşına [43a] girmiş idi. Hayrān kaldılar ve İncil kitābında görmüşler idi ki Hak te‘ālā altı kimesneyi Dakyānūs’dan kaçmışlar. Anları bir mağāranuñ içine kapatmışlar idi. Anları saklamışdur. Anuñ için ki bir dahı çıkalar. Tā ki halka ‘ibret olalar ve göreler ki Hak te‘ālā her işe kādirdür ve bu hikāyet anlarıñ içinde ma‘rūf ve meşhūr idi. Andan Yemliḥā eyitdi: “Ey pādişāh-ı ‘ādil bil ve āgāh ol ki bu şehirde bir pādişāh var idi. Adına Dakyānūs dirler idi ve ol tañrılık da‘vāsın ider idi. Ben tanrıyum ve bu halkı ben yaratmışum ve ol zamānuñ halkını cümle kendüsine tapdurmış idi ve biz altı kimse anuñ kullarından idik ve aña bizden yakın kimse yoğdı ve yetmiş vezir ve dört yüz hācib kapusunda var idi ve yetmiş begi var idi. Her birisinin eli altında beş biñ serhengi var idi ve beş biñ kuli ve ‘askerinüñ ve zinetinüñ [43b] haddi ve hesābı yoğdı. Dakyānūs bu kadar tecemmül ve tumturāk ile anuñ yemegi ve içmegi ve söylemegi ve harekātı ve ārāmı ve pādişāhlığı cümle bizüm fermānımız ile idi ve ol beş oğlān ki benüm yārānlarum idi. Anlar dahı benim fermānumda idi. Şöyle kim bensüz bir iş işlemezler idi. Hiç benüm emrümde çıkmazlar idi. Ve bir gün ‘ıyd-gāhda h‘ān¹⁰⁵ döşenmiş idi ve ben eti bıçak ile keserdüm ve Dakyānūs’uñ öñine kordum. Ol yir idi. Bir sinek lokmasına kondı. Ol lokmayı elinden bıraktı. Bir lokmayı dahı aldı. Aña dahı kondı. Ol lokmayı dahı bıraktı ve nice lokmayı eline almış iken ol sinegüñ sebebiyle bıraktı, yimedi. ‘Āciz kaldı. Ben anı ol hālde görince göñlüme geldi ki bir sinekden ‘āciz olan kimse tañrı olmaz fi’l-cümle ol beş oğlanı kendime uydurdum. İttifāk itdük. Hükmi ve hükümātı, evi ve barhı, ni‘meti cümle terk idüp [44a] bir gün kaçduk ve yolda bir çubān ve yanında bir köpeği dahı var idi. Kendüsine didük bizi bir yire ilet ki Dakyānūs’uñ

¹⁰⁵ Yazmada “hūn” şeklindedir.

şerrinden [emîn] olavuz. Ol çübân bizi ĩncilûs tağına götürdi. Bir mağârada oturtdı. Hak Celle ve ‘alâ bizüm içün mağāranuñ öñinde bir çeşme ve bir ağaç yaratdı. Ol ağacuñ yemişinden yidük ve çeşmenüñ suyından içdük. Andan mağāranuñ içerüsine girdük, yatduk. Uyumışuz. Henüz uyanmışuz ve lâkin ol çeşmeden ve ağaçdan hiçbir eser bulmaduk. Aç ve susuz olduk. Bende bu kadar akçe bulundu. Koynumda kalmış idi. Getürdüm geldüm etmek alayum ve yoldaşlaruma iletüyüm. Bu deñlü gavgāya düşdüm. Benüm zannum bu idi ki dün yā öte gün bu şehrden çıkmışum ve bir gice ol mağārada yatmışuz.” didi. Andan pâdişāh ve cümle anda olan halk ta‘accüb [44b] idüp āmennā ve saddaknā Hak Te‘ālā’nuñ kudretine inanırız ve Pîr ihtiyār ve danışmend eyitdiler: “Biz bu ahvālî cümlesin ĩncîl’de görmüşüz. Bu yiğit gerçek söyler.” Andan pâdişāh eyitdi: “Ey civān-merd imdi yoldaşlaruñ kanı?” Yemlîhā eyitdi: “Mağārada baña muntazırdurlar. Beni bekliyorlar ki kendüleri içün ta‘ām getüreyüm.” Pâdişāh eyitdi: “Pes imdi bize dahı vâcib oldu ki senüñ ile varup anları ziyāret iderüz ve hem alup şehre getürürüz.” Andan Yemlîhā eyitdi: “Benüm bu şehirde evüm ve barhum ve oğlum var idi. Bilmem imdi benüm neslümnden kimse kalmış mıdur yoksa kalmamış mıdur?” Pâdişāh eyitdi: “Kendi evin yolın bilür misin?” Yemlîhā eyitdi: “Vallāhu a‘lem.” Pâdişāh eyitdi: “Ey yigit hoş senüñ ahvālüñ bize ma‘lûm oldu ammā tahkîki ol vakt ola ki biz senüñ ile gelürüz ve sen kendi evin bize gösterseñ.” [45a] Yemlîhā eyitdi: “Fermān pâdişāhuñdur.” Pes pâdişāh ve cümle vezîrleri Yemlîhā’nuñ ardına düşdiler. Evine doğruldılar. Yemlîhā’yı araya aldılar. Şehrüñ içine girdiler ve cümle halk erden ve ‘avratdan Yemlîhā’y[1] birbirine gösterürler ve ziyāret iderler idi. Ve ardına düşmişler idi. Ve Yemlîhā yürür idi. Ve sokakları ve bāzārları görürdi. Ammā cümlesi tağyîr görürdi. Ve cümlesi tebdîl olmuş idi. Yemlîhā yine mütehayyir kaldı. Zîrā kendi evin bilmez oldu. Andan tekrār perişān oldu. Hacilde kaldı. Gāh sağına ve gāh solına bakup sergerdān yürür idi. Andan Hak te‘ālā hazretleri buyurdi. Cebrā’îl’e bir ādem sûretine girdi ve geldi. Yemlîhā gördi. Bir güzel yiğit yanına yanaşdı. Eyitdi: “Gel seni kendi evüñe iletüyüm.” didi. Yemlîhā eyitdi: “Sen bilir misün?” Eyitdi: “Bilirüm.” Yemlîhā’ya bu cümleden [45b] ziyāde ‘aceb geldi. Cebrā’îl’uñ ardına düşdi. Pâdişāh ve halk gördiler Yemlîhā söyleşiyor ammā Cebrā’îli görmiyorlar. Andan Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām Yemlîhā’nuñ elin dutdı. Tā kendi evi kapusına ilettdi. Yemlîhā çün

kapudan içerüye girdi, gördi bir hoca kişi oturmuş ve beli bükülmüş, başın iki dizi arasına komış, ihtiyârlıktan gözlerinin kapağı gözlerin örtmüş. Çün Pîr evi kapusunda ol galebeyi gördi, korkdı. Pâdişâh ol galebe ile ırakdan durdılar ve Yemlîhâ'ya eyitdi: “Yûri imdi kapuyı aç.” didi. Yemlîhâ ilerüye yürüdi, kapuyı açdı ol Pîre selâm virdi. Pîr dahı selâmın aldı. Yemlîhâ eyitdi: “Ey Pîr! Ne asl adamsuñ ve bu evde oturursın ve bu ev kimüñdür?” Pîr eyitti: “Ben bir kişiyüm, ‘İsâ peygamberüñ ümmetindenüm ve bu ev benüm mülkümdür ve sen ne istersin ki benüm evümi ve beni sorarsuñ?” didi. [46a] Yemlîhâ eyitdi: “Bu ev benüm mülkümdür ve ben bu kadar galebe ve cemâ‘at ile bu evüñ¹⁰⁶ da‘vâsına gelmişüm.” didi. “Ve isterüm ki benüm evümden çıkasuñ ve benüm evümi baña viresüñ.” Pîr bu sözi işidince sıçradı, ayağa durdı, âvâz virdi, eyitdi: “Ey oğlan! Sen ne söylersüñ. Bu ev benüm mülkümdür, babamdan kalmışdur ve ben yüz yetmiş yaşımdayum ve hem babam dahı sağdur.” Halk ta‘accübe kaldılar ve eyitdiler: “Bu cümleden ‘acâ’ibdür.” Ve Yemlîhâ dahı ‘acaba kaldı ve eyitdi: “Benüm bu evde bir nişānum vardır anı size diyüvireyüm. Eger nişānum çıkdı ise size ma‘lûm olsun ki o benümdür ve eger çıkmadıysa ev benüm degildür.” didi. Pîr eyitdi: “Söyle görelüm ne nişānuñ vardur?” Yemlîhâ eyitdi: “Bu sarayuñ içinde falān cānibde bir eyvān yapmışum ve ol eyvānuñ falān cānibe bir direk komışum ve ol diregüñ altında bir taş komışum ki kıymeti yokdur [46b] ve Yemenî taşdur ve ol taşuñ altında bir kapu yapmışum ve ol kapunuñ üzerine bir büyük kufl urmuşum ve ol kapu eyvānuñ fülān cānibine açulur ve ol kapunuñ içerüsünde on küp komışum tolu. Dakyānūs’ı altun ile ol yirleri açıñuz benüm didigüm çıkdı ise benüm mülkümdür ve eger çıkmayup yalan olur ise andan siz bilürsiz.” didi. Andan Pîr durdı içerüye girdi, oğlanı çağırdı, bir ağ sakallu kişi çıkageldi. Yemlîhâ’yı ve pâdişāhı ve kādîyı içerüye aldı. Yemlîhâ doğru eyvāna girdi. Vardı diregüñ yanına durdı. Ol evler içinde ol eyvāndan ve ol direkden eski yapu kalmamış idi. Kalan cümle tebdîl olmuş idi. Pâdişāh ve kādî bildiler ki Yemlîhâ her ne dimişdür gerçektür. Andan emr eylediler. Ol diregüñ dibini kazdılar nice ki Yemlîhâ nişān virmiş idi. ‘Aynî ile ol kapu içerüsünde [47a] on küp altun buldılar andan pâdişāh ve kādî ve cümle halk eyitdiler: “İrak söz kalmadı, mülk

¹⁰⁶ Yazmada “evin” şeklindedir.

Yemlîhâ'nuñdur.” didiler. “Sizüñ mülkden ‘alâkañuz yokdur. Çıkıñuz mülk bu yiğidüñ mālıdur.” Pîr eyitdi: “Ey müselmânlar! Benüm hüccetüm vardur ki mülk babamdan ve babamdan dahı babama ve nice baña dimişdür ki bu mülki babam yapmışdur ve hücceti dahı kendi hattıdur ve bu evler Dakyânüs zamânında yapılmışdur. Dedem Yemlîhâ yapmışdur ki Dakyânüs’uñ hâsekilerinden imiş. Beş oğlan ile kaçmışlar. İncelüs Dağı’nda bir mağāraya kapanmışlar. Dakyânüs anları bulmuş ve kapusın yapmış. Anlar ol mağāranuñ içinde kalmışlar ölmüşler. Ben bu hikāyeti babamdan nice kere işitmişüm ve dedem Yemlîhâ’nuñ kendi hattıyla yazılmış hüccetüm var, yanımdadır.” didi. Andan Yemlîhâ ol hücceti istedi. Pîr oğluna işāret kıldı. Vardı hücceti getürdi, Yemlîhâ’nuñ eline virdi. [47b] Hücceti aldı ve bakdı kendi hattını ve oğlanuñ hattını gördi öpdü ve başına kodı. Andan ol Pîri ve Pîrüñ oğlını kucakladı ve öpdü ve ağladı ve eyitdi Yemlîhâ: “Uş benüm ve siz benüm uşaklarumsız.” didi. Andan pâdişāh ve kādî ve vüzerālar ve anda olan halk cümle bile ağlaşdılar. Andan Pîr ve oğlı Yemlîhâ’nuñ ayağını öpdiler. Pâdişāh ve cümle halk geldiler, Yemlîhâ’yı ziyāret kıldılar ve eyitdiler: “Dünyāda bunuñ gibi ‘acā’ib kıssa kimse görmemişdür.” Andan Yemlîhâ oğlunuñ oğluna eyitdi: “Sen didüñ ki babam henüz sağdır ve diridür.” Pîr eyitdi: “Belî henüz sağdur. Hak te‘ālā aña mühlet virmişdür tâ ki bir dahı babamuñ yüzün göre ve ziyāret eyleye.” Andan Yemlîhâ eyitdi: “Kandadur götür görelüm.” Pîr oğluna eyitdi: “Var ol zenbîli getir.” Oğlı durdı içerüye girdi bir zenbîl getürdi. Zenbîlüñ içinde tolu penbe getürdi öñlerine kodı. Pîr durdı, [48a] panbuğı açdı gördiler bir et parçası fakat derisi görünür, deprenür pes Pîr eyitdi: “Bir mikdār süd” Getürdiler, Yemlîhâ’nuñ eline virdiler tâ ağzına dökdi ve gözlerin gül-ābile açdılar ve Yemlîhâ ol et parçasından sordı, eyitdi: “Sen beni bilür misüñ?” Eyitdi: “Elhamdülillāh babamuñ yüzün gördüm.” didi ve eyitdi: “Eşhedü en lâ ilāhe illallāh ‘İsā rûhullāh” andan cān teslim eyledi. Andan pâdişāh ve cümle halk Yemlîhâ’nuñ eline ve ayağına düşdiler, ziyāret itdiler ve eyitdiler: “Her ne ki dimişsen cümlesi gerçektür.” didiler. Andan Yemlîhâ kendi eliyle oğlını ‘İsā peygamber dîni ‘ādetince yudı ve kefenledi defn eyledi. Ve andan buyurdı oğlunuñ oğluna. Ol diregüñ altını kazdılar ol küplerüñ birini çıkardılar. Pâdişāh ve anda olan hālli hālince virdiler. Ve anlar dahı teberrük içün kabûl kıldılar ve Yemlîhâ’ya eyitdiler: “Bize hazret-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selām İncil’de sizüñ [48b]

ahvālîñüzi bildürmiş idi ammā elhamdülillāh ki Hak te‘ālā dīdāruñı bize erzānī kıldı.” Ammā ol Pīr her dem Yemlīhā’nuñ elin ve ayağın öper idi. Ve yüzün ve gözün sever idi. Ve pādīşāha dir idi. Allāh rızāsı çün sen dilek eyle tā ki aramuzdan gitmesün, tā ‘ömrüm oldukça hizmetinde olayum. Pādīşāh dilek eyledi ve cümle vezīr ve vüzerā’yı ve ‘ulemā’yı bir yirden ağız açup dilek eylediler ki aramuzdan bir yire gitme diyü. Yemlīhā eyitdi: “Ey cemā‘at benüm yoldaşlarum vardur ol mağārada ac ve susuz beni beklerler. Varayum kendi ahvālīmüzden anlara haber vireyüm ve eger getürebilür isem hemān alayum getüreyüm. Ve eger gelmezler ise geleyüm pādīşāha haber getüreyüm.” didi. Pādīşāh eyitdi: “Biz dahı senüñ hizmetünde bile olalum ve hem senüñ ile bile varalum ve hem anları dahı ziyāret idelüm ve alalum şehre getürelüm.” Yemlīhā eyitdi: “Hoş ola niçün olmaz ma‘küldür.” Pes [49a] andan Pīrden icāzet aldılar ve eyitdiler: “Biz¹⁰⁷ varalum yoldaşlarumı getürelüm, Pīrūñ oğlın dahı bile aldılar ve kapudan taşra çıkdılar ve İncelūs Tağı’na teveccüh oldılar ammā şehrden çıkar iken şehir halkı eger er ve eger avrat eger fakīr ve eger ekābir bir kimse Yemlīhā’yı görse idi kucaklar idi. Elin ve ayağın öper idi ve yüzlerin yüzine sürerler idi. Ne kadar ki şehirde halk var ise cümle Yemlīhā’nuñ ardına düşdiler, mağāraya yüz dutdılar. Kaçan tağa yirişdiler. Yemlīhā pādīşāha eyitdi: “Ey pādīşāh! Bil ve āgāh ol bu benüm yoldaşlarum Dakyānūs’uñ korkusından eger bu bizüm ile olan galebeyi görseler cümle yürekleri yarılıp ölürler. Çünkü ihsān idüp zahmet çeküp geldiñüz, maslahat oldur ki siz bunda durıñuz tā ki ben varayum anlara ahvālden haber vireyüm. [49b] Andan söyliyeyüm kim biz ne kadar zamāndur yatmışuz andan geleyüm size haber ideyüm.” didi. Pādīşāh eyitdi: “Ma‘kül söz söyledüñ.” Pes pādīşāh ol gelen halk anda kaldılar ve Yemlīhā mağāraya yürüdü çün içerü girdi. Yoldaşları gözlerin yola dikmişler muntazır olmuşlar, Yemlīhā’yı bekliyorlar, çün Yemlīhā’yı gördiler sevindiler, cümle durdılar, kucakladılar. Yemlīhā oturdu ve getürdüğü ta‘āmı öñlerine kodı. Yidiler ve içdiler. Andan Yemlīhā eyitdi. “Ey kardaşlar! Gümānıñuz ne kadardur ki biz bunda yatmışuz.” Anlar eyitdiler: “Bir sâ‘atdir ya bir gice yatmışuz.” Yemlīhā eyitdi: “Ben dahı böyle bilür idüm. Ammā size mā‘lüm olsun ki bu mağārada biz üç yüz dokuz

¹⁰⁷ Yazmada “bizüm” şeklindedir.

yıl uyumuşuz. Ve biz bundan çıkalı bu kadar zamān geçmiştir ve Dakyānūs ölmüştür. Ve andan sonra dört beş pādīshāh dahı gelmiş ve gitmiştir ve bu zamānda Bārī te‘ālā bir peygamber [50a] irsāl itmiştir. Adına ‘īsā dirler ve kendüye İncil kitabın göndermiştir. Halk anuñ dīnindedürler şimdi. Anuñ şerī‘ati söyleniyor ve bu bizüm kıssamuz halkuñ katında bir ‘ibret olmuştur. Andan kendi ahvālını ki şehre girüb etmekci ile olan mācerāyı anlara hikāyet eyledi. Ol yārānlar bu sözleri Yemlīhā’dan işidince mütehayyir kaldılar ve tefekküre vardılar. Bir sā‘atden sonra Yemlīhā eyitdi: “Ey karındaşlar! Şehrūñ pādīshāhı ve cümle şehir halkı atlı ve yayan sizūñ ziyāretiñüze gelmişler. Ne dursiz gidermisiz yanlarına gitmez misiniz?” Yemlīsā bir sā‘at başın aşağı saldı ve ol yārānlar her birisi bu endişeye ve bu fikre vardılar. Biri didi gidelüm kendümüzi gösterelüm, biri didi kendümüzi göstermeyelüm. Andan Yemlīsā baş kaldırdı eyitdi: “Ey karındaşlar! Biz pādīshāhlıktan ve ni‘metden ayrılduk. Evi ve barhı terk kılduk bu mağāraya girdük. [50b] Kim tā bir dahı halkuñ içine girüp kāl u kīle uğramayalım. İmdi eger biz kendümüzi anlara göstersek iki hālden hālī degildir. Ya budur ki biz anlar ile gidelüm ya oldur ki anlar bizüm ile kalalar. Ve bir dahı dünyānuñ meşakkatine ve gavgāsına düşeyüz.” didi. “Hemān bundan yeğ olmya ki bu dünyānuñ sonı yoktur. Eger bin yıl kalursañ āhir ölmeñ gerekdir. Eger benüm sözümi dutarsañuz geliñüz Tañrı te‘ālādan dileyelüm ki bizüm ‘ömrümüzi halās itsün hemān cānımuzy bunda alsun tā ki halk bizden ötüri gavgāya ve fitneye düşmesünler.” Çün Yemlīsā bu sözi söyledi, ol yārānlar muvāfık mizāc idiler. Eyitdiler: “Maslahatlı söz söyledüñ” Hemān anda yeddisi dahı başlarını secdeye kodılar. Ol köpek dahı anları gördi secdeye vardılar. Ol dahı başını secdeye kodı. Andan Hak te‘ālādan dilediler ve yalvardılar, [51a] eyitdiler: “İlāhī biz bu dünyādan geçmişüz ve bu dünyāya rağbetimüz yoktur. Bir dahı bize dünyā gerekmez ‘izzetüñ ve celālüñ hakkıçün cānımuzy kabz eyle bir dahı halkuñ yüzün bize gösterme” Yeddisi dahı Allāh te‘ālā hazretinden ölüm taleb itdiler. Andan Hakk subhānehū ve te‘ālā hazret-i ‘Azrā‘ili gönderdi. Geldi hemān başları secdede iken cānların kabz eyledi. Ervāh-ı şerīflerine fātiha, Köpegüñ dahı cānuñ kabz eyledi. Pādīshāh ve ulular ve cümle halk bir sā‘at muntazır olup beklediler ki imdi Yemlīhā gelüp bize haber getirür diyü. Gördiler ki Yemlīhā gelmedi. Hemān cümlesi mağāraya yüz dutdılar, kapuya geldiler, kapuda durdılar. Hiç kimse içeri girmeye

cür'et idemiyor, korkuyorlar. Bir zaman durdılar. Gelür gider kimse yokdur. Mağāranıñ içerüsine çığırdılar kimse çıkmadı. Rivāyetdür ki Yemlīhā'nuñ oğlunuñ oğlu bile idi. Pādişāh aña eyitdi: “Bu hizmet saña düşer. Ceddüñ ardına içerü gir, gör nice oldı, bize [51b] bir haber getir.” didi. Andan Yemlīhā'nın oğlunuñ oğlu yürüdi. Mağāranuñ kapusunda durdı. “Bismillāhi'r-rahmāni'r-rahīm” diyüp içerü girdi, bakdı, gördi, yeddisi dahı başın secdeye komışlar cān teslīm itmişler. Anları ol hâlde görünce bir heybet basdı. Hemān taşraya kaçdı, pādişāh ve ulular ne oldı diyü su'āl eylediler, nice ki anlara haber virdi. Ol dahı cān teslīm eyledi. Andan pādişāh ve cümle halk aglamaga başladılar. Anlar aglar iken gördiler mağāranuñ içinde bir tarrāka kopdı. Bir heybet ile ki cümlesin vehm aldı, bir sā'at anda durdılar. Kaçan gördiler mağāranuñ kapısı bütün olmuş cümle müte'accib ve hayrān kaldılar çün bu 'acā'ibi gördiler. Andan pādişāh emr eyledi. Ol yirde bir nişān yaptılar ve anlaruñ ahvālın cümle bir taşā yazup tārīh itdiler, andan döndiler. Ol gün Yemlīhā'nuñ oğlunuñ oğlanı dahı defn eylediler. [52a] Ol mālī cümle anuñ evlādlarına virdiler. Andan ol kıssa cihānda fāş oldı. Her kimse işitse idi ta'accüb ideridi. Ve Hakk subhānehū ve te'ālā Kur'ānda zikr itmişdir kavlehū te'ālā: **أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبٌ** “Em hasibteenne ashābe'l-kehfi ve'r-rakīmi kānū min āyātina 'acabā”¹⁰⁸ rivāyetdür ki kıyāmet güninde 'İsā peygamberüñ eşegi ve Yūsuf'uñ gurgı ve Ashāb-ı Kehf'üñ köpeği cennete girseler gerekdür. Rivāyetdür ki çün pādişāh ve ol halk döndiler haber virdiler, şehir halkına anda olan müselmānlar bölük bölük olup ziyārete gitmege başladılar ve ol şehrüñ içinde kāfirler var idi. Henüz imān getürmemişler idi. Anlar dahı ziyārete giderler idi. Bir gün müselmānlar eyitdiler: “Bunlar müselmān idiler ve bizden idiler. Bunlar kāfirlerdür. Biz anları ırak komayuz ki bunda geleler.” Kāfirler eyitdiler: “Anlar bizden idiler komayalum müselmānlar bunda geleler.” İki cānibden 'adāvet ve husūmet peydā oldı. Āhir bir gün cenk itdiler bir 'azīm cenk oldı. Hak subhānehū ve te'ālā [52b] müselmānlara nusret virdi. Kāfirleri bozdılar. Andan vardılar mağāranuñ kapusunda bir mescid yaptılar. Ziyāret müselmānlaruñ oldı. Ve bir rivāyetde dirler ki firıştehler cennetden kefen getürdiler ve miskden ve 'anberden tabut getürdiler. Anları anda defn itdiler. Bunlaruñ

¹⁰⁸ “Yoksa sen Ashab-ı Kehf ve Ashab-ı Rakīm'i mi bizim ibret verici delillerimizden sandın?” Kehf 18/9

kıssasında rivāyet çokdur. Ba‘zı dimişler ki Ashāb-ı Kehf üç ten idi. Dörduncisi köpek idi. Ve ba‘zı dimişler ki dört ten idiler. Beşincisi köpek idi. Ammā rivāyetdür İbn-i ‘Abbās’dan radiyallāhu ‘anh hazret-i Resūlden sallallāhu‘aleyhi ve sellem hazretlerinden nitekim Kur’ānda haber virür, kavlehū te‘ālā: ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ “Selāsetun rābi‘uhum kelbuhum ve yekūlūne hamsetun sādīsum kelbuhum [racmen bi’l-gaybi] ve yekūlūne seb‘atun ve sāmīnuhum kelbuhum”¹⁰⁹ Ashāb-ı Kehf’ün kıssasıdır işbu kitābda zikr olındı. Vallāhu te‘ālā ā‘lem bi’s-savāb ve ileyhi’l-merci‘i ve’l-me’āb. Harrere hāze’l-kitāb ve zālike fī Rebi‘ü’l-evvel 1159 temmet bi-‘avnilāhi te‘ālā ve tevfiķa.

¹⁰⁹ “Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine “Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir” Kehf 18/22

B. Hikāyet-i Ashāb-ı Kehf ve Takyānūs

[1b] Rāviyān-ı ahbār ve nākılān rivāyet iderler ki; Yahūdīler dānişmendlerinden bir nicesi cem‘ olub sultān-ı enbiyā Muhammedi’l-Mustafā sallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem efendimiz hazretleriniñ huzūrına gelü yetmiş iki güzide ve mu‘teber ve maktūl suāller idüb cümlesine cevāb-ı şerīf buyurdukda cān-ı dilden cümlesi kelime-i tevhiid [2a] götürüb müslimān oldılar. Hālā cümle suāllerinden biri bu idi kim: “Yā Muhammed! Bize haber vir: Ashāb-ı Kehf kaç kimsedir, adları nedir ve kendüleri ne kavim idi ve kanda olurlar ve anlarıñ kıssası ne idi?” Hazret-i Resūl ‘aleyhisselām dahı lütuf cevāb ile buyurdılar: “Ashāb-ı Kehf yedi kişi idi ve sekizincisi bir kelb idi. Evvelkisi Yemlīhā, ikincisi Mekselīnā, üçüncisi Mislinā, dō[r]düncüsü Mernūs, beşincisi Debernūs, [2b] altıncısı Şāzenūs, yedincisi Kafestatayyūs; sekizincisi kelb idi, adına Kitmīr dirler.” Bunlarıñ hikāyeti şöyledür ki; Benī İsrā’īl zamānında bir kişi var idi. Adına Takyānūs dirler idi. Pārīs ikliminden idi. Çübānlık idüb koyun güdüb ve hem ‘ibādet iderdi. Gāyet zāhid kişi idi ve hem uzun yüzlü ve tatlu sözlü, fasihū’l-lisān ve melihū’l-beyān kişi idi. Her gün koyunları otlağa salup [3a] ve kendüsi ‘ibādete meşgūl olurdu. Bu tarikle otuz sene geçdi. İttifāk bir gün ‘ibādet iderken koyunlar ürküb perākende oldılar. Takyānūs dahı gördi, bir koyun yarısına degin yerin yaruğına batmış, çıkmağa çalışub. Takyānūs gelübol koyunu çıkardı. Ammā ol yaruğda gördi ki bir aydınlık gelür. Bakub gördi ki bir altun levh durur. Üzerinde dört satır yazı yazılmış. Meger şu’le andan [3b] gelür imiş. Eline aldı, içinde olan yazulara nazar itdi, okuyamadı ve ol levhi muhkem saklayub aḥşām şehre varub ol levhi buluşduğı ‘ālimlere gösterüb aslā kimse okuyamadı. Bir kişi eyitdi: “Bunı bunda bir kimse okuyamaz. Mısır’da bir adam var, anda üç yüz yaşında bir pīr vardur, çok kitāblar okumuşdur. Bu levhi andan gayrı kimse okuyamaz.” didi. Takyānūs bu haberi eşitdi, [4a] hemān koyunları sāhibine teslim idüb Mısır’a revān oldu. Mısır’a varub pīrin haberin alub huzūrına vardı. İştīyāk ‘arz idüb: “Levhi nazar eyle!” diyü hemān çıkarub öpüb pīrin eline virdi. Ol pīr dahı bir hember ile kaşların kaldurub ol levhi nazar eyledi ve bir zamān ta‘accüb kaldı. Tamām okuyub mefhūmın bildi. Başın kaldurub Takyānūs’uñ yüzine dikkat ile bakdı. Bir zamān [4b] ‘acebe kaldı. Takyānūs dahı bunuñ ısrārın fehim idüb vehme düşüb eyitdi: “Yā şeyh!

Ne-‘aceb nazar kıldıñ, bizde ne nişan ararsın?” Pîr eyitdi: “Bu levh galatla seniñ elüñe girmiş; zîrâ sen bunuñ ehli degilsün, seniñ yüziñde eylik nişanı var. Bunuñ sâhibi ehl-i cehennemdir.‘ Ākıbeti hayır olmaz.” didi. Zîrâ ol pîr gâyet ‘âlim kişi idi ve hem çok sultânlara musâhib olmuş kişi idi. Bilmedügi ve işitmedügi nesne [5a] yok idi. Çün Takyânüs ol pîriñ sözün eşitdi, eyitdi: “Ey ‘azîz! Otuz yıldır ben Allâh te‘âlâ hazretine ‘ibâdet iderin. Tarfetü’l-‘ayn içre Hudâ’ya ‘âsîlik itmemişem. Ya ben nice cehennemlik olurun?” didi. Pîr eyitdi: “Eger üç yüz yıl dahı ‘ibâdet idersenñ âhirü’l-emir ‘ibâdetiñi illere virseñ gerek. Elbetde yeriñ cehennemdir, şöyle bil!” didi. Çün Takyânüs eşitdi, âh idüb: [5b] “N’olaydı ben bu levhi bulmamış olaydım ve senden bu kelimâti eşitmeyeydim.” didi. Ol pîr eyitdi: “Hey derd-mend!¹¹⁰ Getirmemegi çäre mi bulam sanurduñ? Hak te‘âlâ ezel-i ezelden seniñ üzeriñe bir nesne takdîr eylemişdür. Mahvolmağa çäre olmaz. İmdi âgâh ol ey Takyânüs! Ol yaruğda bu levhi bulmuşsın. Anda bir ulu hazîne vardır. İçinde olan mâlıñ hisâbın gayrı kimse bilmez. Bu cümle mâl [6a] hep seniñ olsa gerekdür.” didi. Çün Takyânüs bu sözi eşitdi, katı sürür hâsıl eyledi, şâzılığından öleyazdı. Andan eyitdi: “Ya şeyh! Biraz gör, nice ola kim üşenmeyüb benimle bile ol kim, ol mâlı fetih idiviresin. Didügün gibi olur ise, seniñle bir anadan intifâ itmiş iki birâderler gibi, çıkacak olursa hisse idelim.” didi. Pîr eyitdi: “Ey Takyânüs! Ol mâl seniñ eliñe girdigi gibi baña bir habbe vir [6b] medüğinden nâşî, belki ol arada öldürüb şehîd idersin.” didi. Takyânüs eyitdi: “Ey pîr-i ‘âkıl! Bu nice sözdür? Sen baña atalık idüb mâl ihsân idersin, benim nesnem yok iken baña bu kadar mâla mâlik olmada sebep olursın; dahı ben saña niçün mürüvvetsizlik ideyin? Siz bu fikri terk eyleñ. Bunu dîvâne olan bile itmez. Hele benimle gel, bu hazîneniñ yolın buluvir. Bir Hudâ müte‘âl ve enbiyâ ve melâ’ike [7a] hakkı-çün saña bir vechile zarârım ve ziyânım dokunmaya ve bir nev‘-ile incitmeyem. Belki ol mâlıñ nısfı seniñ olsun.” diyü gılâz-ı şîdâd ve yeminlerle pîre söyledi. Pîr dahı: “Olacak iş var.” diyü “Taktîr-i Hudâ[yı] hiç kimse bozamaz.” [didi]. Ol pîr dahı mâl-ı genc tama‘-ıla Takyânüs’uñ sözine ve yeminine aldandı ve yola düşüb gitdiler. Ol levhi buldıgi Pârîs iklimine, daga geldiler. Takyânüs ol yeri yarılmış, şeyhe gösterdi. [7b] “İmdi sen bu yeri on zirâ‘ mikdârı

¹¹⁰ Yazmada: *derd-i mend*.

kaz!” didi. Takyānūs sığınub Ferhād-Şirīn ‘aşkına külünge eline alub kazmaga başladı. On ‘arşūn mikdārı kazdı. Bir büyük pūlād[d]an kapuya rāst geldi, üzerine bir muhkem kilid urulmuş. Takyānūs, pīre eyitdi: “N’eylemek gereksin; geliñ, görüñ!” didikde pīr-i miskīn tama‘ belāsiyla aşığa indi. Takyānūs[a] eyitdi: “Ne durursun; kilidi bozub açmak [8a] gerek!” Ol Takyānūs eyitdi: “Korkarım tılsımı vardır.” Pīr eyitdi: “Korkma!” Takyānūs kilidi kırdı, kapu açıldı. İkisi bile içerü girdiler. Ziyāde zulmātdır. İkdām idüb māl tama‘-ıla bir mikdār gitdiler. Yürüdükce aydınlık oldu. Dahı ilerü yürüdiler. Bir ‘ālī sarāya irişdiler; rūşen tarafında yedi kapu var ammā kapular kilidli, miftāhları üzerinde asılı duruyor. Takyānūs alub birisin açdı, içi dopdolu mālđır [8b] ve esbābdır. Evvelki hānede altundan kemerler üzerine cevāhir-bendler dokunmuş. İkinci hānede altunla yādigār kılıçlar, kınları kabzaları murassa‘. Üçüncü hānede altundan yazdiganlar ve gözler, dördüncü hānede dīnār ve sīm, zīver olmuş. Beşinci hānede zerrīn cevşenler ve zırhlar ve tulgalar, envā‘ından silāhlar ve zerrīn terkeşler murassa‘. Altıncı hānede ya‘ kūt, la‘l, elmās ve sīm, zer bir olmuş ve yedinci hānede incü, zümrüd ile tolmış. [9a] Çünkü Takyānūs bu mālī menālī gördi. Hemān derūnından geçdi ki pīr-i¹¹¹ nūrānī öldüre bu mālūñ nişānı taşra çıkmaya. Kılıncın birin gılāfından çıkarub pīre eyitdi: “Yā şeyh bu husūsda saña bir vechile i‘timādum yokdur. Senden emīn degilim tā ki bu māl baña kala.” didi. “Ve hem korkarım taşra çıkub beni fāş¹¹² eyleyesin.” Pīr eyitdi: “Sen beni öldürürsen Hakk te‘ālāya ‘āsī olursın. [9b] Bunca yemīnler seni tutmaz mı? Hudā seniñ hakkıñdan gelmez mi eger benim için derseñ yemīn eyleyim bir ferde kimseye demeyim. Bu mālđan baña bir habbe gerekmez, benim kendi mālımıñ haddi yokdur.” didi. “Benim kanıma girme pīrligümi esirge Hakk te‘ālādan kork, beni salıvir. Kendi yerime, Mısır’a varayım ‘ömrüm kıyāmete degin dahı olursa biñ benim gibi adama yetecek mālım vardır.” didi. Takyānūs itdi: “Ey pīr seniñ yemīnlerüñe hiç i‘timādım yokdur.” [10a] Pīr-i mübārek söylerken bir kılıç urub mübārek başın bedeninden ayırdı. Soñra ol mālđan az ve az taşra çıkarub kullar almaga başladı ve ‘ālī-sarāylar yapmaga başladı. Bī-nihāye cāriyeler alub sarāyıñ içini toldurdu ve atlar alub bir ‘aceb muhteşem oldu ve cümle mālī taşıyub sarāyına götürdi. Şol kadar ulu kişi oldu ki

¹¹¹ Yazmada “pīri” şeklindedir.

¹¹² Yazmada “fārş” şeklindedir.

Pāris ikliminde bir ferd bu çübān idüğün bilmedi. Belki bir ulu [10b] Pādişāh-zāde sandılar ve bir ‘ālī köşk binā idüb düzdi sarāyuñ çevresine bir ‘azīm hisār yaptı. Gulāmlarıñuz gelür bī-nihāye tertīb üzre kıldı ve melik-i Pārisüñ hācīlarını ve vezīrlerini ve ekābir-i a‘yānın cümlesin ele götürüb anlar ile dostluk eyledi. Ziyāfetler idüb her günde bunları yemeğe içmeğe tutub nice nice peşkeşler dahı çekdi şöyle oldu ki ‘Acem pādişāhınuñ cümle ‘askerin [11a] katına düşerdi. Melik-i Pārisüñ havāssından biri eyitdi: “Ey pādişāh bir kimesne gelmişdür ülü pādişāh-zādeye benzer, hūb atlar ve esvāblar ve envā‘ı tecemmülātı vardır. Hüsni hulkı latīf ve gökcek misli yok pādişāhuñ sohbetine lāyık ve musāhib olacak ve hem gāyetde ‘ākil yigitdür.” diyü pādişāhuñ huzūrında ol kadar medh itdi ki pādişāh görmeden Takyānūs’a ‘āşık oldu. Hācīlar gönderüb Takyānūs’ı [11b] da‘vet itdi. Pādişāh huzūrına götürdiler ki pādişāh gördi bir güzel sözlü uzun boylu mülūkāne libāslar geymiş ve on nefer müzeyyen murassa‘ kemerler ellerinde on para tuhfe kumāşlar ile pādişāhuñ öñine peşkeş çekdi. Pādişāh ve vezīrleri mütehayyir kaldılar ki bu kadar yādigār pādişāh kapusunda ve hazīnesinde yokdur, bulunmaz. Pādişāh dahı Takyānūs’a ta‘ām ikrām idüb iltifātlar ve latīfeler gösterdi. [12a] Hemān ol günde meclisine oturdılar. Envā‘-ı sāzendeler ile dürlü dürlü ta‘āmlar ve şarāblar içüb ‘izzet-i ikrām ile Takyānūs’ı gönderdi. Seherden togrı gelüb dīvān-ı pādişāhiyye yine tekrār on gulām murassa‘ vezīrin pūş kemerler ve tāclar ve on re’is yadigār atlar envā‘ından cevāhirler peşkeş getirüb geldi pādişāha, görenler mütehayyir kaldılar. Yine meclis kurulub pādişāhla envā‘-ı ni‘metler [12b] ile ve sāz söz ile ahşāma çıkdılar. Ba‘dehū Takyānūs’ı ‘izzetle sarāyına gönderdiler, üçünci sabāh yigirmi gulām ile tertīb üzre murassa‘ ve müzeyyen peşkeşler evvelkinden ziyāde kıymetler ile yerinde oturdu. Pādişāh vezīrlerine eyitdi: “Biriñüz bir yerde bunuñ gibi yādigār cevāhir gördiñüz mi?” Beğler ve ulular eyitdi: “Hiç pādişāhda yüzüni görmedük ve işitmedük husūsā bunuñ sarāyında olan zīnet gözler ile [13a] görülmüş degil.” didiler. Takyānūs yine irtesi gün otuz gulām murassa‘ ve müzeyyen libāslar ile zerrīn kemerler kuşanub ‘Arab atlarına binüb Pāris pādişāhı yanına gelüb selām virüb her gün bu nev‘ ile dīvāna mülāzemete başladılar. Her gün dürlü hediye getirmeyince olmazdı. Pādişāh dahı şöyle mahabbet itdi ki eger cümle memālikin istese dirīg itmezdi her ne mesālih olsa anuñ ile meşveret itmeden işlemezdi. [13b] Bunun

üzerine çok zāman geçdi nāgāh bir gün kapuda galebe kopdı. Nedür diyince eyitdiler: “Hakk te‘ālā pādīşāhımızuñ devletin ziyāde eyleye Kayser-i Rūmdan elçi geldi.” İçerü girüb selām virüb nāme[y]i başından çıkarub pādīşāhuñ öñine kodı açub okudılar. Yazılmış ki; “Ben Kayser-i Rūmum, yedi iklim sultānıyım, sen ki ‘Acem şāhısın! Nāme-i hūmāyūnum vardığı gibi yedi yıllık harāc gönderesin. [14a] Eger yok dirseñ leşkerüm hāzırdur müheyyādur. Gāfil bulundum dimeyesin vaktüñe hāzır olasın.” dimiş. ‘Acem şāhı fikre vardı ki ne cevāb vire. Takyānūs dahı yerinden kalkub ‘ādet-i kadīmesince selām virüb durdı. Pādīşāh bu def‘a hürmet itmedi. Takyānūs bu sebebden dil-teng olub eyitdi: “Eyyühe’l-melik benüm geldüğüme size ne ziyān kim selāmuma cevāb virmediñüz.” Şāh dahı ‘özre gelüb eyitdi: “Ma‘zūr tutuñ. [14b] Göñlümün ziyāde tarlıgı vardır gama düşdüm.” Takyānūs eyitdi: “Eyyühe’l-melik ol ne gamdur ben kuluña bildür def‘-i tedbīrin ideyin.” didi. “Pādīşāh-ı Kayser-i Rūmdan nāme geldi, benden yedi yıllık harāc istemiş. Eger virmezseñ cenge hāzır ol dimiş. Benüm atalarum hergiz Rūma harāc virmemişlerdür. Gussam budur.” didi. Takyānūs eyitdi: “Ey pādīşāh hīç gam yime” diyü buyurdı. “Cümle ne kadar ‘asker var ise [15a] bu kuluña ‘arz eyle. Anuñ tedbīrin ideyüm.” didi. Şāhuñ göñli açılıb şāz oldu. Andan emr eyledi: “Yüz biñ suvārī hāzır bulunur.” Takyānūs on biñ güzīdesin ayrıub kendi yanına aldı. Silāhlar atlar virüb her birine nice ihsānlar eyledi ve eyitdi ki biñ yarar kul idindi cümle on iki biñ oldu. Pādīşāh buyurdı: “Dahı ‘asker al.” Takyānūs eyitdi: “Hemān asker on iki biñdür.” [15b] “Baña kifāyet idersen tahtuñda karar eyle” diyüb pādīşāh dahı ser ‘askerligi aña virdi. Hil‘atler geydürdi. Takyānūs cümle mālın bile alub ‘asker ile çıkub şol kadar yarak gördi kim yanında olan begler hayrān kaldı. Pāris’uñ meliki üç gün Takyānūs’ı göndermege çıkıdı biri biriyle kocuşub vedālaşdılar. Tahtına döndi, Takyānūs göçüb her şehre kim uğradı bahādır olana at ve tavar [16a] ve sīm ü zer virüb yanına alurdı. Takyānūs’uñ bu haberleri vilāyetlere yayıldı. Pāris ikliminden bir şehriyār kopmuş bahādır olanlara gāyet ri‘āyet idüb māl virüb başına berāber tutardı ve her diyārda ne kadar hırsız ve harāmī var ise cümlesi Takyānūs’uñ yanına varub üç yüz biñ bahādır ‘asker yanında varub cem‘ olub da bir pādīşāhda ancılayın ‘asker yoğ idi. Melik-i Rūma haber irişdi. “Acem leşkeri [16b] geldi, ne durursın!” Melik eyitdi: “Ne aceb bu kadar ‘asker ne vakt hāsıl olmış.” buyurdı. ‘Askerin cem‘ idüb yedi kerre yüz biñ

‘askerle Takyānūs’a mukābil olub varub Meymene ve Meysere kalb-i cenāh arāste ve pīrāste olub savāşa başladılar görüldi ve her birisinüñ bahādırları hüneler göstermege başladılar. ‘Azīm ceng olub göz açdurmayub melik-i Rūmuñ ‘askerin sıydılar.¹¹³ Melikūñ [17a] başını kesdiler, cümle vilāyet kendi hükminde oldı. Çünkü vilāyet-i Rūm anuñ oldı. Andan soñra ‘Acem şāhına nāme gönderdi: “İşde Rūm pādīşāhını zabt itdüm, melikini alub tahtına geçüb oturub yerine pādīşāh oldum. Memleket-i Rūm benüm oldı. Nāme-i hümāyūnum vāsıl olıcak bir dürlü dahı özr ve bahāne eylemeyüb sen dahı yedi yıllık harāc gönderesin ve eger göndermezseñ vaktuña hāzır olasın işde varub Kayser-i Rūma [17b] itdügümi saña dahı iderüm.” Çün melik-i Pāris nāme[y]i okudı ta‘accübde kaldı beglerin ve vezīrlerin cem‘ idüb nāme[y]i gösterüb leşkerin cem‘ eyledi. Yüz yetmiş biñ süvār cem‘ olmış Rūm cānibine revān oldılar. Takyānūs’a nāme geldi: “Ey nādān-ı furū-māye bī-asl bu memleket-i Rūmı benüm arkam ile zabt itdün ve sen şöyle tahtum öninde duran habīs nān ve yemek hakkın bilmez mel‘ün degil misin? Ben karşuñda [18a] altın taht üzerinde süvār olan ‘Acem şāhı degil miyüm? Şimdi böyle hırsızlık ile üzerime gelürsin işde geldüm tā ki senüñ nāmuñ cihāndan hāk idem yine Rūm diyārını Rūmlu olanlara teslim idem.” çünkü ‘Acem şāhınuñ elçisi Takyānūs’a geldi nāme[y]i başından çıkarub öninde kodı. Takyānūs nāme[y]i okudı gazaba gelüb buyurdi. ‘Asker cem‘ oldı üç yüz biñ dahı iki yüz biñ [18b] er seçüb ‘Aceme karşı gönderdi. Çünkü birbirine mukābil olub ‘azīm ceng itdiler. Meymene, Meysere kalb-i cenāh arāste olub bahādırla nice dürlü hüneler gösterdiler. Āhir ‘Acem şāhı leşkeri sınıb¹¹⁴ şāhını öldürdiler. Cümle māl, hazīnesin aldılar, cümle vilāyet kendinüñ oldı. Efsün didikleri şehre karār eyledi. Ol şehir harāb olmuşdı. Takyānūs ma‘mūr eyledi. [19a] Ve bir ‘azīm sarāy ve köşk binā eyledi bir ferseng ve dīvārınuñ bir kerpiçi sīm ve bir kerpiçi zer ve elli ‘arşun yüksek idi ve yigirmi ‘arşun kızıl altundan kapu eyledi. Köşk içinde biñ hücre ve her hücrede bir taht-ı murassa‘ ve her tahtuñ üzerinde murassa‘ döşekler ve her tahtuñ öninde iki gulām-ı bī-misl meclis ālātı müzeyyen itdürdi ve kendüsi bir kubbe ve bir taht-ı la‘l u yākūt ile murassa‘ ol kubbe[y]i dört altın [19b] direk üzerine berkitdi. Billürdan üç yüz altmış altı kapu

¹¹³ Yazmada “saydılar” şeklindedir.

¹¹⁴ Azmada “sanub” şeklindedir.

düzdü[r]di. Her günde güneş bir kapudan togar idi ve yetmiş vezîr var idi ve yedi yüz kapucusı var idi. Her gün dîvânında sağında altundan yetmiş kürsi ve solında sîmden yetmiş kürsi vezîrler karşusunda otururdu ve yedi biñ müneccimi var idi. Ol ayda ol günde ne vâki‘ olsa gerekdür diyü hükm iderlerdi ve altun kemerler dört biñ [20a] hâcîları var idi ve on iki biñ taze civân gulâm altun kemer ile öninde ve ardında dâ‘imâ sarâyda tururlardı ve üç biñ nâzenîn-i bî-misl civân gulâmlar gözler görmedik ve işidilmedik ve yetmiş nefer ser-leşkeri vardı. Her birinüñ on yâr-ı gulâmı var idi ve her gulâmuñ hükminde yüz biñ çeri vardı kırk yıl bu vech ile pâdişâhlık eyledi. Bir gün ‘âdet üzre taht üzerinde oturmuşdı. [20b] Nâgâh bir pîr taht altından çıkageldi. Takyânûs “kimsin” diyü sordı. Ol hod İblîs-i la‘în idi. Ol Takyânûs’a eyitdi: “Tañrı te‘âlânuñ peygamberiyüm, saña geldüm. Hakk te‘âlâ buyurur; ‘Ben gökler tañrısıyım, Takyânûs yer tañrısı olsun’”. Takyânûs eyitdi: “Ey pîr ya‘ni ben bunu idemezsin, kimse bilmez.” didi. İblîs-i la‘în hemân gözinden gâ‘ib oldı bir zamândan soñra Takyânûs su kenârında avlamağa çıkmış [21a] idi şikârından dönüb otağında taht üzerinde karâr itmışdı. Leşkeri karşusunda turmuşdı, safâ ve zevkinde iken nâgâh yine İblîs-i la‘în tahtı altından çıkageldi. Takyânûs’a selâm virdi. İblîs-i la‘îne “Sen kimsin?” didi. Ol la‘în eyitdi ki: “Ey yeryüzinüñ tañrısı, ben gökyüzinüñ tañrısı peygamberiyüm buyurdılar ki; ben ancak göklere hükm iderüm sen yeryüzine hükm eyle. [21b] Ve yerleri sakla.” Takyânûs eyitdi: “Hey kişi yalan söylersin ben tasarrufa kâdir degilüm.” İblîs eyitdi: “Benim sözüm gerçektür. Bilmek dilerseñ ben ne dersem anı işle.” dedi. “Buyur tahtuñı deryâ kenârına yakın kosunlar.” Buyurdu, tahtını deryâ kenârına yakın kodılar. Şöyle rivâyet iderler ki ol der[yâ] içinde bir ‘azîm balık var idi anuñ ululığını Hakk te‘âlâ hazretlerinden gayrı kimse bilmezdi ve her gün [22a] suyuñ kenârına gelürdi. Bir buçuk gün mikdârı turub Hakk te‘âlâ hazretine hamd idüb derenüñ ka‘rına ikindüden soñra gider. Rivâyet iderler ki ol balık şöyle büyük idi ki kankı deryâya varsa nısfını tutar idi. İblîs-i la‘în Takyânûs’a mel‘ûna eyitdi ve: “Deryânuñ cân-âverleri haberdâr oldılar ki seni yeryüzinüñ halkı bilmediler bir ‘acâyib göster bu balıktan ulu cân-âver [22b] yokdur. Bu balık hiç kimseden korkamaz şimdi benüm sözüm gerçek idügin bilesin bu balığa çağır ki, ey balık ben yeryüzinüñ tañrısıyım di. Tâ ki göresin korkusından nice kaçır.” Bu sözi İblîsden Takyânûs işidüb korka korka ol balığa çağırub haşa benüm yeryüzinüñ

tañrısı diyü küfr söyledi, kâfir oldu. Balık bu âvâzı işitdügi ki ol sözün heybetinden deryānuñ dibine daldı, [23a] kaçdı. Takyānūs eyitdi: “Gördiñüz mi bu balık bu kadar ‘azametle benüm heybetümnden kaçdı.” Ol balık hod Hakk te‘ālā hazretlerinün hışmından ve gazabından korkub kaçdı. Böyle küfr cevābuñ hatāsından âteş gelüb kendözünü bile yakmasun diyü. Andan soñra Takyānūs halkı kendüne tapdurmağa başladı ve halk irak yerlerden gelüb tapmağa başladılar. Aña inandılar i‘timād etmeyenleri o da yakardı [23b] ve nesi var ise alub oğlın ve kızın esir iderdi. Bir zamān bunuñ üzerine geçdi ve her gāh ki meclisine otururdu. ‘Amālika ve batārika öninde saf çeküb hizmete tururlardı ve altı biñ gulām her zamān altun tâclar ve altun kemerler murassa‘ önine tururlardı. Ol hınzır şarāb içerdi. Ol altı biñgulāmlar ki Takyānūs’uñ emīnleri idi ve i‘timādı anlara idi. Anlardan [24a] yakın kimse yok idi. Evvelkisinün adı Yemlihā, ikincisinün adı Mekselinā, üçüncisinün adı Mislīnā, dördüncisinün adı Mernüş, beşincisinün Debernüş, altıncısının adı Şazenüş idi. Bu altı gulāmuñ üçü sagında ve üçü solunda idi ve altısının ulusu Yemlihā idi. Güzel suretlü ve tatlu sözlü cemāl-i bā-kemāl ‘akl ve idrāk sāhibleri idi. Cümlesi [24b] Takyānūs’a secde iderlerdi ve Takyānūs’uñ ‘ādeti bu idi kim her yılda yedi gün bu sahrāya çıkub yedi gün şarāb içerdi ve şenlikler iderlerdi ve cümle leşkeriyle bile olurlardı. Bir gün Takyānūs ta‘ām yemeğe oturmuş idi. Nāgāh bir siñek inüb Takyānūs’uñ ta‘āmı üzerine konub turdı. Yemlihā başı üzre turub yelpāze sallardı siñek için nāgāh Takyānūs ol sinegi kovmaga gördi. [25a] Aslā çāre olmadı, başaramadı, ‘ākibet lokmasın bıraktı. Bir siñekden ‘āciz kalub yemedi bu husūsdan gam-gin oldu. Yemlihā ta‘accüb idüb gönülden eyitdi: “Acebdür ki bu kişi kendüzini siñekden kurtaramaz şerrinden emīn olmaz ya tañrılığa nice lāyık olur. Ben bunuñ gibi tañrıdan bīzārum” diyü aña tapmakdan ferāgat geldi, bunu fikr eyledi ki “Bir sinegi def eylemeyen ve andan ‘āciz kalan nice Hudā olur.” [25b] diyü bir nice zamān geçdi. Takyānūs bir sırça sarāyda ve içinde yatub uyumuş idi. Yemlihā öninde yelpāze sallardı. Hakk te‘ālā yine ol sinegi gönderdi, Takyānūs’uñ yüzüne kondı. Yemlihā korkdı ki Pādişāh uyana diyü ol sinegi ürkütdi yüzinden gitmedi. Turmayub yüzine tokunub yürürdi. Şöyleki Takyānūs uyandı ol siñek elinden ‘āciz kaldı. Hakk subhānehū [26a] ve te‘ālā Kur’ān-ı mecīdinde ol sinegi haber virdi ki “Yā Muhammed ben ol sinegi anuñ için yaratdum cebbārlar ve mütekebbirler

kendülerinüñ horlğını ve zelilliğini bileler bir siñegi kendülerinden def idemezler ya nice tañrılık da vāsın iderler” diyüb buyurdi. يَٰ أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبَ مَثَلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ [26b] Yā eyyuhānnāsu duribe meselün festemi‘ū lehu inne'l-lezāne ted‘üne min dūnillāhi len yehlukū zubāben velevicteme‘ū lehu ve in yeslubhumu'z-zubābu şey'en lā yestenkizuhu minhu za‘ufe't-tālibu ve'l-matlūbu mā kaderullāhe hakka kadrihi innellāhe lekaviyyun ‘aziz].¹¹⁵ Hakk te‘ālā buyurır cümle mahlūkāt cem‘ olsa birisi bir siñek yaratmağa kādır olmayalar pes biz ol sinegi cebbārlar içün yaratmışuzdur tā ki anları ‘āciz ve bī-çāre koya ve anlaruñ başına ve yüzine kona, mazarratın def idemeyeler ve men‘ine kādır olmayalar. Ta ki ‘ākil olanlar bileler ol bir Hudā’dan gayrı kimse Hudālīga lāyık degildir. [27a] Çünkü Takyānūs uykudan uyandı ve ne kadar sa‘y eyledi ki siñekden kurtulmayub ‘āciz kaldı köşkten taşra çıkdı. Pes Yemlihā göklere bakdı, dürlü ‘acāyibler gördi ve eyitdi: “Benüm cānum ve tenüm ve göñlüm bu gökleriñ ve yerleriñ yaratıcısı vardır ki cümle mahlūkātuñ tañrısıdır ve cümle ‘ālemüñ zerre kadar ‘ömrlerin ve rızkların viren oldur. Bu Takyānūs-ı derd-mend Hakk te‘ālānuñ bir ‘āciz kulıdır.” [27b] diyü bütün gün bu fıkır ile tururdu gice oldı üzerinden olan ibrişimleri çıkarub yünnden libāslar geydi. Hakk te‘ālānuñ ‘ibādetine yine meşgūl oldı ve ‘ādeti bu idi ki diliyle iderdi kim: “Tañrıyum oldur kim bu gökleri direksiz kâ’im tuta hevā üzerinde kārār itdürür kendi kudretiyle” bu sözi didi. Çün sabāh oldı Takyānūs hizmetine geldi bir nice zamān bu vech ile [28a] geçdi. Günlerde bir gün Takyānūs-ı mel‘ün taht üzerinde uyumuş idi bu altı gulām hizmetinde turmuşlar idi. Nāgāh taht üzerinde bir kedi sıçradı Takyānūs-ı mel‘ün uykusından be[li]ñleyüb beyhūd olub endāmına lerze düşdi. Ba‘dehū ‘aklı başına gelüb aslā uyumadı. Çünkü Yemlihā cümle yoldaşlarıyla bu hālī gördiler, ta‘accübde kaldılar her biri göñülden bu tañrılığa [28b] lāyık degildir didiler her birisi yerleri ve gökleri yaradan tañrıya imān getürdiler. Yemlihā ile ‘ibādete varub uyumamağa başladılar. Hakk te‘ālā korkusından gāyet za‘ifü’l-hāl oldılar gicelerde Takyānūs

115“Ey insanlar! Size bir örnek verildi. Şimdi ona iyi kulak verin. Sizin Allah’tan başka taptıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar, hepsi bunun için toplansalar bile. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de. Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.” Hac suresi 22/73-74.

hizmetinde. Bir gün Takyānūs Yemlīhā’nuñ yüzine bakdı gördi beñzi sararmış ve teni incilmiş ve kendüsi gāyet za‘ifü’l-hāl olmuş. Buyurdi; hakīmler getürdiler, nāmizine el urdılar, bir marāz ve bir ‘illet yokdur. Takyānūs [29a] vezīrlerine: “Sizler ne dirsiniñiz?” Anlar eyitdi: “Ey melik! Bu gulām hizmetdedür ki bizden gizlü iş işler. Bunı gözetmek gerekdür ne işler bilinsün.” diyüb andan Mekselinā yoldaşını aña havāle kodılar. Bir müddet çekdi bir gice Mekselinā gördi ki Yemlīhā Hakk te‘ālā hazretinüñ kullığına turmış. Pes Mekselinā eyitdi: “Ey birāder, sen bu hizmeti kime idersin ve bu adları kime idersin?” Yemlīhā eyitdi: [29b] “Ey birāder eger benüm sırrımı sakınursañ ve hiç kimseye sözümü fāş itmez iseñ saña diyem.” Mekselinā ile kavı karār eyledi ve ‘ahd eyledi ki anuñ sırrını kimseye dimeye ve fāş itmeye. Yemlīhā eyitdi ki: “Bil ve āgāh ol ey birāder! Bu bizüm melikimüz bir za‘if kuldur ve hor hakīrdür.” Mekselinā eyitdi: “Neden dirsiniñ?” Yemlīhā eyitdi: “Bir kimse kendiden bir siñegün şerrini def itmeye. Bir gün yemek yerken bir siñek lokma üzerine kondı, lokma[y]ı [30a] elinden bıraktı eger ol Hudā olaydı siñekden ‘aciz kalmazdı.” Hikāyeti dahi didi. Yemlīhā’ya Mekselinā eyitdi: “Yā sen ‘ibādeti kime idersin?” Yemlīhā eyitdi: “Bu yerleri ve gökleri ve ay ile günü ve yıldızları ve bu mahlukātı ve on sekiz biñ ‘ālemi yaradan Rabbü’l-‘izzete ve cümle ‘ālemi bir katre meniden yaradan‘ömrlerin ve rızkların viren oldur şeriki yokdur.” Mekselinā eyitdi: “Ey birāder, dahı bu fikirdeyüm lākin rāzıyum diyecek [30b] kimse bulmazdum. Şimdi sen togrı dirsiniñ sözünde şek ve şübhe yokdur. Takyānūs’dan bezerüm.” didi. Yemlīhā ile ‘ahdleşdiler kim rāzılarını hiç kimse bilmeye. Çünkü gice oldı ikisi Takyānūs’uñ hizmetinden fāriğ olub Hakk te‘ālā hizmetine kā’im olurlardı. Bir zamān geçdi, hācılar vezīrlar bunların hāline vukūf oldılar ve beñizleri sarılıktan vücūdları nahif olduğundan Takyānūs’uñ [31a] leşkerinüñ diline düşdiler. Pes Mekselinā’ya Yemlīhā eyitdi: “Ey birāder, bir tedbīr gerekdür vakt ola kim bizüm yārenlerimiz duyarlar. Takyānūs yanında melāmet ola anıñ ‘ukubetine tākatimiz olmaz. Eger savāb görürseñ kalan yoldaşlarımıza dahı ahvāli bildürelüm ve anları dahı Hakk te‘ālānuñ tarik-i müstakīme da‘vet idelüm ve kendü rāzımuñı anlara bildirelüm. Tā ki anlardan emīn olalum.” Ka‘bü’l-Ahbār rivāyet [31b] ider ki; bu ikisi Takyānūs’dan murād itdiler ve eyitdiler: “Ey bizüm mülükimüz bize destūr vir sā’ir yoldaşlarımız ile odamızda ziyāfet idelüm mülüküñ ma‘lūmıdır ki bizüm

altımız biri birimiz ile karındaş gibiyüz.” dediler. Takyānūs dahı icāzet virüb revā gördü. Pes Yemlihā nefis ta‘āmlar idüb ahşām olıcak yoldaşların götürüb cem‘ olub oturdılar. Yemlihā, Mekselinā yüzlerin yoldaşlarına [32a] çevirüb siñek ile kedi ahvālin hikāyetin didiler. “Siñekden ‘āciz olub ve kediden korkan Hudālīga nice lāyıkdur bilūñ ve āgāh oluñ bu yerleri ve bu gökleri ve ayı ve yıldızları ve ağaçları yaradıcı vardur ve Takyānūs’ı dahı ol yaratmışdur. Kādirdür ber-kemāl ü Hudā-yı lā-yezāl oldur. Cümle kullarınuñ hāllerine vākıfdur ve halkuñ gözinden pinhāndur ammā her işe hāzır ve nāzırdur. [32b] Ancak ‘ibādete lāyık olan oldur.” Anlaruñ dahı cümlesi eyitdiler: “Biz dahı bu fikr içinde idük ammā rāzımız dimege havf iderdük. Biz dahı Takyānūs’dan bızāruz. Ne buyurursın anı idelüm.” didiler. “Şehādet itdūñiz ki ol Allāh budur, andan gayrı Hudā yokdur. Takyānūs dahı mahlūkdur, rabbü’l-‘izzetūñ kulıdur. Ol perverdigārdan gayrı Hudālīga lāyık kimse yokdur.” Andan soñra biri birleri ile ‘ahd [33a] leşdiler ve cümle ayak üzerine kalkub gönüllerin togrulayub cān u dilden “Lā ilahe illallāh muhammedür rasūlallāh” didiler. Şöyleki Hakk te‘ālā kelām-ı mecīdinde buyurur رَّبَّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّنَا رَبُّ الْأَرْضِ لَنْ نَدْعُو مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا **[Ve rabetnā ‘alā kulubihim iz kāmū fekālū rabbunā rabbu’s-semāvāti ve’l-arzı len ned‘uve min dunihi ilāhen lekad kulnā izan şetatān]**¹¹⁶ Altısı bile didiler. “Bizüm tañrımız yerlerūñ ve göklerūñ tañrısıdur. Bize rızk viren [33b] oldur.” Bu sıfatlar ile Hakk te‘ālā hazretlerin ağırladılar. Andan soñra bir yere gelüb biri birine eyitdiler ki: “Bizüm tañrımız Hudā-yı rabbü’l-‘ālemīndür ve kādīr ü ber-kemāl ü zü’l-celāl subhāndur. Cümle mahlūkātı ol hıfz ider mim ba‘di gözinde irişdürmez meger anuñ irādetiyle olā.” didiler. ‘İbādete meşgūl oldılar, yine bir zamān geçdi bunlaruñ hāllerin dahı ma‘lūm idenler bunlar gökler tañrısına taparlar [34a] imiş diyü tekrār Takyānūs’a ‘arz itdiler. Ol mel‘ūnuñ bir demirden düzülmüş sığıra beñzer bir nesnesi var idi. Bir kimseye hışm itmelü olsa anı āteş birle kızdurub bir anı mühkem kızdururlardı dahı anuñ içine bıragurlardı. Tā ki ol kimse yanub kül olurdı. Çünkü Takyānūs bunlaruñ hālin ikinci vüzerāsından haber aldı buyurdılar. Münādilerin nidā kıldılar tā ki memleketūñ halkı Efsūs [34b]

¹¹⁶ “Ve kalplerini pekiştirdik. O vakit ayağa kalkıp dediler ki: "Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir; kesinlikle O'ndan başka hiçbir tanrıya tapmayız; yoksa gerçekten saçma sapan konuşmuş oluruz." Kehf suresi 18/14

şehrinüñ meydânına cem‘ oldılar, vâfir odun götürdiler ve od idüb ol demirden yapılan sığırı kızdurub kıpkırmızı od oldu. Andan soñra ol altı nefer mü‘minleri götürdiler. Tâ ki ol kızmış külüñ içine koyalar yanub kül olsun diyü. Evvelâ Takyânüs’uñ tahtı öñine götürdiler karşısına ayagın turgurdular. Takyânüs bunlara hitâb idüb; “Nice sizdir ki beni terk idüb [35a] gayrı tañrıya taparsız?” Bunlar dahı eyitdiler: “Eyyühe’l-melik biz Hakk din üzre yürüdigimiz yol hakdur. Bizden gayrısı yañlış yola yürürler anıñ içün bize hased iderler ve kendileri yalan söylerler. Hakdan gayrıya taparlar.” Nitekim Hakk te‘âlâ kelâm-ı kadîminde buyurur هُوَ لَا قَوْمًا [ha’ulâ’i] اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا **kavmune’t-tehazû ve min dunihî âlihетен lev lâ ye’tüne ‘aleyhim bi-sultânın beyyinin femen ezlemu mimmeni’f-terâ ‘ala’llâhî kezibâ**]¹¹⁷ bunlaruñ kendülere zulmî vardur [35b] ve Hakk te‘âlâ hazretleri hakkına yalan söylerler ve hem ol zamânda peygamber yogidi. Bunlara hak bâtıl nedür bildüre idi. Ashâb-ı Kehf dahı ‘akllarıyla teşhîs idüb Hakk te‘âlâ hazretlerini buldılar ve îmân getürdiler ve bunlaruñ ahvâlî Zekerıyyâ ve ‘îsâ peygamber ‘aleyhi’s-selâmdan dahı evvel idi ve hem bu altı kişiler peygamberzâdeler idi ve bu haberüñ râvîsi rivâyet ider ki; ol Yemlîhâ didikleri civân Yûsuf peygamber [36a] ‘aleyhi’s-selâmuñ Zelîhâ üzerine şehâdet iden ma‘ süm oğlan ki Yûsuf peygamberüñ pâkligine tanıklık virmişdür ve anuñ aslından idi. Şöyle ki Hakk ol gulâmuñ hakkında kelâm-ı kadîminde haber virdi وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا [ve **şehide şâhidün min ehlihâ**]¹¹⁸ Çünkü Takyânüs bunlardan bu haberi işitdi ve hem bunlar eyitdiler: “Ey melik sen bizden bu âna gelince bir hiyânetlik gördüñ mi?” Takyânüs eyitdi: “Gerçek dirsiñüz [36b] görmedüm.” Bunlara hil‘atler geydürüb eyitdi ki: “Şimden soñra her kim ki sizüñ hakkıñuzda yaramaz söz söylerse ben aña ‘azâb idem ki ‘âlem halkı anlardan ‘ibret alsun.” didi. Bunlaruñ hürmetleri Takyânüs’uñ yanında evvelkinden ziyâde oldu. Yemlîhâ odasına gelüb yine Hakk te‘âlâ haretrine ‘ibâdete başladı. Bir zamân dahı geçdi. Bir gün Yemlîhâ yârenlerine

¹¹⁷ “Şunlar, şu kavmimiz, O'ndan başka tanrılar edindiler. Onlar hakkında açık bir delil getirselerci ya! Artık kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalimdir?" dediklerinde onların kalplerine kuvvet vermiştik." Kehf suresi 18/15.

¹¹⁸ “Yusuf, "O, benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. **Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti:** "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yusuf) yalancılardandır." Yusuf suresi 12/26.

eyitdi: “Biz bu iş üzerine bir tedbîr bulmak gerekdür ki [37a] eger bir dahı melik bizüm ahvâlimüzden haber-dâr olur ise hemân bir dahı âmân virmez cümlemüzi katl ider ve düşmânlarımızı bize güldürür.” Ve yârenleri eyitdi: “Ey birâder veya bize tedbîr nedir?” didiler. Yemlîhâ eyitdi: “Bizüm tedbîrimüzi bu vilâyetden kaçub bir yere varalum ki Hakk te‘âlâ hazretine âşikâra ‘ibâdet idelüm.” didi ve “Hem bu zâlimüñ hizmetinden halâs bulalum.” didi. Bunlar eyitdiler: “Ya nice kaçavuz. [37b] Bundan gayrı vilâyet bilmezüz.” Yemlîhâ eyitdi: “Ol bizi yokdan var iden pâdişâh bizi saklar.” Pes anlar eyitdiler: “İmdi şol günde ki Takyânüs şikâra çıka yedi gün anda eğlenür biz dahı üzerimize mü’ekkel olan hâdimlere bir mikdâr nesne ile hoşnûd idüb destûr alub tob ve çevgân bahânesiyle meydâna çikalum.” Ve hem şöyle rivâyet iderler ki tob ve çevgân anlaruñ [38a] zamânında zâhir olmışdur. Yemlîhâ eyitdi: “Ben size bir nişân göstereyüm çünki meydândan taşra çıkaruz. Ben tob ardınca gideyüm siz dahı ol bahâne ile benüm ardumca şöyle hâdimler üzerimize düşüb gelür ise anlara dahı dîn-i İslâmı ‘arz idelüm eger kabul iderlerse hoş ve eger kadem olurlar. Eğer ‘îmâna gelmezler ise hemân-dem kılıç üşürelüm pâre pâre eyleyelüm ve biz dahı yoluza gidelüm.” [38b] diyü cümlesi bu söz üzre ittifâk itdiler. Bir gün Takyânüs ‘azîm leşkeriyle çıkub şikâra revân oldu ve on günlük zahîre götürdiler. Ol altı nefer gulâmları götürmediler, hâdimlere gâyet muhkem ısmarladı ve ikinci gün Yemlîhâ yârenleriyle hâdimlerden destûr aldılar bir mikdâr nesne virüb râzî oldılar. Murassa‘ râhtlı müzeyyen atlara binüb ve geyinüb kuşandılar [39a] ve başlarına murassa‘ tâclar geydiler ve ellerine çevgân aldılar meydâna girdiler ve hâdimlerden dahı bir nicesi alub bile gitdiler. Bir mikdâr oynadılar tâ ki Yemlîhâ ol didikleri nişân yerine geldiler. Dahı Yemlîhâ ol tarafa sürdiler meydândan taşra çıkub şöyle gitdiler ki falân yoldaşları dahı anuñ ardına düşüb gitdiler. Hâdimler gördiler ki meydândan çıkub gitdiler ki görünmez oldılar. Bunlaruñ izin [39b] izleyüb segirttiler yetişüb ardlarından çağırdılar: “Hây kande gidersiñüz?” Bunlar hâdimlere cevâb virdiler ki: “Biz sizüñ melikiñüzden bîzâr olduk, lâ ilahe illâllâh, diyicilerden olduk.” Hâdimler eyitdiler: “Leşkerüñ sözün bilmedük, sizüñ hakkuñızda rast dirler imiş. Sizler gök tañrısına tapar imişsiñüz. Şimdi biz sizi komâzuz gelüñ dönüñ.” didiler. Yemlîhâ eyitdi: “Çok sözi koyalum. [40a] İslâma gelüñ ve bize yâr oluñ ve âhiret yolında karındaş olalım.” Hâdimler

eyitdi bun ne sözdür! Bizler Takyānūs'ı terk mi iderüz!" Çünkü hādimlerden nevmiz oldılar hemān dem yarak üşürüb pārelediler, it leşi gibi bıragub yola revān oldılar. Yemliḥā eyitdi: "Yārenler bu gün bir melāmet hırkasın geyüb 'ālemler içinde rüsvāy olduk eger melik bunda gele yirimizi sāg komaz cān kurtarmak [40b] gerek." diyü ziyāde yürüyüb ilerüsine yürüdiler tā ki atları yürümekden kaldı. Hemān atların bıraktılar yayan oldılar ve üzerlerinde olan zerrīn cāmelerin bırakub hemāñ sāde pīrāhen oldılar gitdiler çıplak oldılar yelüb yürüdiler ki tabanları yarıldı. Zīrā nāzik ve nāzenīnler idi, yalın ayak yere mi basarlar idi, yayan kande yürümüşlerdi. Susuzlukdan ve açlıktan bī-mecāl olub bir yere [41a] derilüb oturdılar ve helālleşdiler. Yüzlerin hāke sürüb Hakk te'ālā hazretine tazarru' ve niyāza başladılar ve eyitdiler: "Ey 'ālemleri yokdan var eyleyen cümle mahlūkuñ rızkın viren ve hāllerin bilen perverdigārsın hod cümle kulların gizlü ve āşikāresin bilürsin bu bī-çāre kullaruñ kendü memleketinden taşra gitmekden garazımız yokdur. Mihnet çekmekden murādımız senüñ rızā-ı şerīfūñi bulmak içündür. Öyle olsa [41b] ey dilekleri kabül idici ve dermānsızlara dest-gīr olıcı ve üftādeleri kaldırcı pādişāh bize feryād-res ol. Düşmānlar elinden halās eyle." didiler. Ferişteler göklerde gırīv¹¹⁹ kopardılar. Nāle ile eylik eylediler ve eyitdiler: "Ey bizüm ma'būdımız ey bizüm perverdigārımız bize destūr vir. Bunlaruñ feryādına irişelüm." Hakk te'ālā celle celāluḥū buyurdi ki; "Ey benüm meleklerüm eger benüm kullarum sizden yardım isterler ise siz [42a] dahı idesiñüz ve eger benden isterler ise siz bilürsiñüz kim ana halīmun lā a'celu ya'nī ben halīm pādişāhum ki işlerümde ivmezem. Āheste āheste iderem." Andan ol civānlar kendüleri için birer gūristān kazdılar ve cānlarından ümīdi kesdiler. Yemliḥā eyitdi: "Ben iş bu taguñ torugına çıkayum belki bir rāhat olacak yer ola." Andan tag torugına çıkdı. Bir 'alā çeşme akar, āb-ı hayātdur ve bir çübān koyunlar [42b] otladur. Yemliḥā yārenlerine āvāz eyledi: "Yukaru gelüñ göñlüñüzi şāzān tutuñ, safāya irişdük." didi. Bunlaruñ cümlesi yukaru çıkdılar, aç ve susuz çübānuñ yanına geldiler ve selām virdiler. Rūm dilince çübān dahı bunlara hūb cevāb virdi: "Hoş geldiñüz." diyü. Yemliḥā dahı çübāna eyitdi: "Açlıktan ve susuzlukdan bī-mecāl olduk ta'āmuñ var mıdur?" diyü su'āl eyledi. Çübān nesi [43a]

¹¹⁹ Yazmada "gırīru" şeklindedir.

var ise ortaya getürdi. Andan bir mikdâr yediler üzerine su içüb Hakk te‘âlâ hazretine hamd idüb biraz bedenlerine kuvvet geldi ve andan çübân eyitdi: “Ey civân-merdler kendi ahvaliñüzden bize haber virüñ kanden gelürsiñüz ve ‘azmiñüz nereyedür? Bu yerlere aslâ kimse gelmez kârbân dahı gelmez siz nice geldiñüz elbet de sizüñ bir sırrıñuz vardur benden gizlemeñ ümıddür ki biz size [43b] bir çâre idüb yol bulalum. Benüm gümānum şöyledür ki sizler pâdişâhıñuzdan kaçmışsıñuz.” diyü cevâb eyledi. Yemlihâ eyitdi: “Ey çübân sende civân-merdlik nişânı vardur şöyle zan iderüm ki bizüm sırrımızı kimseye dimeyesin.” Çübân eyitdi: “Gam yemeñ, korkmañ.” Yemlihâ: “Biz meliküñ gulâmlarındanuz ammâ anuñ hudâlıgından bızâruz yerler ve gökler tañrısına inanduk ve ana tabduk, lâ ilâhe illâllâh, dirüz Hakk te‘âlâ birdür nazîri [44a] yokdur bizüm melikimüz bir ‘âciz kuldur tañrılığa lâıyk degıldür.” diyü başladı. Siñek ve kedi hikâyetlerin haber virdiler çünki çübân bunlardan bu sözi işitdi bir dürlü oldı ve eyitdi ki: “Ey civân-merdler yâ bu yolu size kim gösterdi?” didi. Yemlihâ eyitdi: “İder ol yerleri ve gökleri yaradan Allâh te‘âlâdur, zirâ bize ‘akl ve idrâk virdi, fikrimüz ile bulduk.” didiler. Çübân bu haberi alıcak hemân-dem [44b] anâ hidâyet-i Hak irişüb cân u dilden bir kerre; “Lâ ilâhe illâllâh, tañrı birdür.” diyü imân getürdi. Andan eyitdi: “Bu taguñ içinde bir hûb gizlü mağâra vardur, gelüñ anda olalım.” didi. Bunlar dahı çübân ile yedi kişi olub mağâraya yüz tutub revâne oldılar. Çübānuñ bir kelbi var idi. Bunlaruñ ardına düşüb yürimeğe başladı. Men‘ itdükçe ardlarından ayrılmadı, āhîri urub [45a] bir ayagın kırdılar aksayı aksayı yine ardlarına düşüb men‘ itdüklerince gitmedi. Bir ayagın dahı kırdılar fâ’ide itmedi. İki ayagın üzerine sürünüb yine ardlarından ayrılmadı. Yine tekrar üçünci ayagın kırdılar, üç ayagı ufancık. Hakk te‘âlâ hazretleri bunlara kudretin izhâr itmek içün fasîh lisân virüb bunlara eyitdi: “Ey civânlar sizler Hakk te‘âlâ hazretini isteyü gidersiñüz, beni dahı [45b] sizi yaradan halk itmedi mi? Pes niçün efendimi arayanlara uymam işde sizler beni urub ayaklarum ufadub beni efendime gitmekden mahrûm eylemek dilerseñüz. Sizüñ gibi mü’min ‘âşık-ı sâdıklara bu ef’âl düşer mi?” didi. Bunlar bu kerâmeti göricek hikmetini bildiler. Buna merhamet idüb nevbetçe boyunları üzerine götürdiler. Hakk te‘âlâ hazretine niyâza başladılar. “Ey bizüm ma‘būdımız. Bizüm üzerimize ‘inâyet eyle [46a] işimüzi râst götür.” dimediler. İşimüzi şöyle yâ böyle eyle. Belki cümle hâllerin

Hakk te‘ālā hazretlerine tefvîz eylediler. Âhir ‘ināyet irişüb bunlar mağāraya geldiler ve içine girdiler gāyet yorgun olmanın içerü dāhil oldukları gibi her biri bir yanında yatub uyurlar. Bu taraftan Takyānūs bunların kaçdıklarını haber alub kendi kendine fıkrlenürdi. Ben ne yersem bile yerler idi ve ne geyersem [46b] bile geyerler idi. Neden incinüb gitdiler diyü ‘acebler iken merdūd-ı ebedî, la‘în-i sermedî hannās-ı la‘în gelüb Takyānūs’a bunlar niçün gitdiklerin¹²⁰ ve kendüsin terk idüb gök tañrısına tapdıkların ve imān getürdüklerin didi. Takyānūs bu haberden gāyet bî-huzūr olub âhir İblîs’e eyitdi: “Yā ben bunları kande bulsam gerek?” didi. Ol mel‘ün hemān kulaguz olub [47a] yatdıkları mağāra üzerine götürdi. İçerüsine girmeye kasd eyledi. Hakk te‘ālā kemāl-i kudretinden emr eyledi. Bir yavuz rûzgār çıkub ol yerü taşın ve toprağın Takyānūs’un üzerine bıraktılar ve cihānı zulumāt bürüdi. Leşker gerüsine dönüb kaçdı. Âhir ebedî mel‘ün ya‘ni Takyānūs cühüd gayrete gelüb bunların üzerine kendüsi vardı. Mağāra önünde gelicegez iki [47b] elinün üzerine başın koyub uyumış içerüsünde ol civānlar dahı yatub uyurlar ammā gözleri açık sanki bakarlar tururlar. Takyānūs eyitdi: “Benim havfumdan yatmışlardır yohsa uyumazlar uyanıklardır.” didi. “Şimdi ‘acabā bunları nîce ‘azāb ile öldürsem ki ‘ibret-i cihān olub sâ’ir halka muhkem yasak olub ve bunları görenler ‘ibret alsun. Bunları bunca ni‘metler ile besleyüb [48a] başuma beraber tutam gice ve gündüz benümle turalar. Nāzik ni‘metler içinde zibā ve zer-bāftlara¹²¹ yatub oturlardı. Cümle mukarreblerüm bunlara muhtāc iken bunlar beni terk idüb zelîl ve horluga düşüb ‘uryān bir mağāraya girüb kuru toprak üzerinde yatmaga rāzî oldılar. Bu hālî bunlar baña inkār itdiklerinden ötürü itmişlerdür.” diyü dönüb ‘askerine geldi. vezîrlere ahvālî bildürüb danışdı. [48b] Tamām kırk dört vezîri var idi eyitdi: “Ne dirsiñüz? Bunları ne ‘azāb ile öldürelüm ki yüregim soguya?” didi. Her biri bir nev‘ ile işkence eylemek işâretin eyledi. Takyānūs aslā birinün sözün beğenmeyüb İblîs-i la‘îne eyitdi: “Ey şeyh-i bî-dîn, benim mislüm, merdūd, la‘în bu husûsda ne dirsın?” İblîs eyitdi: “Ey melik, leşkerününden gelsünler, bunları ac ve ‘uryān yatur iken mağāranun önüne [49a] taş ve kirec ile muhkem sed bağlasunlar. Şöyleki anı açmağa kâdir olmasunlar ve bunların üzerine girmeye kimse yol bulmaya. Andan bir ulu taş

¹²⁰ Yazmada "gitdiklerün" şeklindedir.

¹²¹ Yazmada "zerbâblara" şeklindedir.

üzerine tārīh kazsunlar ne tārīhde ve ne zamānda kaçub bunda geldiler ve senüñ gibi hāşā ulu pādişāhuñ ni‘meti hakkını terk itdikleri için ve sen bunları ac ve susuz mağāra içinde kapayub kapusın yapduğun ebedī bilinmeyüb ‘ibret-i cihān [49b] ve ‘ibret-i zamān olsun için.” didigi gibi eyleyüb andan dönüb şehrine geldi. Ammā devletinde magrūrluğundan ve gayret-i cāhiliyyetden iki üç günde bir ulu mağāra öñine gelürdi. Hiç kimse bunlaruñ kapusın açub girmesün diyü dā’im yoklardı. Bu hāl üzre nice zamān geçdi. Bu civānlar bu mağārada üç yüz tokuz yıl uyuyub kaldılar. Āhir Takyānūs [50a] yüzi karasıyla dünyādan cehenneme gitdi. Birisi dahı geldi. Yigirmi yıl pādişāh oldı. Ol dahı gitti. Bir dahı geldi. Nice pādişāhlar gelüb gitdiler tā ki iki yüz kırk yıldan soñra Yūnānīler eline düşdi. İki yüz elli altı yıla varınca elli altı adam eline girdi. Tā hazret-i ‘isā ‘aleyhi's-selām zuhūr eyledi. Halkı dalāletden tarīk-i hidāyete da‘vet eyledi ve yine göklere ‘urūc [50b] eyledi. Halk içinde yine dürlü dürlü ihtilāf oldı ve her gün gün toğurdu. Mağāranuñ bir mikdār şikāfı var idi. Tā ki gün ol aralıktan girüb Ashābı Kehf’üñ sag yanından toğub tokunurdu ve gün batınca sol cānıbdan tolunurdu ve ol yarıktan bād-ı şimāl işlerdi. Mübārek vücūd-ı şerīflerine tokunurdu, küflenmezdi. Bu vech ile üçyüz tokuz yıl oldı. Nitekim Hakk te‘ālā kelām-ı [51a] mecīdinde buyurur ki وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا [Ve lebisū fi keyfihim selāse mietin sinīne vezdādū tis‘an]¹²² bunlaruñ ahvālī cümle menzil olan kitāblarda zıkr olunmuşdur. Tā ki her kimsenüñ göñline şekk ve şübhe olmaya ahīr¹²³ mevtā ve kıyāmet husūsında anuñ gibi za‘if i‘tikāda kuvvet olsun diyü bunlaruñ hikāyeti kafidür. Bilā-şekk ve lā-şübhe kıyāmet kopsa gerekdür ve cümle ölmüşler. Hakk te‘ālā [51b] hazretlerinüñ kemāl-i kudretinden hayāt bulsalar gerekdür ve sorı hisāb olub zerre deñlü hayr ve şerr iden aña göre cezā olunsa gerekdür. Vay ol gümrāh ve bī-idrāk tā’ifeye ki ehli islāmdan geçüb döneler. Ehli hevānuñ bātıl ve fāsīd nā-ma‘kūl kelimātına uyub hablū’l-metīnden ki kelām-ı kadīm-i Rabbānīdür. İçinde tekrār ve tekrār tehdīd ile āyāt-ı beyyinātdan mestūr ve güneşden [52a] rüşendür. Mezkūr olan ahkāmına i‘timād ve i‘tikād itmeyüb kendü hevālarına tābī‘ olub nefsi kolayın gözleyüb emr-i ma‘rūf ve

¹²² "Onlar mağaralarında üç yüz sene egleşdiler. Buna dokuz yıl daha katdılar." Kehf suresi 18/25

¹²³ Yazmada “ahī” şeklindedir.

nehy itmeyüb ehl-i sünnet ve cemā'at mezhebinden taşra dalālet yolına düşüb
‘inayet-i Rabbāniden mahrūm ve yevm-i mahşerde Hakk subhānehū ve te‘ālā celle
şānuhū mü'min ve muvahhid kullarına ‘ināyet-i mahsūs ile cennete koyub ve hayr
‘amellerin göre [52b] merātib ve menāzil virüb ihsānlar eylediler kim gözler
görmedük ola ve hātırlardan geçmedük ola. Ol su'āle i'tikādı olmayan habīsler
magbūn kalalar, son pişmānlık fā'ide virmeye. Çünkü Hakk celle ve ‘alā murāt itdi ki
yine bu tā'ife[yi] ihyā idüb ve bir gün Ka'bū'l-Ahbār rivāyet iderler ki bu civānlar
sabāh namāzı vaktinde birisi kudret-i Hakk ile uykudan [53a] uyanır gibi turagelüb
gözlerin oğub: “Hoş uyumışuz.” didi. Meger ol Yemlīhā idi. Fi'l-hāl yārenlerine dahı
nidā idüb uyandırdı. Bi-izni'llāhi te‘ālā uyandılar. Ayakları üzerine turdılar. Andan
biri birine bakışub; “acabā ne kadar uyuduk ola” didiler. Aralarından birisi eyitdi:
“Ya bir buçuk gün ola.” didiler. Yemlīhā mağāra kapusına togrı yürüdi, varıcak [53b]
gördi ki kapuyı muhkem taş ve kireç ile yapmışlar. Yārenlerine eyitdi: “Ey birāderler
Allāhu te‘ālā hazretlerinden gayrı kimse bilmez. Biz bunda ne kadar yatub
uyuduğımızı hele neyleyüm acıkduk. Birimiz şehre varmak gerek pāk ta‘ām alub
yeyelüm.” didi ve “Andan bir kimse tuymadan bir yere dahı varalum tā ki bizi bir
kimse bilmeye.” didiler. Yemlīhā'nun yanında bir Takyānūs akçesi var idi. [54a]
çıkarub ortaya kodı. İttifāk ile çübāna didiler ki: “Karındāş sen bizüm aramızda yād
kişisin. Kimse seni bilmez. Sen varmak münāsibdür.” didiler. Hemān-dem çübān
akçe[yi] eline alub togrı geldi. Gördi ki kapunun öñi muhkem yapılmış ammā
üzerinden çok rüzgār geçmek ile ba'zı yerleri gedilmiş harāba varmış. Ol yerde olan
agaçlar kurumuş ve çürümüş ve çeşmeler [54b] sogulmuş ve her cānibi yıkılmış harāb
olmuş. Ta'accübde kalub hayret ile dönüb gelüb yārenlerine eyitdi. Taşrada olan
tebdilātdan haber virdi çünkü işitdiler. Cümlesi ayak üzre turub turageldiler. Bunlar
dahı göricek mütehayyir kaldılar. Andan dönüb içerü girüb oturdılar. Yemlīhā
çübāna eyitdi: “Ey birāder senün esvāblarını vir geyüb şehre varayum hem [55a]
ta‘ām getüreyüm ve hem şehriñ hāli nice olmuşdur göreyüm bunda bir hikmet
vardur.” didi. Çübān dahı esvāblarını çıkarub Yemlīhā geyüb şehre revān oldı.
Sā'irleri mağāra da kaldılar. Yemlīhā giderken şehre geldi, irişdi ammā tamām
ihtiyāt ile havf iderek yürüdi ki kazā ile kendüyi bilüb tutalar çünkü şehriñ öñine geldi,
gördi. Kapusı üzerinde bir ulu ‘ālem digilmiş üzerinde [55b] “Lā ilāhe illallāh ‘İsā

rūhu'llāh" yazılmış. Yemlīhā anı görüb hayrān kaldı ve eyitdi: "Ne 'acebdür ki bir gice içinde 'ālem mütehayyir olmuş yohsa gördüğüm vākı'a mıdur?" didi. Andan oturub gözlerin oğdı yine bakdı, gördi. Bir kişi içerüden taşra çıkub gelüb aña yaklaştı ve eyitdi: "Ey kişi bu şehriñ adına ne dirler." Eyitdi: "Efsūs dirler." "Ya bu şehriñ şehriyārına [56a] kim dirler?" didi. "Ankanūs dirler." didi. "Yā bu 'ālem üzerinde olan yazı nice yazudur?" didi. "Hakk te'ālā hazretlerinüñ mübārek adıdır. didi. "Ve hem 'İsā peygamberüñ nām-ı şerīfidür." Yemlīhā eyitdi: "Yā Efsūs şehrinüñ bir meliki var idi. Adına Takyānūs dirler idi. Ol nice oldu ki tañrılık da' vāsın iderdi." Ol kişi eyitdi: "Vallāhi hergiz ben bu şehirde Takyānūs adlu pādīşāh hükm eyledüğün bilmezsin." [56b] didi ve "bir kimseden dahı işitmiş degilüm." didi. Yemlīhā eyitdi: "Ben uykudayım lütf eyle beni uyandır." didi. Ol eyitdi: "Hey kişi ne 'aceb söz söylersin. Benümle a' lā 'ākılāne söyleşürsin ve hem işidürsin uyanmak nice olur." didi. Yemlīhā eyitdi: "Subhanallāh ta' accubdur ki ben oradan dün gitmiş olam. Cihān böyle mütehayyir ve mütebeddil olmuş dünki günde bugüne beñzemez bir ay degil bir yıl degil." [57a] Böyle diyüb fikir ile şehir içine girdi. Aslā bir yeri kendi bildüğü gibi degil cümlesi tebdil ve tagayyür olmuş. Şehir bir vaz' dahı bir sürete girmiş ve içinde garīb bir 'aceb kilisālar yapılmış. Papazlar ve keşişler incil okurlar ve mahzūm oğlancıklar cem' olmuşlar okurlar. Yemlīhā varduğınca hayreti ziyāde oldu. 'Ākıbet bir etmekçi dükkānına geldi. Yanında ol akçe[y]i etmekçininüñ eline virdi. Ol dahı çünkü [57b] akçe[y]i aldı. Başın kaldurub Yemlīhā'nuñ yüzine bakub bir mikdār fikr eyledi. Yemlīhā eyitdi: "Hey kişi benim yüzime nice bakarsın. Adam gördüğün yok mıdur yā." Etmekçiye akçe[y]i virdi. Etmekci iydür: "Bu akçe[y]i kande bulduñ anı diyüvir." Yemlīhā eydür: "Kande bulduğum neylersin bahāsına etmek vir eger virmez isen akçemi vir." Etmekçi eydür: "Böyle akçe[y]i gördüğüm yok ve bu şehir [58a] melikinüñ sikkesi deil ammā beñzer ki katı çabalarsın. Hazīne bulub turursın neyleyüm tañrı virmiş varayum ol ammā bize dahı şükrānelik hissecik ihsān eyleseñiz olmaz mı?" Yemlīhā eyitdi: "Hey kişi bu akçe[y]i bu şehirden alub gidüb götürdüm ve üzerinde Takyānūs darbıdır." didi. Etmekçi: "İdersen taşra türklükden gelmiş kişisin işiñüz taglarda koyun [58b] güdüb gezmekdür. Hakk te'ālā saña i' nāyet eyleyüb devlet virmiş māl bulmuşsin. Bize dahı Hakk te'ālā vire buradan sen nice gitmek dilersin ve bu akçe[y]i Takyānūs

sikkesidür.” diyü muhkem söyleşdiler. “Āhîr imdi günāhuñ boynuña olsun çün baña nesne virmeyüb dürlü dürlü ta‘allül idersin ben seni şöyle komazum şehrimizüñ beğine iletürüm.” [59a] dir iken pâdişāh adamlarından birisi bunlaruñ üzerine geldi. Gördi ki etmekçi dükkānına vāfir cem‘ olmuş kıssa[y]ı ma‘lūm idinüb Yemlîhā’[y]ı ve Takyānūs altunını aldı. Dīvān-ı şāhîye götürdi. Ol vaktde Akılyūs şehrinüñ iki beği var idi. Birisi müslimān ‘îsā dîni üzerinde ve birisi kâfir idi. Meger Yemlîhā’[y]ı tutan ittifāk müslimān [59b] dîni üzre olan pâdişāhuñ adamlarından idi çünkü pâdişāh öñine geldi. Ol kişi kıssa[y]ı bildürdi. Şāh dahı öñine götürüb ve aña sordı: “Sen akçe[y]i kande bulduñ?” Yemlîhā eyitdi: “Dün bu şehirden gitdüm. Bu akçe yanumca bile idi ammā ‘acebdür ki buradan dün gitdüm. Bu şehir[i] böyle müteğayyir ve mütebeddil buldum ne hikmetdür.” didi. Melik eyitdi: “Ākil kişiye beñzersin [60a] ammā sözlerüñ dīvāne gibi nā-ma‘kūl sözden ne olur işde ma‘lūmımız oldu. Māl hazîne bulmuşsin. Beşde biri māl-ı mîrîdür ve girü kalan senüñ olsun Hüdā virmiş var harcuñı gör.” didi. Yemlîhā eyitdi: “Yā melikü'z-zamān ben bu şehirde te‘ehhül itmişüm. Evüm barkum vardır. Yabāndan gelmiş ecnebî degilüm. Buradan dahı dün gitdüm ne hazîne buldum ve ne māl [60b] şimdi hayrān olmuşum bilmezüm ki siz benden niçün māl istersinüz.” Yemlîhā sözünden dahı korkar ki nā-gāh bu beğ olan Takyānūs’uñ yerinde oturan bir vezîrdür. İllā Takyānūs gele diyü havfda idi ammā meliküñ bir ‘ākıl da dānā incil ahkāmından okuyub ma‘lūm idinmüş bir vezîri var idiki ol Ashāb-ı Kehf’üñ kıssasın bilürdi eyitdi: “Eyyühe'l-melik bil ve agāh ol [61a] bu yigit Takyānūs’uñ mukarreblerinden idi. Anuñ zamānunda andan yüz çevirüb hidāyet-i Hakk irişüb andan kaçub bir mağāraya girmişlerdür. Hakk te‘ālā anı hazret-i ‘îsā’ya bildirmişdür. Bunlar ol mağārada üç yüz tokuz yıl yatdıktan soñra çıkub ‘ibret-i ‘ālemiyān olsunlar gerekdür. Galibā bu ol yigitlerden ola diyü zan iderüm.” Yemlîhā’ya eyitdi:[61b] “Kıssañı baña takrîr ve esrāruñı tafsîl eyle.” didi. “İbtidādan intihāya varınca nakl eyle.” Yemlîhā hezār ihtiyāt ile birbir başlarından geçeni beyān idüb didi. Zîrā dahı içinden Takyānūs havfı çıkmamış idi. Bunlara i‘timād itmezdi ve söz arasında bunı dahı dimiş idi ki: “Benim bu şehrüñ içinde mu‘tedid evlerüm vardır ve bir oğlum dahı vardır. Ben bundan gitdügüme sebep [62a] bu oldu ki bu şehrüñ Takyānūs adlu bir ulu melîki var idi ammā bî-dîn idi. Ebedî halkı kendüye darb ile secde itdürüb tañruñuz benim dir idi.

Mutî‘ olanı cennete, olmayanı cehenneme salardı. Andan helāk olurdu. Zîrâ kendi zu‘ mı fâsid nice bir ‘âlî makâm binâ idüb adını cennet kodı ve bir derede katrân kaynadub adını cehennem kodı. Kendüyi inkâr idenleri anda koyub helāk iderdi. [62b] biz dahı anuñ yanında altı kimse idük mukarreblerinden idük. Bizden gizlü bir hâli yok idi. Gördük ki tañrılık da‘ vâsın ider bir ‘âciz kendü nefesine uymuş ve cümle ‘âlemi kendü belâsına uğratmış. Biz dahı fikr idrāk ile yerleri ve gökleri ve ay ile ve yıldızları ve cümle ‘âlemi yokdan var iden hâlıkı bilüb ve anuñ da‘ vâsı bâtil idüğün añlayub Takyânūs avda [63a] iken biz ittifāk idüb kaçub bir mağāraya girüb yatduk uyuduk. Bir gün yâ bir buçuk gün ola. Biz bu şehrden çıkalı ancak uyanduk. Karnımız acıkmış işde bu şehre geldüm. Ta‘âm almağa ve bu hâle uğradum. Şehr müteğayyir olmuş ve dahı bir cins olmuş. Ol zamānuñ tarzına beñzemez.” didi. Pes şâh eyitdi: “Ey civân-merd senüñ didigüñ zamāndan bu zamāna gelince târîh [63b] Hakk te‘âlâ ‘îsâ peygamber ‘aleyhi’s-selâma bildürmişdür. Şimdi tamām ol zamāndan berü üçyüz tokuz yıldur biz sizüñ kıssañuzu İncil’de okumuşuzdur, tahkîk anlar olsa gerekdür.” Yemlîhâ eyitdi: “Biz altı kişiyüz anlaruñ birisi benüm.” Şâh eyitdi: “Sözünde rast iseñ bize bir ‘alâmet gerekdür.” Yemlîhâ eyitdi: “Bu şehr içinde benüm bir evüm vardır. Size göstereyüm ve hem anda [64a] gizlü ‘alâmetüm vardır.” didi. Pâdişâh vezîrin ve sâ’ir beğlerin ve mu‘temedlerin katub cümlesi bile vardılar. Bunlar ile Yemlîhâ gider ammâ her cânibe nazar eyledi. Bir evi ve ne bir mahalle kendüzi koduğı gibi bulmadı. Mütehayyir olub ve kendi evin bulamadı. Hakk te‘âlânüñ emri ile bir melek adam sûretinde gelüb Yemlîhâ’ya eyitdi: “Ey tañrı kulu niçün hayrete batub dolaşırsın?” Ol eyitdi: [64b] “Nice hayrân olmayalum. Bir gicenüñ içinde bu şehr böyle mütehayyir olmuş kendü evümi bulamazam.” didi. Melek eyitdi: “Sen benüm ardumca gel ben seni eviñe iletem” didi. Yemlîhâ ardınca ve sâ’ir beğler ve şehr halkı yürüdiler tâ ki melek bir kapuya gelüb turdı. “İşde kapuñ senüñ budur.” diyüb gözlerinden nihân oldu. Yemlîhâ ilerü yürüdi, gördi. İçerüsünde bir pîr ü mâh kişi oturur [65a] ve çevresinde bir nice taze civânlar ayak üzre tururlar. Bunlara selâm virüb eyitdi: Bu ev benümdür. Siz bunda neylersiñüz?” didi. Ol oturan kişi eyitdi: “Sen belki yol yağılmışsın. Bu ev bizüm mülkimüzdür. Atadan dedeye mirâs değmişdür eger dahı ötesini bilmek dilerseñ benüm atam dahı hayâtdadur ammâ hemân bir et ile deri kalmışdur. Harekete mecâli yokdur. [65b] Pîrcegidür.”

didi ve yanında olanlar ‘adaba gelüb Yemliḥā ile muhkem ceng itdiler. Pīr eyitdi: “Cengi koñuz hilāf söylemeyelüm kıssaya zāhir olsun husūmet ne lāzımdur.” diyü. Yemliḥā’ya eyitdi: “Sen ki bu evümdür diyü da‘vā idersüñ ammā sen kimsüñ ve aduñ nedür ve bu aralıktan kaçan gitdüñ bilelüm.” didi. Yemliḥā eyitdi: “Ey pīr-i ‘azīz kıssa[y]ı nice hikāyet ideyüm her kime takrīr itdüm ise [66a] inanmadılar. Rencīde eylerler. Söylemekden ancak baña başum ağrısı kaldı.” didi. Pīr eyitdi: “Üşenme hālūñi bize dahı bildür. Zīrā benüm senüñ husūsuñda bir zanum vardur, vakt ola ki öyle çıka.” didi ve “hem seni gördüğüm gibi kanum kaynadı ve saña muhabbetüm oldı.” didi. Yemliḥā başladı ahvālin birbir takrīr eyledi. Pīr bunu eşidicek hemān toğrı gelüb evi içinden bir levh götürdi. [66b] Nazar salub Yemliḥā’nuñ yüzine bakdı. Hemān bir kerre çüş ile āh idüb yüzi üzerine düşüb bī-hūş oldı. Biraz vakt ‘ālem hayrān kaldılar. Aklı başuna gelüb Yemliḥā’nuñ ayağına gözin ve aksakalın sürdi. Canum dede diyüb ağladı. Halk nedür, didiler eyitdi: “Atam atasıdur dedemdür.” didi ve çok zārılık eyledi. Yemliḥā’yı alub evi içine götürdi ve evüñ [67a] ortasında servi ağacından bir direk gördi. “İşte bu diregi ben yondurmuşum didi ve bunun altında on aded sırada küpler koymışum içleri toptolu Takyānūs filorisi vezn ile yüz dirhem gelür.” Pīr eyitdi: “Benüm atam ki senüñ sulbī oğluñdur. Henüz dahı zindedür ammā hareketden kalmışdur. Hemān bir pāre et olmuşdur penyeye sarub bir zenbile koyub evüñ köşesinde [67b] bir ekseride asa komışum ve andan senüñ hikāyetin işitmişümdür. Baña dimişdür ki benüm atam Takyānūs’uñ mukarrebleri ebedī anuñ dīninden dönüb kaçub gitmişdür. Adına Yemliḥā dirler ve pādişāhuñ hāslarından anuñla bile beş nefer kimse kulları kaçmışdur, varub bir mağāraya girmişlerdür. Takyānūs-ı la‘īn anlaruñ ardınca olub ve bulub mağāranuñ ağzın muhkem binā idüb gitmişdür.” [68a] Andan içerü girüb zenbili götürüb penyeye sarılmış bir nesne çıkardı. Anadan henüz togmuş oğlana beñzer bir mikdār süd içirdi. Hemān bir ma‘zūm gözlerin açdı. Yemliḥā’[y]ı görüb ağlamağa başladı. Yemliḥā dahı vāfir ağladı. Ol mukaddem görilen pīr Yemliḥā’nuñ oğlunuñ oğlıdur ve anda olan halk cümlesi bile ağlaşdılar. Yemliḥā taze civān oğlı aksakallı fertün [68b] oğlunuñ oğlı pīr-i nā-tuvān anuñ oğulları civānlar halk-ı ‘ālem bu ahvāli görüb Hakk te‘ālā hazretlerinüñ kudretine ‘acebe kaldılar. Ölüler dirilüb kıyāmet kopmasına gümānları kalmadı. Belki yakınları tamām kuvvetde oldı ve bu

oldı ki uyudu ki bir gün bir gece değil belki üçyüz tokuz yıl yatmışlardır. Hakk te‘ālā hazretlerinin kudretine tamām yakın tahsıl eyleyüb şükr eyledi. Tārīh [69a] buldılar hisāb olundu vāki‘ā ol zamāna gelince üç yüz tokuz yıl mürür eylemiş bildiler. Yemlīhā emr eyledi ol direği yerinden ayırdılar ol taşuñ altından didiği gibi on küp toptolu altın çıktı. Bir mikdārını şehir melikiñe virdiler. Kalanın oğlunuñ oğullarına taksīm eyledi. Bu haber şehre, vilāyetlere yayıldı. Bāy yohsul gelüb Yemlīhā’nuñ elin öpüp ziyāret eylediler. Ol gün şehirde sanki kıyāmet [69b] kopdı. Andan vezīrlər Yemlīhā’yı alub pādīşāha geldiler. Yemlīhā’yı huzūrına iletdiler. ‘Azīm ri‘āyetler ve hürmetler eyledi. Cümle ‘ālem Yemlīhā’nuñ elin ayağın būs eylediler. Pādīşāh dahı tahtından inüb Yemlīhā’yı öpdi, koçdı. Taht üzerine alub ve geçmiş kazıyyları içün ‘özrlər dilediler ve ol gün kāfırlardan cümlesi müsłimān oldılar. Andan şāh eyitdi: “Ey civān bir hācetüm vardır. Hikāyetünü bildük [70a] kerem eyleyüb bizi bākī kalan yoldaşlarıñ yanına götürüb gösterseñ ve anları dahı ziyāret eylesek?” Yemlīhā ne ola diyüb bir sofrā yemek götürüb pādīşāh cümle ‘asker ile Efsūs şehrinuñ cümle halkı bile mağārāya yakın vardılar. Yemlīhā eyitdi: “Ey melik baña bu kıssadan ma‘lūm oldu ki Hakk te‘ālā hazreti bizi cihān halkına ‘ibret içün saklamış lākin yarenlerimüñ bu işlerden haberi yokdur ve hem [70b] ziyāde eğlendüm. Eger anlar añsuzdan bu leşkeri ve bu izdihāmı göricek olurlar ise ödleri sınır helāk olurlar. Sizler dahı günāh-kār olursız. Lutf eyleyüb cenābıñuz bu tağūñ altında eğlenüb biz anlara tenhā varub vāki‘ olan hālden haber vireyüm tā ki gönülleri ārām olsun ve hem i‘lām ideyüm bi-hamdi’llāh şimdi şehrimüzde pādīşāh olan mü’mindür. Hudā-yı rabbi’l-‘ālemīn hazretlerine tapar. Takyānūs [71a] çokdan cehenneme gitmişdür. Andan berü bu kadar zamān olmuş diyü ahvālī bildüreyüm. Pādīşāh sizleri ziyārete gelmişdür. ‘İsā peygamber zuhūr idüb ve aña Hakk te‘ālā gökden İncıl adlı kitāb göndermişdür ve şimdi halk anuñla ‘amel ider diyeyüm.” didi. Pādīşāh dahı cā’iz gördi. Andan Yemlīhā mağārāya toğrı yüridi kendi. Pādīşāh ve cümle ‘ālem halkı bakakaldılar. Yemlīhā mağārāya girdi ve yoldaşlarına selām [71b] virdi. Selāmın alub sevindiklerinden yüzlerin hāke urub şükr eylediler. Eğlendüğine sebep nedür didiler yohsa duyulduk mu diyü havf eyledük didiler. Yemlīhā eyitdi: “Biz mağārada üç yüz tokuz yıl tamām yatmışuz. Takyānūs’dan gayrı nice nice pādīşāhlar gelüb gitmiş. Bi-hamdi’llāh şimdi bir mü’mīn muvahhid pādīşāh olmuşdur ve şehir etrāfında olan

eserler mütebeddil ve mütegayyir olmuşdur. Siz bildüğüz [72a] nesnelerden bir ‘alāmet kalmamışdur ve Īsā peygamber ‘aleyhi’s-selām zuhūr idüb aña Hakk te‘ālā hazretleri İncil adlı kitāb göndermişdür. Şimdi ‘ālem anuñla ‘amel iderler ve kendi göge gitmişdür.” didi. “Hakk te‘ālā bizi ‘ālem halkına ‘ibret için bu kadar zamān bizi uyutmuş. İşde cümle leşker ve şehriñ halkı ile pādişāh sizlere muntazırdur. Ziyāret itmege geldiler ne cevāb virirsünüz.” Bunlar [72b] eyitdiler: “Sen bizüm ulumuzsın her ne buyurursañ öyle idelüm.” Yemliḥā eyitdi: “İmdi ben korkarım ki bu halk bize fitne bırağa, bizi Hakk te‘ālā mahabbetinden dūr eyleye bize anlar zahmet vire. İşde cümle gördüğümü sizlere bildürdüm ve añladıñuz. Anlar dahı dünyāya ragbetimüz kalmamışdur.” böyle diyüb ol ta‘āmdan yidiler. Hakka hamd idüb düşürüb şöyle kodılar dahı cümlesi yüzlerin Beytül-Mukaddese karşı başların [73a] secdeye koyub andan turugelüb eyitdiler: “Gelün başımız açalum ol ulu dergāha niyāz ile du‘ā idelüm. Bizüm ruhlarımızı kabz eylesün. Biz hayāt-ı dünyāyı neylerüz?” Yine tekrār kıbleye dönüb karşı secdeye vardılar. Her birisi Hakk te‘ālā hazretlerinin ulu adların okudılar eyitdiler: “Hudāvend-i pādişāhā ve perverdigārsın bizüm cümle ahvālümüze agāhsın ve bilürsin ki dünyāya meylimüz yokdur. Min-ba‘id bize dirilik [73b] gerekmez ve bizüm üçimizden sā’ir kullaruñ dahı cā’iz ki fitne düşeler aralarında dürlü dürlü ihtilāf sebeb ola. ‘İnāyet idüb bu dem içinde bizüm rühlarmızı kabz eyle.” didiler. Fi’l-hāl du‘āları kabül olub rühları kabz olub ‘ālem-i ‘ukbāya rihlet idüb cemāl-i bā-kemāl zü’l-celāl ile mugtenim olub yanlarınca çübān ve kelb ile ravza-ı cinān idüb rıdvāna gitdiler. Rıdvānu’llāhi te‘ālā ‘aleyhim [74a] ecma‘ın. Hem Ahbārda gelmişdür ki cennete bir kaç canāvarlarıyla girseler gerekdür. Nūh’uñ ve Īsmā‘il’uñ koçı, Yūsuf’uñ kurdı, Sālih’uñ devesi ve Ashāb-ı Kehf’uñ Kıtmīri ve server-i enbiyānuñ nāka-ı ‘Adbānı. Ve bir rivāyetde ‘Üzeyr’uñ merkebi. Çünkü Hakk te‘ālā rüh-ı şeriflerin kabz eyledi ol pādişāh ve sā’ir halk Yemliḥā’ya muntazırlar idi. Eğlenüb gelmedüğine şübhe idüb bir uğurdan cümlesi mağāraya yüridiler. [74b] Vardıklarından gördiler. Bir sehm-nāk korkulu mağāradur. Kimsenüñ zühresi olmadı ki bir kadem ilerü basa. Hakk te‘ālā şöyle heybet virmiş ki bunda iki rivāyet vardır. Birisi budur ki Yemliḥā önlerince giderken mağāraya girdüğü gibi gā’ib oldu. Nice oldugın kimse görüb bilemediler. Çünkü pādişāh ol araya irişdi eyitdi: “Bunda bir nişāñ yapmak gerekdür tā ki bunlaruñ ziyāretine her

kim [75a] gelürse gayrıdan müsâfirden kande yatdıkları bilinsün için ulu taş üzerine bunların ibtidâsından intihâsına varınca ahvâllerin nice olduğın bi'l-cümle yazdılar ve kazub anda kodılar. Mukaddemâ dimiş idük Efsûs şehrinün iki emîri var idi biri müslimân ve biri kâfir idi. Ol kâfir olan beg elbetde ben bunların üzerine kilisâ binâ iderüm, mü'min olan beg [75b] câmi'-i şerîf binâ iderüm didi. Aralarında fesâd olub ellerine kılıç alub cenge âgâz eylediler. Hakk subhânehû ve te'âlâ celle celâluhû müslimâna 'inâyet idüb kâfirleri kırub kılıçdan geçürüb andan soñra bir ulu çeşme yaptılar. Bir 'azîm nişân-gâh oldu. Bir kavilde mü'min olan pâdişâh Yemlîhâ'nuñ ardınca mağâraya girüb cümle yârenlerini Yemlîhâ'nuñ gördi. Mübârek başların secdeye koyub canların [76a] Hakka teslim eylemişler. Andan emr eyledi. Kefen getürdiler. Her birine başka başka tabut düzüb pâk kefenleyüb tabutlara koyub buhür eyleyüb tabutları yerden yukarı mağâra içinde asakodılar. Ol gice pâdişâh anları düşinde gördi, aña eyitdi: "Bizi tabutlardan çıkar, eyü olmaduk, bizi incitdün. Hemân yeryüzine kefenleyüb şöyle kul mevti gibi koyasın." didiler. Pâdişâh irtesi aña varub [76b] buyurdıkları gibi mağârada yeri yanına defn eylediler. Ammâ kurca yer üzerine vasiyetleri üzre gömdi. Çünkü taşra çıkdılar hemân mağâra kapısı kudretten yetişüb bir yere geldi. Min-ba' d üzerlerine adam girmek kâbil degildir. Râvîler şöyle rivâyet iderler ki âhir zamânda 'İsâ 'aleyhi's-selâm nüzûl idüb Deccâlî katl ve cümle 'âlemi gezüb kilisâları yıkub yerine mescidler [77a] ve medreseler binâ idüb Ashâb-ı Kehf'ün üzerine uğrayub anları ihyâ idüb İslâm üzerine hazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm yanınca kâfirlerin kal'alerin bi'l-küllîye harâb idüb yıksalar gerekdür. Zîrâ bunlar hem boylu hem kuvvetlü yiğitlerdür. 'Âlem içinde biñ bir hisâr bulunmasa gerekdür bunların sünnetlerinden yukarı gele. Her vardıkları hisâra el urub harâb [77b] itseler gerekdür ve gerü hazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm zamânında dîn-i Muhammed sallâ'llâhu 'aleyhi's-selâm üzre bunları defn eylese gerekdür. Hakk te'âlâ onların ve cemî'-i ümmet-i Muhammedün rahmetlerin ziyâde idüb cemâl-i bâ-kemâllerine mugtenim eyleye âmin. Yâ Rabbe'l-'âlemîn. Temmeti'l-hurûf bi-'avni'llâhi te'âlâ 27 Şa'bân 1254 [78a] Ketebehu'l-fakîrû'l-hakîrû'l-mu'terif bi'l-'aczi ve't-taksîr Hâfız Hüseyin ibn-i 'Osmân 'afâ 'anhumâ. Okuyanı, dinleyeni, yazduranı, yazanı rahmetünle yarlıgagıl yâ ganî. Bu kitâbı yazdurmağa sebep olan Dökmeci Mustafa

Aġa'nuñ vüçüdına sıhhat ve 'āfiyet ve 'ömrine bereket ge'çmişlerini garka-ı garīk-i rahmet eyleye āmīn yā mu'īn.

C. Kıssa-ı Ashāb-ı Kehf Beyān

[14a] Rivāyet olunur ki Benī İsrā'īl zamānında bir kiři var idi. Çübānlık iderdi, adı Dakyānūs idi. Her gün koyunları otlağa iletürdi. Kendü bir tağ başına çıkub 'ibādet tururdu. Tā otuz yıl bu üslüb üzre 'ibādet itdi. Bir gün koyunları otlardı, kendü 'ibādet iderdi. Nāgāh bir koyun çağırdı. Dakyānūs 'ibādetden fāriğ olub bakdı, gördi bir koyunuñ ayağı bir deliğe geçmiş, varub ol koyunuñ ayağın kurtarub gördi delikten bir nesne görünür, bakdı bir altun tahta üzerinde dört satır hatt yazılmış. Dakyānūs ne kadar ki ol hatta nazar itdi, bilmedi kim anda yazılan nedür? Alub levhi şehre getürdi, cümle vilāyeti gezdi, hīç kimesne ol hattı okuyamadı. Dakyānūs'a eyitdiler: "Mısır'dabir kiři vardur, 'İmrān dilin hūb bilür, üç yüz yaşındadur, bu levhūñ hattın ol okur." didiler. Dakyānūs ol levhi Mısır'a iletđi, ol pīri haber alub sarāyı kapusına vardı, kapukakdı, bir hādım çıkdı, eyitdi: "Ne istersin?" Dakyānūs eyitdi: "Destūr var mı kim içerü girüb hāce[y]i görem." Dakyānūs'ı pīrūñ katına iletđiler. Dakyānūs gördü bir za'if pīr, kaşı gözlerin bürünmiş, bir dest-māl getürüb kaşın yukarı bağıladı, tā ki Dakyānūs'ı gördi. Dakyānūs dahı 'özü idüb ol levhi pīrūñ önünde kodı ve ahvāli beyān eyledi. Pīr bir kerre ol levhe nazar itdi ve ağladı, Dakyānūs'a bakdı yine ağladı. Dakyānūs eyitdi: "Ey pīr! Ne hāldür ki; levhe nazar idüb benüm yüzüme bakdıkcā ağlarsın?" Pīr eyitdi: "Ey yiğit! Dirīgā bu gökçek sūretle ve bu mevzūn kaddiyle 'ākıbet senün yerün cehennem olacakdur." didi. Dakyānūs ta'accüb idüb eyitdi: "Ey pīr! Otuz yıldur ki 'ibādet idüb bir gice ve gündüz de yedi yüz rek'at namaz kılarum, benüm mükāfātum bu mıdur? Hakk te'ālā yanında bu mıdur?" Pīr eyitdi: "Otuz biñ yıl dahı 'ibādet iderseñ āhir yerūñ cehennemdür." Dakyānūs eyitdi: "Ya levhde yazılan nedür?" Pīr eyitdi: "Māl nişānıdır. Ol yeri baña göster kim bu levhi anda bulduñ." Dakyānūs eyitdi: "Benümle bile gel göstereyüm." Pīr eyitdi: "Ahd eyle kim māl bulıcak beni öldürmeysin, baña yavuz kasd eylemeysin." Dakyānūs and içdi. Pīr, Dakyānūs'la Pārs vilāyetine ol levhi buldığı yere geldiler. Pīr, Dakyānūs'a eyitdi: "İş bu yeri kaz. Dakyānūs kazdı, on sekiz arşun mikdārı indi, bir kapu gördi, kapuyı açdı, içerü girdi, gördi yedi genç hāne bir kapudan içerü girdi, gördi içi tolu altun ve birine dahı girdi tolu gümüş, ve'l-hāsıl yedisi dahı māl ile tolmış ve bir suffe üzerinde bir altun taht kurulmuş, üzerinde bir tabut yatur ve bir altun levh başı ucında komışlar, üzerinde

yazmışlar ki; “Her kim bu araya gele bu mālı bula zinhār dünyāya mağrūr olmasun ki, benüm biñ yıl ‘ömrüm oldı, dünyāya pādişāh oldum, āhir ecel irüb nemāl ve ne mülk ıssı itdi, koyub gitdüm.” dimiş. Dakyānūs bunu göricek fikr eyledi: “Ben bu mālā mālīk oldum, ola ki bu pīr benüm rāzumı saklamaya sultān kulağına dege, māl elümden ala, gerekir ben [14b] bu pīri helāk ideyüm, tā kimsenüñ bu māl dan haberi olmaya diyüb evlerüñ birine girdi, bir kılıç alub: “Ey pīr! Göñlüm şöyle diler kim seni depeleyüm.” Pīr eyitdi: “Tañrıya ‘āsi olma, pīrligüme hürmet eyle, benümle itdüğüñ ‘ahdi unutma.” Dakyānūs eyitdi: “Ey pīr! Ben seni öldürmeyince çäre yokdur.” Pīr eyitdi: “Ben bu māl dan nesne istemezüm ve kimseye haber virmezüm.” didi. Dakyānūs eyitdi: “Çok söyleme.” diyüb pīri depeledi, Tañrıya ‘āsi oldı ve kāfir oldı. Götürebildükçe ol māl dan götürdi, şehre geldi bir sarāy aldı, ol māl ı geceyle ol sarāya taşıdı, çok kullar aldı, māl dökdi, ziyāfetler kıldı. Pārs pādişāhının beglerine ‘atālar iderdi, tā ki anı pādişāhuñ katına iletdiler. Pādişāh Dakyānūs’a ri‘āyet kıldı ve sözi kendüye hoş geldi. Dakyānūs hüb süretlü kimse idi ve pādişāh aña mā’il olub eyitdi: “Her gün katuma gidüb gel seni kimse men‘ eylemesün.” didi. Dakyānūs irtesi gün pādişāh katına geldi, on kul ile onu dahı kemhā giyinmişlerdi, altun kemerler kuşanmışlardı. Üçüncü gün geldi, yigirmi kulla kırmızı atlās dan giymişlerdi, altun‘ amūd lar getürmüşlerdi. Dördüncü gün geldi, elli kulla gayr renk kumāş lar ile Dakyānūs şol mertebeye irişdi kim, pādişāh vezīr eyledi. Bunuñ üzerine bir nice zamān geçdi. Bir gün pādişāh Pārs ve Rūm şāhına elçi gönderdi kim, üç yıllık harāc gönderesin, yoksa hāzır ol. Elçi geldi, bu haberi Pārs pādişāhına didi. Şāh işidüb melül oldı, vezīri Dakyānūs içeri girdi, selām virdi. Pādişāh cevāb virmedi, yüzün çevirdi. Dakyānūs eyitdi: “Ey şāh! Ne günāh itdüm kim selāmımı almaduñ?” Şāh eyitdi: “Ey Dakyānūs! Rūm şāhından elçi geldi ki; üç yıllık harācı [gönderesin] yoksacenge hazır ol, benüm bir yılıñ harācına kuvvetüm yok.” Dakyānūs eyitdi: “Ey Melik! Elem çekme, ben seni elem den halās ideyüm. On çeri ‘arz eyle.” Çeri ‘arz itdiler, yüz elli biñ kişi çıkdı, ol yüz elli biñ den elli biñ kişi üründiledi. Ol elli biñ den dahı on biñ kişi seçdi, tonakların virdi, Rūm’a ‘azm eyledi. Pārs’dan Rūm’a gelince her şehre keder irişdi, ölen adamına ri‘āyet idüb tonaklar virdi, tā Rūm’a gelince yüz biñ bahādır er cem‘ itdi. Rūm pādişāhına haber oldı ki; Pārs çerisi senünle cenge geldi. Rūm pādişāhı çeri ‘arz eyledi, beş yüz biñ eriyle taşra çıkdı, saff bağladı, ale’s-

sabāh cenge başladılar, ahşām olunca cenk itdiler. ‘Ākībet Dakyānūs, Rūm pādīşāhını basdı, tutdı, depeledi, Rūm’a girdi, pādīşāh oldu, ol saat Pārs pādīşāhına nāme yazdı kim, “Rūm pādīşāhını tutdum, depeledüm, Rūm’ı tutdum.” didi. “Ne buyurursuñ? Eđer dirseñ gerü katuña varayum, yoksa senüñ fermānuñla bundaolayum.” Pārs pādīşāhı Dakyānūs’a nāme yazdı kim: “Otur anda memleketi sakla ki, Rūm pādīşāhlığına sen lāyıksın.” Pes Dakyānūs pādīşāhlığa oturdı bir şehristān būnyād eyledi Efsūn adlu. Bunuñ üzerine bir nice yıl geçdi. Pārs pādīşāhına biti yazdı kim, ben ki Rūm pādīşāhı Dakyānūs’um, çünkü benüm nāmemi okuyasın [15a] gerekdür ki Pārs ikliminüñ üç yıllık harācın gönderüb ‘arz eyleyesin, yoksa cenge hazır olasın, uş vardum ki seni ol iklimden götürem.” Pārs pādīşāhı bu sözleri işüdüb hışm eyledi, iki yüz biñ er ile Dakyānūs’uñ üzerine yürüdi, tā Rūm’un serhaddine irişdi. Dakyānūs’a elçi gönderdi, eyitdi: “Ben seni pādīşāh itdüm, sen benüm katuma garīb geldüñ, seni bu mertebeye irişdürdüm. Rūm vilāyetin terk idüb gel baña mutī‘ ol, yoksa sen Kayser’e itdügüñ ben saña iderüm.” Dakyānūs işitdi, hışm eyledi. Çeri ‘arz idüb taşra çıkdı, iki leşker mukābil oldu, cenge başladılar. ‘Ākībet Dakyānūs, Pārs pādīşāhın tutdı öldürdi, mālın tavarın alub Rūm’a götürdi. Bunun üzerine bir nice zamān geçdi. Bir gün Dakyānūs taht üzerinde otururken İblīs bir pīr kişi sūretinde geldi, Dakyānūs’a selām virdi ve Dakyānūs eyitdi: “Ne kişisin?” Eyitdi: “Göktañrısınuñ elçisiyüm. Gök tañrısı saña selām ider, dir ki: ‘Yer tanrılığın saña virürüm, yer halkı saña secde itsünler, ayruk baña tapmasunlar.’” Dakyānūs eyitdi: “Ben bu sözden bızārım, baña kim inanur?” İblīs eyitdi: “Sen dāvet kıl, anlar ikrār iderler. Anlar ki ‘ākildür, bilür ki sen yer tañrısısın velīkin cāhil olanlar bilmezler ve sular dahı bilür ki sen yer tañrısısın.” Dakyānūs eyitdi: “Ben neden bilem ki su bilür ki ben tañrıyım.” Dakyānūs’a ol pīr eyitdi: “Deñiz kenārına var dinle.” Dakyānūs çerisiyle deñiz kenārına çıkub kondılar. İblīs oğlanlarına bile buyurdı. Kendüleri balık sūretine koyub Dakyānūs’a göründiler. Dakyānūs deñiz kenārına gelüb eyitdi: “Ben yer tañrısıyım.” Dakyānūs bu sözi didügi vakt balıklar kaçdılar. İblīs eyitdi: “Bildüñ mi benüm sözüm hāşā sümme hāşā hakdur.” didi. Dakyānūs bunu gördi, kibr [u] ucbı günden güne ziyāde oldu, tahta oturdı, halkı cem‘ idüb eyitdi: “Ey halk! İkrār eyleñ kiben sizüñ tañrıñuzum, siz benüm kullarumsız. İblīs bunlaruñ göñline vesvese bırakdı. Kim ki Dakyānūs’a tapsa māl ve nimet

virürdi, tâbi⁶ olmayanuñ mālın alurdi, oğlın vekızın esîr iderdi. Bunuñ üzerine çok zamân geçdi. Dakyânūs'uñ altı kulı var idi, anlardan makbûl adamı yoğidi, kamu varlığın ol altı kula ısmarlamışdı. Birinüñ adı Yemlîhâ idi, sâ'irleri anuñla karındaş okumışlardı. Her gice bir yerde olurlardı. Bir gice Yemlîhâ kendü kendüye fikr eyledi kim: “Bu gice[y]i gündüzi kim giderür ve getürür ve halkı kim dirildür, öldürür? Bu iş pâdişāhuñ işi degüldür. Bu, tañrı degüldür, ben Dakyânūs'uñ tañrılığından bizārum.” didi. Ol beş kulı dahı uydurdi, eyitdi: “Ey kardaşlar! Benüm göñlüme bir nesne düşmişdür.” Eyitdiler: “Nedür?” Yemlîhâ fikritdügin anlara dahı didi. Eyitdiler: “Ey kardaş! Bu nesne bizüm göñlümüze dahı düşmişdür, ne tedbîr idersin?” didiler. Yemlîhâ eyitdi: “Hāliyen ben tapduğum ol tañrıya ki; kamu ‘ālemi ve cümle mahlūkātı yaradı ve rızkın viren oldur.” didi. Altısı dahı ikrār eylediler. Her gice sabah olunca ‘ibādet iderlerdi. Sabah Dakyânūs katına varurlardu. Bunun üzerine bir zamân geçdi. [15b] Bir gün İblîs geldi, eyitdi: “Göktañrısı saña selām ider, buyurur ki: ‘Ben yer tañrılığın aña virdüm, senüñ mālūñ ve oğluñ ve kızıñ ve inandūğūñ kullaruñ saña tapmaz baña taparlar, benüm anlaruñ tapduğına ihtiyācum yok.’” Dakyânūs İblîs'e eyitdi: “Ne bilem ki benüm kullarum benden gayrı tañrıya taparlar.” İblîs eyitdi: “Ben saña gice olıcak göstereyüm.” Giceye değin küydiler. Gice olıcak İblîs pâdişāhı aldı, Yemlîhâ'nuñ kapusına geldi. Dakyânūs gördi bir ulu ev, ol evden nūr çıkar. İçerü bakdı ne şem⁷ var ne çerāğ. Ol altı kulını gördi ki, başların secdeye komışlar, ‘ibādet iderler. Ta‘accüb itdi, eyitdi: “Bu ne aydınlıkdur?” İblîs eyitdi: “Yemlîhâ'nuñ sihidür.” Dakyânūs gam-gîn olub girü döndi. Yarındası olıcak altısı dahı Dakyânūs katına geldiler. Dakyânūs buyurdi kim altısınıñ dahı boynın uralar. Dakyânūs'uñ bir anası var idi, haber aña irişdi kim, pâdişāh ol altı kul kim nedîmi ki kendü kullarıdur öldürür diyü. Anası kişi Dakyânūs'u katına okudı. Dakyânūs anasına eyitdi: “Ey ana, saña ma‘lūmdur ki ben bu kulları nice severdüm. Benüm katumda bunlardan ‘azîz kimesne yoğidi, baña ‘āsî oldılar, benden gayrıtañrıya taparlar. Ben bunları ‘ibretle öldürsem gerekdür, tâ kim gayrılara ‘ibret ola, dahı bir kimesne ‘āsî olmaya.” Dakyânūs diledi kim yarındası bayram yerine çıka. Anası eyitdi: “İrte bayram dirsın taşra çıkacaksın, bayram günü telhluk idüb anları öldürme, zindana sal, sen pâdişāhsın, bayram yerine çık, ola ki sen bayram eyleyüb dönince bunlar peşimān olmuş olalar.” didi. Dakyânūs'a bu söz hoş geldi,

kulları bir güşede habs eyledi, yüz kiři üzerlerine mü'ekkel kodı ve bayram yirine çıkdı. Cebrā'il 'aleyhi's-salātü ve's-selām, adam süretinde geldi, bir top getürdi, altı çevgān getürdi; “Yemlihā'ya vir.” didi. Aña eyitdi: “Karındaşlarunla atlara binüb herbiriñüz bu çevgānları alub top oynañ uğurlayın.” Yemlihā'nuñ kulağına eyitdi: “Merdānelik ilk kendünüzi şehrden taşra çıkarı görüñ, başıñuz aluñ bir yana gidün.” Yemlihā yoldaşlarıyla atlandılar, sarāy içinde top oynarlardı, gāh taşra çıkarlardı gāh yine içerü girerlerdi. Şöyle eyitdiler ki ol yüz kiři[y]i inandurdılar, anlar top oynar diyü fāriğ oldılar, bunlar şehrden taşra çıkdılar, oynayarak altı yedi fersah yer gitdiler, birtağa uğradılar. Cebrā'il 'aleyhi's-selām adam süretinde geldi, eyitdi: “Ey Yemlihā! Atdan in, atları koñ, siz bir tağa çıkuñ.” Attan indiler, tağa çıkdılar, giderlerdi. Bir çübāna uğradılar, koyunları otarurdi. Bunlaruñ karınları aç idi, indiler. “Hiç yiyecek nesneñ var mıdur?” Çübān eyitdi: “Yokdur, siz ne kişisiniz?” Bunlar eyitdiler: “Biz Dakyānūs'uñ kullarıyuz, velikin çünkü bakduk anda hiç tañrılık görmedük, andan bızār olduk, yeri ve göğü halk iden tañrıya döndük.” Çübān eyitdi: “Ben de size muvāfakat iderüm.” didi. “Bu fikr benüm dahı gönlümde vardur, siz bir sā'at bunda eğlenüñ ben bu koyunları sahibine iletüyüm, gerü gelem sizüñle gidevüz.” didi. Çübān vardı, koyunları [16a] ıssına tapşurdi, kendü hakkı içüñ etmek ve hurma aldı, bunlara getürdi, yidiler, kalkdılar, gitdiler. Çübānuñ iti bile uydı, ol itin adı Kıtmır idi. Çübāna eyitdiler: “İti sür kim biz bir yerde saklanıcak, it ürüb bizi āşikār itmeye” didiler. Çübān itine bir taş atdı urdı, it geri dönmedi, bir dahı atdı yine dönmedi, bir taş dahı atıcak it kuyruğun yere kakdı uludı. Hakk te'ālā ol ite lisān virdi, fasih edā birle eyitdi: “Ey yiğitler! Beni niçüñ sürersiz? Ben dahı ol tañrıyı taleb iderüm ki siz taleb idersiz, beni sürmeñ ki yatduğunuz vakit ben size pāsbānlık eylerüm, yoldan azsanuz yola getürürüm.” Anlar 'acebe kaldılar bile alub gitdiler, tā kim bir çeşmeye irdiler. Ol çeşme kenārında ağaclar bitmişdi. Oturdılar ki bir lahza dinleneler. Yemlihā dört yana teferrüc eylerdi. Tağ eteğine geldi, gördi bir mağāra, karındaşlarına geldi eyitdi: “Bu mağāraya girelüm, bir lahza yatub rāhat olalum. Ahşām olıcak çıkavuz yine gidevüz.” didi. Ol mağāraya girdiler yatdılar, it ol deliğüñ ağzına geldi, başın iki taş aralığına koyub yatdı. Hakk te'ālā bunlara uyku havale kıldı, uyudılar. Dakyānūs'a haber oldu kim kullaruñ kaçdı, ardınca çeri saldı, yedi gün istediler bulmadılar, 'āciz oldılar, geldiler. Dakyānūs'a haber virdiler, melül oldu.

Kendüsi leşkeri ile bindi, dört yana isterken ol çeşmenüñ kenārına geldiler, anda kondılar. Dakyānūs çerisin saldı, dört yana aradılar. Bir kul isteyü gezerken mağāra kapusına geldi. Hakk te‘ālā fermānıyla ol mağāra kapısı tutuldu, hemān bir adam sığar delük kaldı. Ol kul içeri bakdı, gördi bir it yatur. Yine nazar itdi bakdı, yedi adam yatmışlar, uyurlar. Geldi Dakyānūs’a haber virdi. Dakyānūs mağāranuñ kapusına geldi, içerü bakdı, gördi kendü kulları. Eyitdi: “Kazuñ bu kapuyı.” Ne kadar ki külünk urdılar, ol kayadan nesne kopmadı. Eyitdi: “Od uruñ.” Od yakdılar. Bir lahza yalıñ çıkdı. Kırk kişi yakdı Dakyānūs bildi kim anlara nesne idemez. Mağāranuñ kapusın muhkem berk idüb kendü gerü döndi. Anlar ol mağāra içinde üç yüz tokuz yıl kaldılar. Nitekim Kur’ān-ı ‘azīmü’s-şānda vardır. Çün üç yüz tokuz yıl tamām oldu. Yemlīhā uyandı, karındaşları dahı uyandı. Turdılar, gözlerin ovub eydürlerdi: “Biz bunda bir gün yatmışuz, yāhūd yarım gün uyumışuz. Yemlīhā taşra bakdı gördi, ol çeşme kenārında olan ağaçlar kurumuş, ‘acebe kaldı. Bunlar ta‘ām istediler. Yemlīhā eyitdi: “Birinüz varuñ hem ta‘ām getürüñ hem şehrden haber aluñ.” didi. Korkub varamadılar. Yemlīhā çübāna eyitdi: “Senüñ esbābuñ baña vir, benüm esbābum bilürler, tā ben varub size ta‘ām getüreyüm.” didi. Çübānuñ esbābın giydi. Yemlīhā’nuñ kırk akçesi var idi. Dakyānūs’uñ büstānından yemiş satmışdı. Ol kırk akçe yemiş bahası idi. Her akçe otuz misgāl idi. Yemlīhā akçe[y]i aldı, şehre geldi gördi, her nesne bir dürli dahı olmuş, kendü bildügi adamlar yok. Yemlīhā gözin ovmağa başladı: “Düş gördüm [16b] olamı?” didi. Bir etmekçi dükkānına geldi, bir akçe virdi, eyitdi: “Etmek vir.” Etmekçi ol akçe[y]i gördi, Yemlīhā’ya eyitdi: “Şu bulduğun genc-hāneden eğer baña dahı virirsen virdüñ yoksa seni pādīşāha iletürüm, cümlesin elüñden alur.” Yemlīhā eyitdi: “Kangı genç, ne sözdür bu ki söylersin, bu şehir ne şehrdür? Etmekçi eyitdi: “Efsūs şehridür.” Yemlīhā eyitdi: “Dakyānūs kandedür?” Etmekçi eyitdi: “Bire kişi delü misin, ben bu şehirde Dakyānūs adın işitdüğüm yokdur.” Yemlīhā eyitdi: “Beni incitme, meğer ben uyudum, bu gördüğüm düş midür?” Halk üzerine üşdiler. Etmekçi eyitdi: “Bu kişi genc bulmuşdur. Ben buña eydürüm ki genci kande bulduñ? Bu baña adlar haber virür ki işitdüğüm yokdur.” Yemlīhā’yı pādīşāh katına iletdiler. Bir mü’min kişidi, ‘īsā peygamber ‘aleyhi’s-selām dīnin tutardı. Pādīşāha eyitdiler: “Bu kişi bir yerde genc bulmuşdur, ne kadar ki biz su‘āl iderüz şol kimselerden söyler kim biz anları

bilmezüz.” Pādişāh eyitdi: “Aduñ nedür?” Eyitdi: “Yemlîhâ.” Pādişāh: “Bize hālûnden haber vir.” Yemlîhâ eyitdi: “Ey melik! Biz altı kul idük. Dakyânūs kullarından müselmân olduk, Dakyânūs’dan kaçduk, bir mağāraya girdük uyuduk, şimdi uyanduk. Ben geldüm ki yiyecek alam, yarenler katına iletem, yiyeler, çünkü şehre geldüm mütehavyir oldum.” Pādişāh işitdi, ‘acebe kaldı. Pîrleri ve ‘âlimleri katına getürdi, eyitdi: “Ne dursiz, bu yiğidüñ söyledüğü söze ne cevāb virürsiz?” Ol ‘âlimler ve pîrler: “Biz işitmedük, ne ki bu yiğit söyler, bu nesne vâki olsa gerek idi.” Hem hesāb itdiler, üç yüz tokuz yıl geçmişti Dakyânūs zamānından. Bu pādişāh müselmân idi. Eyitdi: “Ey yiğit! Bu Dakyânūs ki sen haber virürsin, ol dünyadan gideli çok zamāndur. Andan soñra bir peygamber dahı geldi, adı ‘İsā bin Meryem, anı göğe çekdiler.” Pādişāh eyitdi: “Ey Yemlîhâ! Senüñ bu şehirde hiç nişānuñ var mı?” Yemlîhâ eyitdi: “Falān mahallede benüm köşküm var idi.” Pādişāh eyitdi: “Bize köşki göster.” Pādişāhi köşküñ kapusına götürdi, eyitdi: “Ey melik! Uş köşküm budur.” Pādişāh buyurdi, kapuyu kaktılar. Bir pîr taşra çıkdı, pādişā[ha] selām virdi eyitdi: “Ne buyurursiz?” Pādişāh eyitdi: “Bu yiğit eydür bu köşk benümdür.” Pîr eyitdi: “Bu köşk baña atamdan kaldı.” Pādişāh Yemlîhâ’ya eyitdi: “Bu köşk içinde hiçbir nişānuñ varmı?” Yemlîhâ eyitdi: “Bu köşk içinde bir evüm var, ol ev içinde bir yeşil mermer direk var, ol direğüñ dibinde bir nesne defn itmişem. Dakyânūs sikkesiyle her bir dînār kırk miskāldür.” Kazdılar, nice kim didi ise eyle buldılar. Pîr Yemlîhâ’ya eyitdi: “Aduñ nedür?” Eyitdi: “Yemlîhâ.” Pîr eyitdi: “Tañrı hakkı için bu benüm dedemdür”. Pādişāh sordı ki pîre aduñ nedür? Eyitdi: “Filān.” Eyitdi: “Kimüñ oğlusın?” Eyitdi: “Filān kişinüñ.” Eyitdi: “Ol kimüñ oğlıdur?” Eyitdi: “Yemlîhâ’nuñ” Eline ayağına düşdi. Pādişāh eyitdi: “Ey Yemlîhâ! Karındaşlaruñ kandedür?” Eyitdi: “Filān mağārada.” Pādişāh Yemlîhâ ile şehirden çıkdılar gitdiler. Ol mağāraya yakın varıcak Yemlîhâ eyitdi: “Ey melik! Karındaşlarum bilmezler ki, Dakyânūs ölmüşdür. Bilürler ki, yatalı bir gündür. Sizi [17a] göricek Dakyânūs sanurlar, korkularından ‘akılları gider. Siz bir zamān eğlenüñ ben varayum, bunlara ahvālden haber vireyüm.” Pes Yemlîhâ önce gitdi, mağāraya vardı. Kardaşlarına haber virdi ki: “Dakyânūs ölmüş, andan soñra bir peygamber gelmiş ‘İsā adlu, memleketde bir şāh oturmuş mü’min, biz yatalı üç yüz tokuz yıl olmuş.” Bunlar eyitdiler: “Ey bizüm ulumuz! Bize bu dünya gerekmez, du‘ā

kıl ki Hakk te‘ālā bizüm canımızı bunda ala, taşra çıkmayavuz.” Yemlihā du‘ā itdi. Anlar āmīn didiler. Hakk te‘ālā sekizinüñ dahı canın aldı. Ol pādişāh bir zaman eğlendi, gördi Yemlihā gelmedi. Mağāranuñ kapusına vardı, sekizi dahı ölmüşler. Pādişāh zār u zār ağladı, buyurdi: “Tā anları mağāra içinde kabir kazub gömdiler. Kāfirler eyitdiler: “Bu bizüm dīnimüz üzredür, bunda kilīsā yaparuz.” didiler. Müselmānlar eyitdiler: “Bu bizüm dīnimüz üz[re]dür, mescid yaparuz.” Kāfirler Müselmānlar ile cenk itdiler. Müselmānlar gālib oldılar. Mağāra kapusunda mescid yaptılar. Tā şimdiye değin mescid turur. Vallāhu a‘lem bi’s-savāb.

SONUÇ

İslamiyet sonrası kaleme alınan eserlere en büyük kaynaklığı *Kur'an-ı Kerim* yapmıştır. İçinde barındırdığı birçok kısas-ı enbiyalar, yazılı kültür geleneğinde oldukça dikkat çekmiş ve ana hatları bozulmadan hikâyeleştirilmişlerdir. “*Kur'an-ı Kerim*’de anılan peygamberlerin hayatları ve mücadelelerinin anlatıldığı bu eserlerin ilk örneklerine Arap edebiyatında rastlanıyor. Türk edebiyatında 14. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan kısas-ı enbiyalar genellikle mensur olup manzum kısas-ı enbiyalar da mevcuttur. *Kur'an-ı Kerim*’de de değinilen olayların hem dini hem sosyo-kültürel açıdan önemi oldukça büyüktür. *Kur'an-ı Kerim*’de on sekizinci sure olan ve üzerinde en çok çalışma yapılan kıssalardan bir tanesi de Ashab-ı Kehf’dir.

Ashab-ı Kehf, zalim padişahın zulmünden kaçan yedi gencin ve bir köpeğin hikâyesidir. Hikâye hemen hemen bütün dinler tarafından benimsendiği için evrensel bir nitelik kazanmıştır. Diğer kültürler tarafından da benimsenen ve yeniden yapılanmış olan bu hikâye ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Üç varyantı incelenen ve Latin harflerine aktarılan bu çalışmada; metinlerde, olay örgüsü küçük farklılıklar dışında aynı olmakla birlikte, şahıs ve yer isimlerinde de farklılıklar olduğu tesbit edilmiştir. Olay örgüsünde asıl dikkati çeken kısım ise Dakyanus’un geçmişte çübân olduğu ve tanrılığını ilan edene dek geçen süreyi detaylı bir şekilde anlatmış olmasıdır. Olay örgüsünden yola çıkarak yapılan motif incelemesinde elde edilen motiflerin, Türk halk hikâyelerinin birçoğunda işlendiği anlaşılmıştır.

Kur’ân-ı Kerim’de anlatılan bir kıssa olmasından dolayı İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan Ashâb-ı Kehf hikâyesine “Yedi Uyurlar” olarak Hristiyan kaynaklarında rastlanılmaktadır. Greko-Romen ve Yahudi kaynaklarında da “uzun uyuma” motifi etrafında şekillenen hikâyeler bulunmaktadır. Hristiyan menşeli bir hikâye olan Ashab-ı Kehf, Kur’an-ı Kerim’de Kehf Suresi’nde işlenmiştir. Konu üzerine ayetler olması, onu İslam kültüründe önemli bir hadise haline getirmiştir. Bu hadisenin çıkış noktasını Hz. İsa öncesi Yahudilikle ilişkilendirenler olsa da yaygın olarak kabul gören Hz. İsa’dan sonraki Hristiyanlığın yayıldığı dönemlerde olduğu düşünülmektedir. Yunan Mitolojisi, Hinduizm ve Yahudilik gibi İslam öncesi diğer dinlere özgü kutsal metinlerde, destan veya efsanelerde bu kıssaya doğrudan

rastlanmamaktadır. Bu metinlerde sadece uzun uyku motifi olarak nitelendirebileceğimiz bir veya birkaç kişinin farklı sebeplerle uzun süre uyuyup uyanmasından ibaret olan bazı hâdiselere rastlanmaktadır. Ancak bu hadiselerin hiçbiri Ashab-ı Kehf'in başından geçen olaylarla örtüşmemektedir.¹²⁴

Sonuç olarak denilebilir ki; Ashab-ı Kehf kıssası İslami kaynaklarda anlatıldığı şekliyle yalnızca Hristiyan kaynaklarında yer almaktadır. Ancak burada bilinmesi gereken hadisenin Hristiyanlığın asli kaynağı ve kutsal kitabı olan İncil'de yer almadığıdır. Dolayısıyla Hristiyan kültüründe “Yedi Uyurlar” olarak bilinen Ashab-ı Kehf'in kaynakları Hristiyan din adamları olan azizlerin, rahiplerin hayatlarını anlatan dini metinler ve bu kişilerin yapmış oldukları vaazlardır.¹²⁵

¹²⁴ Sekme, a.g.e., s. 19.

¹²⁵ Sekme, a.g.e., s. 20.

KAYNAKÇA

- ACAR, Cafer; “Siyer Rivayetlerinde Bir Aktör olarak İblis/Şeytan”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/2, C.15, S. 30, s. 12.
- AFŞAROĞLU, Ali Afşaroğlu; *Eshab-ı Kehf ve Rakıym*, İstanbul 2000.
- ALPARSLAN, Yaşar; *Eshab-ı Kehf Vukuu, Şuyuu*, Ankara 2010.
- ALTUNTAŞ, Halil, ŞAHİN, Muzaffer; “Kur’an-ı Kerim Meali”, 12. bs. Ankara 2011.
- ARAS, Ahmet; “Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, Temmuz 2008, s. 87-93.
- ARSLAN, Mustafa; *Başkurt Türklerinin Tarihi Destanı İdigey ile Moradım*, İstanbul 2017.
- ATEŞ, Süleyman; *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali*, İstanbul 1994.
- AYAN NİZAM, Elif; “Divan Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak Ashâb-ı Kehf”, *TurkishStudies*, C. 8, S. 13, 2013, s. 483-499.
- BATUK, Cengiz; “Nemrud”, *DİA.*, C. 32, s. 554-555.
- BOLAY, Süleyman Hayrı; “Adem”, *DİA.*, C. 1, s. 358-363.
- CEMİLOĞLU, İsmet; *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerine Sentaks İncelemesi*,
- COMTE, Fernand; *The Wordsworth Dictionary of Mythology*, 2. Bs., Paris 1991.
- ÇORUHLU, Yaşar; *Türk Mitolojisi Anahatları*, 2. bs., 2010.
- DAĞHAN, Mehmet Diyadin; “Ashab-ı Kehf Kıssası ve Metafizik Boyutu”, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 1998.
- DAŞDEMİR, Özkan; *Halk Hikâyesi Olarak Yusuf İle Züleyha*, Erzurum 2012.
- DEMİR, Hiclâl; “Modern Zamanlarda Bir Ashâb-ı Kehf Yorumu: Ayışığı Sofrası”, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 1, s. 1230-1237.
- DEMİRCAN, Adnan; “Sevr Mağarası”, *DİA.*, C. 37, s. 5-6.

- DEMİRCİ, Abdullah; *Türk Kültüründe Yedi Uyurlar Kültü ve Edebi Dönüşümleri*, Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara 2006.
- DUVARCI, Ayşe; “Uyku Folkloru”, *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Adana 2012.
- ELİADE, Mircea; *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale ARSLAN, İstanbul, 2003.
- ERDEM, Mevlüt; DEMİR, Ahmet; “Metinsel-Aşkılık Bakımından Ashâb-ı Kehf’in Türk Dili ve Edebiyatına Yansımaları”, *Millî Folklor*, 2019, S. 31-121.
- ERDEM, Sargon; “Babil”, *DİA*, C. 4, s. 392-395.
- ERGİN, Muharrem; *Dede Korkut Kitabı*, Ankara 2015.
- ERSÖZ, İsmet; “Ashâb-ı Kehf”, *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 465-467.
- Firdevsi; *Şehname*, Çev. Necati LUGAL, C. 4, İstanbul 1956.
- GİBBON, Edward; *Decline and Fall of the Roman Empire*, Londra 1788.
- GUIDİ, Ignazio; “Seven Sleepers” maddesi, *Encyclopaedia of Religion and Ethics (ERE)*, Cilt XI, Edinburg 1981, s. 429-430.
- GÜNAY, Ünver; GÜNGÖR, Harun; *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara 1997.
- HARMAN, Ömer Faruk; “Firavun”, *DİA*, C. 13, s. 118-121.
- HARMAN, Ömer Faruk; “Habil ile Kâbil” maddesi, *DİA*, C 14, s. 376-378.
- HARMAN, Ömer Faruk; “Yusuf”, *DİA*, C. 44, s. 1-5.
- HAWKİNG, Stephen; *Zamanın Kısa Tarihi*, Çev. Mehmet Ata ARSLAN, 78. bs., İstanbul, Kasım 2019.
- IŞIK, Emin; “Alak Suresi”, *DİA*, C. 2, s. 333-334.
- İZGİ, Cevat; “Hayatü'l-Hayevan”, *DİA*, C. 17, s. 18-20.
- JOURDAN, François; *La Tradition des Sept Dormants*, Paris 1983.
- KARACA, Zeydi *Kâtib Kemâlin Kısası-i Ashâb-ı Kehf Mesnevisi* (metin-inceleme-sözlük-dizin), Niğde Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2014.

- KARAKAŞ, Elmas; “Modern Türk Romanında Ashâb-ı Kehf”, *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, Volume 6, Issue 4, 2018, s. 101.
- KONCU, Hanife “Ashâb-ı Kehf Metinlerine Bir Bakış ve Yûsuf-ı Meddâh’ın Ashâb-ı Kehf Mesnevisi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, S. 5, İstanbul 2012, s. 9-57
- KONCU, Hanife; “Bir Ashâb-ı Kehf Kıssası: Hâzâ Kıssa-i Ashâbü’l-Kehf”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 10, İstanbul 2013, s. 275-318.
- KÜÇÜK, Mehmet Alparslan; “Mitolojiden İkonografiye Türkiye’nin Turistik Dini Mekânları: ‘Magaralar’”, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2017, s. 16-57.
- Muhammed Emin Necatî; “*Kıssa-i Ashâbü’l-Kehf*” Haz. Hanife KONCU, İstanbul 2017.
- Nâsirü’l-dîn bin Burhânü’ddîn Rabgûzî, *Kısasü’l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları)* Haz. Aysu ATA, I Giriş-Metin-Tıpkıbasım. Ankara 1997.
- ODABAŞ, Hüseyin; “Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye’de Yazma Eser Kütüphaneciliği”, *Bilig*, S. 56, 2011, s.143-164.
- ORKUN, Hüseyin Namık; *Eski Türk Yazıtları*, 2011,
- RÂZÎ, Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin; *Mefâtihi’l-gayb*, Beyrut-Lübnan 2005, 1426.
- SANDIKÇI, Kemal; “Âmir b. Führeyre”, *DİA.*, C. 3, s. 65-66.
- SEKME, Emine; *Klasik ve Modern Kur’an Yorumlarında Ashâb-ı Kehf Kıssasının Tahlili*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014
- SERT, Özlem; *Hristiyan ve İslam Kültürlerinde Eshab-ı Kehf (Yedi Uyurlar) İnancı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001.

- SEYİDOĞLU, Bilge; *Erzurum Efsaneleri (Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir inceleme)*, Ankara 1985.
- SEYİDOV, Mireli; “Gök, Ay ve Kara Renklerinin Eski İnançlarla Alakası”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Çev. Orhan Yavuz, Şubat 1988, S. 52 s. 33-52.
- SÜMER, Faruk; *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.
- ŞAHİN, Kamil; “Edebalı” , *DİA*, C. 10, s. 393-394.
- ŞENGÜL, İdris; *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir 1994.
- ŞENGÜN, Necdet; "Fakîrî ve Manzum Hikâye-i Ashâb-ı Kehf'i", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.15, 2019, s. 364-392.
- TDK, “Kıssa” kelimesi, <https://sozluk.gov.tr/> (23.02.2020)
- Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- YAVUZ, Orhan; GÜLMEZ, Mevlüt; *Manzum İlk Ashâb-ı Kehf Kıssası*, Konya, 2015.
- YEGİN, Ayşe; *Hikayet-i Ashab-ı Kehf ve Takyanus (Metin-İnceleme-Tıpkıbasım)*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.
- YEKBAŞ, Hakan; *Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf ve Râşih'in Ashâb-ı Kehf Mesnevisi*, İstanbul, 2013.
- YEKBAŞ, Hakan; *Divan Şiirinde Ashâb-ı Kehf ve Râşih'in Vâsf-ı Ashâb-ı Kehf Mesnevisi*, İstanbul 2013.
- YILDIZ, Naciye; *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*, Ankara 1995.
- YILMAZ, Emine; DEMİR, Nurettin; KÜÇÜK, Murat, *Kısas-ı Enbiya*, Ankara 2013.
- YILMAZ, Nuran; “Klâsik Türk Şiirinde ‘Ashâb-ı Kehf’: İslâmî'nin Mesnevisi Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 2006, s. 35-64.

YÜKSEL, Hasan; DELİCE, H. İbrahim; AKSOYAK, İ. Hakkı; *Eski Anadolu Türkçesi'ne İlişkin Bir Metin İslami'nin Mesnevisi*, Sivas, 1996.

SÖZLÜK

Abd: Kul, köle

Āgāh: Bilgili, haberli, uyanık

Ahbār: Haberler

Ahd: Söz verme, and

Āheste: Yavaş, ağır

Ahvāl: Durumlar, oluşlar

Ākıl: Uyanık, akli başında, tedbirli

Āmennā ve saddaknā: İmandık ve tasdik ettik

Ārāste: Bezenmiş, süslenmiş

Ashāb: Sahipler, arkadaş olanlar

Āşūb: Karıştıran, karıştırıcı, şehri karıştıran, kargaşa çıkaran

‘Ayān: Belli, açık, meydanda

Āvāz: Ses, seda

Bahādır: Yiğit, pehlivan

Ba‘dehū: Ondan sonra

Batarika: Patrikler

Bāk: Korku

Bakçe: Bahçe

Bākī: Sonu olmayan, sonsuz

Bārī: Yaratıcı, yaratıcı

Bārū: Kale duvarı, hisar burcu, sur

Bāzīrgān: Eskiden Musevi tüccarlar hakkında kullanılan tabir

Bedid: Büyük sahra çöl

Beleh: Bönlük, ahmaklık

Berāy: İçin, maksadıyla

Bīzār: Rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün

Buhl: Cimrilik

Buhūr: Deniz

Buk‘a: Yer, toprak, ülke, büyük yapı

Bühtān: Yalan, iftira

Bülend: Yüksek

Cānīb: Taraf, cihet

Cebbār: Cebredici, zorlayıcı, zorba

Cebe: Zincirden veya halkadan örme zırh

Cemāl: Yüz güzelliği

Cenāh: Taraf, kanat.

Cenk: Savaş

Cevāhir: 1.Cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar 2.Mayalar, özler

Cevşen: Örme zırh, vaktiyle giyilen savaş elbisesi

Civān: Genç

Civān-merd: Temiz, asil, cömert

Cuhūd: Yahudi

Dalālet: yoldan sapma

Dānā: Bilgili, bilen

Dehr: Dünya,

Derd-mend: Dert sahibi, tasalı, kaygılı

Dīvāne: Deli; budala, alık

Hurrem: Sevinçli

Depret-mek: Kımıldama, hareket etme

Dirġ: Esirgeme, eyvah, ah, aman, yazık

Dīdār: Yüz

Dürr: İnci

Erzānī: 1. Ucuzluk. 2. Layık görülme. 3. liyakāt

Esbāb: Sebebler, bir şeye vasıta olanlar

Esrār: Sırlar

Enbiyā: Müstakil şariat sahibi olmayan peygamberler, yalvaçlar

Ekābir: Rütbece, görgü ve faziletçe büyük olanlar,devlet ricāli

Eyvān: Salon

Farāgat: Bırakma, terk etme; rahatlık; zenginlik

Fārig: 1.Rahat 2.Vazgeçmiş, çekilmiş

Fāş: Meydana çıkma

Feraset: Anlayışlılık çabuk seziş

Ferdāniyyet: Birlik ve teklik

Ferişte: Melek, günahsız, masum

Fersah: Uzunluk ölçüsü, çok olup arkası kesilmeyen şey

Ferseng: Fersah

Galebe: 1.Kalabalık, çokluk 2. Yenmek

Gam-gīn: Gamlı, kederli

Gā'ib: Göz önünde bulunmayan, hazırda olmayan

Gayr: Başka, yabancı

Giriftār: Tutulmuş, yakalanmış, esir, tutkun

Genc: Hazine, define

Gulām: 1.Genç 2. Köle

Gümān: Zan, sanma, sezme, şüpheye düşme

Günc: Köşe, zaviye

Gılāz: Kalınlar, kabalar

Hā'n: Sofra

Hācet: İhtiyaç

Hācib: Kapıcı, perdecı (evvelce vezirlere, amirlere denirdi.), kaş

Hacil: Utanmış, utancından yüzü kızarmış

Hafi: Gizli saklı

Hakīm: Ālim, bilgin, her şeyi bilen

Hāsıl: husûle gelen, husûl bulan, peyda olan, çıkan, üreyen, türeyen

Halās: Kurtulma, kurtuluş

Halvet: Yalnız başına kalma, تنها kalma, tenhaya çekilme

Hāll-kār: Güzel yazılmış bir yazıyı veya sanatkârâne yapılmış bir minyatürü çevreleyen çiçek motiflerden, bilhassa, hatâyî cinsi kullanılmak suretiyle yapılan tezhip, süsleme

Halvethāne: Gizli ibadet yeri

Hased: Başkasının iyi hallerini istemeyip, sadece kendi iyi hallerini isteyen

Hāseki: Osmanlı Dönemi'nde bir görevde uzun süre kalmış olanlara verilen ad

Haşem: Aile, maiyet, yanında bulunanlar

Havāle: Ismarlama

Hayl: At sürüsü, zümre, takım

Hazık: Kesilmiş olan

Hergiz: Asla, katiyyen

Hevadār: Nefsine uymuş kişi, küstah

Hışm: Öfke, hiddet, gazap

Hışm-nāk: Öfkeli, kızgın

Hidāyet: İslam yolu

Hill: Helāl, yapılması günah olmayanlar

Hil'at: Eskiden padişah veya vezir tarafından takdîr edilen, beğenilen kimseye giydirilen elbise

Hudâ: Tanrı

Hod: Baş zırh, miğfer

Hoş-hāl: Hali vakti yerinde, geçimi yolunda olan

Hūb: Güzel

Hud: Miğfer, baş zırhı

Hüccet: 1. Delil. 2. Zaman, devir

Hük̄m: Hüküm, emir

Hükūmāt: Hükümetler

Hüsn: Güzellik

Idlāl: Yoldan sapma, dalālete düşme

İcāzet: İzin

İhtişām: Şanlı görünüş, etba dairesi ve kalabalık

İkrār: Dile getirme, doğrulama

İmdi: Şimdi

İn‘ām: Ni‘met vermek

İkdām: Gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma, ilerleme

İ‘timād: Güvenerek bağlanmak, emniyet etmek

İrişmek: Ulaşmak, iletmek.

İrsāl: Gönderme

İşkār: Av, avlama

İstikbāl: Gelen birini, yolcuyu karşılama

Kabz: Azrail tarafından ruh teslim alma, ölme

Kadīm: Eski zaman, başlangıcı olmayan

Kadīmī: Dāīmī, eskiden beri var olan

Kāl u kīl: Dedikodu

Kalb: Savaşta ordunun sağ ve sol kanatları arasında başkumandan ve maiyetinin merkez birliklerinin bulunduğu yer.

Kāne: “oldu, husule geldi” manasına bazı terkiplere katılır

Kankı: Hangi

Karavaş: Cariye, hizmetçi

Kārbān: Kervan

Kelāl: Yorgunluk, bitkinlik, usanç

Kemān: Yay, kavis, keman

Kevn: Olma, var olma

Kıyās: bir şeyi başka başka bir şeye benzeterek hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, bir tutma

Kufl: Kilit, anahtar.

La‘l: Değerli taş, kırmızı dudak.

Lerza: Titreyiş

Levh: Yazı, resim, manzara.

Mahall: Mekân, yer

Mahbūb: Muhabbet olunmuş, sevgili, erkek sevgili

Mahfi: Gizli, saklı

Māhir: Becerikli.

Mahlūt: Karışık, katılmış

Ma‘mur: İmar edilen, tamir edilen

Ma‘rifet: Bilme bir şeyi cüzi vecihle bilmek

Ma‘rûf: Tanınmış, belli

Maslahat: İş, emir, husus, ehemmiyetli iş, barış, dirlik

Mebāda: Sakın, olmaya ki...

Mecāl: Güç, kuvvet

Mecīd: Allah adlarındandır.

Mel‘un: Lanetlenmiş

Menzil: İnilen yer, konaklama yeri

Merdāne: Mertçe

Meşveret: Danışma, konuşup anlaşma

Mevādār: Kanunlar, nizamlar, hususlar

Meymene: Sağ kol, sağ taraf

Meysere: Ordunun sol cenahı, sol taraf

Minvāl: Tarz, üslup

Muattar: Güzel koku

Mugallat: Yanlış telaffuz edilmiş

Muhayyir: Hayret veren, şaşırtan

Mukayyed: Kayıtlı, bağlı, bağlanmış

Muntazır: Gözleyen, bekleyen

Mu‘azzam: Çok büyük

Mu‘temed: Kendisine itimâdedilen, inanılıp güvenilen kimse

Murassa‘: Değerli taşlarla süslenmiş, süslü

Murdār: Pis, nā-pāk

Musāhabet: Karşılıklı sohbet

Musahhar: Emir altında olan

Musirr: Israr eden, direnen, ayak direyen

Mutrib: Çalgı çalan, çalgıcı

Mübeddel: Değiştirilmiş, değişmiş

Müheyyā: Hazır

Mülāzem: Lüzumlu, gerekli

Mülūkāne: Hükümdar gibi, hükümdara yakışacak yolda

Münādi: Seslenen

Müneccim: Yıldızların hareket ve hallerini tetkikle uğraşan mevki ve hareketinden anlam çıkaran falcı

Münker: İnkâr edilmiş, edilen, reddedilen, şariatçe yapılması caiz görülmeyen

Münkir: İnkâr eden

Müşavere: Danışma

Mütefekkir: Düşünen, derin meseleleri düşünen, tefekkür ve teemül edici

Mütehayyir: Şaşmış, şaşırmış

Müte‘accib: Şaşakalma

Müzeyyen: Süslü, ziynetli

Nabedīd: Kaybolmak

Nāgāh: Ansızın, birdenbire hemen

Nakkāş: Süsleme yapan

Nām: İsim

Nām-dār: Namlı, ünlü

Nazar: Bakma, göz atma

Nāzil: İnme, inen

Nazīr: Benzer, eş

Nehūr: Deve

Nevmīd: Ümitsiz, üzgün

Nev-resīde: Genç, tâze

Nigār: Güzel yüzlü sevgili, resim

Nikab: Peçe

Nişān: İz

Nūrānī: Nurlu, ışıklı

Nusret: Yardım

Nūş-Revān: İran'ın ünlü bir padişahı

Nüvre: Alçı taşı

‘**Abd:** Kul, köle

‘**Ābid:** İbadet eden

‘**Aceb:** Şaşılacak şey

‘Adāvet: Düşmanlık, yağılık

‘Ākibet: Son‘ Ākil: Akıllı, uslu

‘Ālem: Bayrak

‘Ālī: Yüce, ulu

‘Anber: Güzel koku

‘Āsī: Karşı gelen, haydut, günahkar

‘Avret: Eksik

‘Azāmet: Büyüklük, cenabı hakkın büyüklüğü

‘Īnāyet: Yardım, iyilik

‘izzet: Değer, kıymet, ululuk, kuvvet, kudret

‘iyāl: Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler, 2. Kadın, eş

Pāk: Temiz, saf

Pākīze: Temiz, saf

Pāyidār: İyice yerleşmiş, sağlam, devamlı sürekli

Penbe: Pamuk

Pes: Sonra, öyle ise

Perākende: Dağınık, darmadağan

Peşkeş: Hediye armağan

Rağbet: İstek, arzu

Raht: Binet atlarına vurulan takım; Ev eşyası

Ra‘iyye: Saklı, mahfuz

Ravi: Rivayet eden, anlatan kişi

Revān: Giden, akıcı

Riyāzet: Nefsi kırma, dünya lezzetlerinden sakınma

Ruhsār: Yanak, yüz

Rutaben ceniyye: Taze, olgun hurma

Safā: Neş'e, gönöl şenliği

Sagīr: Küçük, ufak

Sahābe: Sahipler, Peygamber Efendimizin arkadaşları

Sāzende: Çalgıcı

Segir-, Segird-: koşmak, hareket etmek

Sekenāt: Durmalar, duruşlar

Ser-gerdān: Sersem, şaşkın, perişan

Serheng: Çavuş, kavas

Sertāser: Baştanbaşa

Sipāh-sālār: Askerin en büyüğü

Sun'ī: İnsan yapısı, uydurma

Sūbhān: Allah

Sūngü: Silah

Sūrūr: Sevinç

řād: Sevinçli

şeca'āt: Cesaret, yiğitlik

Şerîk: Ortak

Şikâr: Av, avlanan hayvan, düşmandan gelen ganimet

Şol: Şu

Taaccüb: Şaşakalma

Tağyîr: Değiştirme, bozma

Tahaf: İnce ve şeffaf bulut

Tahkîk: Doğru olup olmadığını araştırma, gerçek

Ta' accüb: Şaşakalma

Ta' am: Yemek, yiyecek

Ta' n: Sövmeye, yerme, ayıplama

Tâ' at: Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet

Tarraka: Şiddetli, anlık gürültü

Tebdîl: Değiştirme, değiştirilme

Teberruk: Mübarek sayma

Tecemmül: Süs, süslenme

Tedârik: Elde etme

Tefârik: Az değerli hediyeler

Tefekkür: Düşünme

Tefrika: Bölücülük, bölüm bölüm

Tekâbül: Karşılıklı olmaz, tezat

Temâşa: Seyretmek

Teveccüh: Bir şeye doğru yönelme

Tigzen: Güzel kılıç kullanan

Ton: Giysi

Tumturak: Gösteri, söylenişi, parlak görünen

Tuyūr: Kuşlar

Ūd: Ağaç, odun

Ūmerā: Emirler, begler

Vācib: Mecburi olan, gerekli

Vahdāniyyet: Allah'ın tekliği

Vākī' ā: Olmuş bir iş, gerçek

Vāsıf: Bildiren, öven

Vuhūş: Yabani (hayvanlar)

Vech: Yüz, surat, çehre

Vüzera: Vezirler

Yahşı: Güzel

Yārān: Dost, sadık arkadaş

Yār-gār: Çok vefalı arkadaş

Yeg: Daha iyidir, iyidir

Yek: Bir münferid, bir oluş

Yemenī: Yemen'e ait yahut o bölgede bir taş

Yevm-i Kıyāmet: Kıyamet günü

Yiriş: Ulaşmak, yetişmek

Zaîf: Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz

Zār: Ağlayan, inleyen

Zebūn: Aciz, zavallı, güçsüz

Zelālet: Alçaklık

Zelīl: Hor, aşağı tutulan

Zenbīl: Hasırdan örülmüş kulplu torba, küfe

Zerrīn: Altından yapılmış, sarı

Zihi: Şu bu manasına gelen müennes işaret zamiri

Zinhār: Sakın, asla, olmaya, aman!

Zirek: Anlayışlı

Ziyād: Fazlalık, çokluk

Ziynet: Süs

Zuhr: Öğle vakti

Zühūd: Dünyaya değer vermeme.

Zümürüd: Çok